

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KNUD THØGERSEN

TRÆK
AF ET LANGT LIVS
OPLEVELSER

1851 – 1931

HOLSTEBRO
THOMSENS BOGTRYKKERI
1931

TRÆK AF ET LANGT LIVS OPLEVELSER

KNUD THØGERSEN

TRÆK
AF ET LANGT LIVS
Oplevelser

1851 – 1931

HOLSTEBRO
THOMSENS BOGTRYKKERI
1931

FORORD

MIT Møde med og min Indlevelse i, hvad der forefandtes i min Barndom og Opvækst tjenlig til at bevares i Mindet, drister mig til at udgive mine Erindringer på Tryk, fordi de dog indeholder Billeder fra en Tid, hvis Tankegang, Sæd og Skik har sine landlige Ejendommeligheder, som ikke bør glemmes.

At jeg tager mine Oplevelser fra en senere Alder med som Tilgift er ikke et Forsøg på at gøre mig selv interessant, men derimod et Forsøg på at vise, hvorledes åndelige, politiske og økonomiske Nydannelser, der nok giver større og alsidigere Livsindhold, også har Tilbøjelighed til at i visse Henseender at rykke Slægten bort fra det gamle nedarvede, inden den har fundet det rette Fodfæste i det ny. Det er imidlertid ikke mine Betragtninger angående visse Personer og Begivenheder, som jeg har haft Møde med eller iagttaget, der skal danne Muligheder for mine Erindringers Værd, thi jeg kan nu se ensidig med Gammelmandsøjne. Nej, det er selve Skildringen af det sete og oplevede, der — om den svarer til sin Bestemmelse — skal yde Bidrag til et Tidsbillede fra en bevæget Tid.

Kendsgerningerne, der skulde tale ud af Skildringen i Mindets Sprog, har deres snevre Opland og Befolkning; thi Limfjorden er et snævert Indvand med Sunde og Bugter, og det Liv blandt

Bønder, hvorfra Kendsgerningerne i mine Skildringer stammer, er alle fra Limfjordsegnene, Syd, Nord, Øst, Vest aldrig længere fra Fjorden, end at enhver Vandring fra Land til By yder mangfoldig Udsigt til dens blå Vand med de hvide Sejlere. Mine Udfarter fra og Berøringspunkter med hvad, der ligger udenfor Oplandet, er Følge af en Dragelse, og de her henhørende Skildringer må tages for det, de er.

Knud Thøgersen.

INDLEDNING

Navnet Thøger er jo af thylandsk Oprindelse, og det står for min Erindring, at min Bedstefader ytrede noget om, at hans Forfædre var indvandret fra Thy til Salling. Det er ihvert Fald givet, at der i thylandske Slægter ligesom blandt mine Forfædre er en Forbindelse mellem Navnene Ole og Thøger. Det synes dog nærmest at være fra Spindesiden, at Navnet Thøger er kommet ind i den sallingboske Familie, hvorfra jeg stammer, idet min Tipoldefader ikke hed Ole Thøgersen, men Ole Andersen. Hans Søn Thøger Olsen stedtes til Daaben i Harre Kirke 19. Søndag efter Trinitatis 1732. Fødselsdagen er ikke indført i Datidens Kirkebøger. 1760 indgik Thøger Olsen i Ægteskab med Kirsten Bertelsen af Harregård, og der er min Bedstefader og Fader født.

Blandt Børnene i min Oldefaders første Ægteskab er Sønnen Aksel Møller Thøgersen, der på Grund af Slægtsforbindelse med Familien Ryberg, som stammede fra Salling, tidlig kommer til København, hvor han opnåede en Stilling som Direktør i Rigsbanken. Handelshuset Ryberg, hvis Stifter var en Bondesøn fra Rybjerg Sogn, nød nemlig på den Tid stor Indflydelse i Hovedstaden, og når dets Ihændeherer en Gang imellem gæstede Fødelandet Salling, kunde han måske nok lide at vise sin Velstand overfor Egnens Herremænd, og min Bedstefader har fortalt, at

han med dem spillede Trekort, hvor Stikket gjaldt en Kirke. —

Efter sin første Hustrus Død giftede Thøger Olsen sig anden Gang 1790 med Touge Nielsdatter, og i dette Ægteskab fødtes Sønnen Ole 1791, men kort efter er Moderen død, thi 1794 gifter han sig for tredie Gang med min Faders Bedstemoder Boel Knudsdatter, og i dette hans sidste Ægteskab fødtes min Bedstefader, som i Dåben 14. Søndag efter Trinitatis 1795 fik Navnet Knud Thøgersen.

I Kirkebogen står: 1809 den 13. December døde Thøger Olsen 80 Ar gammel. Det stemmer dårligt med Dåbsdagen 1732, thi man kan næppe tænke sig, at han har været godt et Par Ar, da han blev døbt, men det skal nok ikke have været ualmindeligt, at man i Christian den VI Tid lagde et Par Ar til Drengenes Alder, for at de noget tidligere kunde slippe ud af Stavnsbåndet. — I Kirkebogen nævnes Thøger Olsen meget ofte som Forlover og Fadder. Det var jo de eneste Tillidsposter, Bønderne på den Tid kunde sætte deres Standsfæller til, men hvorvidt man deraf kan drage nogen Slutning om vor Oldefaders borgerlige Anseelse får stå hen. En anden Ting er, at han i hvert Fald døde som en holden Mand. Dette viser Skiftet efter hans Død, og dette giver tillige ikke alene et Indblik i Værdiernes Ansættelse på den Tid, men også i de ejendommelige Familieforhold på Harregård Ar 1810. —

Thøger Olsens Dødsbo er i Skifteprotokollen opgjort til Værdi 2576 Rigsdaler 2 Mark 12 Skilling. Selve Gården uden Besætning med Hartkorn 6 Tdr. 3 Skpr. 2³/₄ Alb. er kun ansat til 1250 Rdl. Boets øvrige Ejendele er: 1: Obligationer på Tilgodehavende hos navngivne Mænd i Harre og omliggende Sogne, 100 og 200 Rdl. på den enkelte

Kreditor, ialt 700 Rdl.—2: Udvendig Besætning, nøjagtig ansat Pris på hvert enkelt Dyr, hver Vogn, Plov og Harve—den bedste Hest til 60 Rdl., det bedste Par Stude til 50 Rdl.—3: Indvendig Bohave, Skabe, Kister, Sengetøj, Sølvtoj osv.

Man skønner, at i en sådan Bondegård, hvor gammel Velstand dog var til Huse, har både udvendig og indvendig Besætning været forholdsvis lille og tarvelig sammenholdt med senere Tiders Fordringer. For rigtig at bedømme Stillingen 1810 med, hvad der senere overgik Familien på Harregård, må det vel erindres, at i dette År kan der endnu regnes med, at Daleren er rede- lig Værdimåler i Sølv.—

Skiftet paa Harregård kunde jo nok have sine Vanskeligheder, eftersom den gamle Thøger Olsen efterlod sig Livsarvinger med tre forskellige Mødre. Imidlertid synes Sønnen af første Ægteskab alt forud at være tilfredsstillet, så der for hans og Søsters Vedkommende ikke gøres For- dring på Arv. Men med Sønnen af andet Ægte- skab, Ole Thøgersen, træffes den Ordning, at han foruden tidligere tillagt Mødrenearv skal have 700 Rdl. som Arv efter Faderen. Denne Ordning tiltrædes af hans Halvbroder i følgende Brev der trods høflige og hjertelige Former dog viser os Bondesønnen, der er bleven til noget uden for sin Stand og derfor føler sig i en vis personlig Afstand fra Fædrenehjemmet. Brevet er saaly- dende:

»Min kære Stedmoder! Jeg har i sin Tid mod- taget hendes Skrivelse af 19. Januar, hvoraf jeg erfarede min gamle Faders Dødsfald, hvilket me- get har bedrøvet mig. Han var imidlertid mær- kelig til Årene og havde opnået en høj Alder,

så han rimeligvis var træt af dette jordiske Liv. At min kære Stedmoder har med udmærket Om-sorg plejet ham på hans gamle og sidste Dage, derom har jeg aldrig båret nogen Tvivl, og er Dem ret meget forbunden derfor. Jeg ser, De har akorderet med min Broder Ole i Henseende hans Fædrenearv til 700 Rdl. og har aldeles intet imod, at det således bliver. At De beholder ham i Vinter, derfor er jeg Dem forbunden. Til Foråret skal jeg se at få ham herover, i Fald det bliver gørligt, som jeg dog håber. Allerede længe før min sl. Fader døde, var det bestemt, at Tien-den overdrages den Rybergske Familie, når han ved Døden afgik, ifald man ikke fik i Sinde at bortsælge den, som nu ikke bliver Tilfældet. Imidlertid har jeg nu arangeret denne Sag saaledes med Agent Ryberg, at min Stedmoder beholder Tienden for dette År og på samme Vilkår, som min sl. Fader har haft den, men til næste År tiltræder min Søster Vibæke samme og således fremdeles, dog får hun ikke så fordelagtige Conditioner, som min salig Fader har haft. Ifald min kære Stedmoder iøvrigt befinder sig vel skal det meget fornøje mig. Jeg hilser og er stedse:

Deres hengivne

A. Thygersen.

Efterskr. De tvende indlagte Breve beder jeg afgivne til min Søster Vibæke og min Broder Ole.

Til Madame sl. Thøger Olsens Enke i Harregård.«

Dette Brev er anført ordret i Skifteprotokollen, og Skiftet er underskrevet af »sl. Thøger Olsens Enke«, min Oldemoder, med Navnet Boel Knudsdatter. Hendes eneste skriftlige Efterladenskab er såre godt gjort; thi Navnet er skrevet smukt

og tydeligt med fast Hånd, hvilket er sjældent for den Tid, da Vitterlighedsvidnerne sædvanlig underskrev med ført Pen. Nu sad hun altså som Ejer af Harregård uden Gæld med sin 15-årige Søn, men allerede 27. Oktober 1815 giftede Sønnen, min Bedstefader, sig med Ida Knudsdatter. Hans Brud var yngre end han selv, og med de vanskelige Tider, som nu fulgte, gik det stærkt tilbage på Harregård, og Ægteskabet mellem min Bedstefader og Bedstemoder opløstes efter knapt en halv Sned Aars Samliv, hvis Frugt dog var 2 Sønner og 2 Døtre. Omtrent samtidig overgik Gården på fremmede Hænder, men imidlertid havde gamle Oldemoder Boel dog sikret sig, således at hun på en mindre Lod, der havde Navnet Haldbak, kunde opføre Bolig for sig selv, Søn og Sønnebørn. Min Bedstefader fik derefter til sin Død Kendingsnavnet Knud Haldbak, men siden hans Skibbrud anså han sig altid som Mindremand, skønt Haldbak i Papirerne benævnes som Gård. I det hele var han tavs om sin Storbondetid og det første Ægteskab, men det var påfaldende for os større Børn, at når Bedstemoder Ida en enkelt Gang kom i Besøg i vort Hjem, hvor Bedstefader var Aftægtsmand, da talte de to, hvis Ægteskab var opløst af Grunde vi ikke kendte, sammen som andre gamle Kendinge i uhindret Fortrolighed. Vi syntes, der måtte være en frygtelig Afstand imellem dem, siden deres Ægteskab var brudt, og de hver for sig havde giftet sig igen. Hun 1832 og derefter Moder til en stor ny Børneflokk, min Faders Halvsøskende. Han 1827 med en ældre Pige, Kirsten Mehlsdatter fra Balling. Hun var en dygtig Husmoder, der holdt godt sammen på Stumperne, og tillige en god Stedmoder for hendes Mands Børn, så meget mere, som hendes Ægteskab med

Bedstefader forblev barnløs. Min Fader var ældste Søn, født 1819, og havde derfor, som Skik og Brug var, fået Navnet Thøger efter hans Bedstefader. Han fik en temmelig fri Opdragelse under hans Bedstemoders kærlige Øjne. Hun døde først 1832 og blev 70 År gammel, og ligeså fri har hans Skolegang til Lærer Himmelstrup været, thi skønt den vel var uregelmæssig og kort, havde den givet fortrinlige Resultater. Han omtalte derfor altid sin Bedstemoder og sin Lærer med det Tonefald i Stemmen, som vidner om dyb Hengivenhed. Tidlig kom Fader ud at tjene, og han tjente stadig, indtil han i sit 30 År traf min Moder, der var født samme År som han, og trolovede sig med hende. —

Min Bedstefaders ældste Datter, Maren, blev 1845 gift med Ungkarl Niels Mathiasen. Dette nævnes her, fordi det i min Faders Hjem og nærmeste Slægt gav Tradition, at denne unge Mand var kommen ind i Familien, thi han var alles Yndling, særlig Bedstefaders, og min Broder Niels blev opkaldt efter ham, et Bevis for, at Fader delte sin Faders Hengivenhed og Agtelse for Niels Mathiasen, der faldt som Soldat i Slaget ved Isted. Men iøvrigt knyttede der sig den Mærkelighed til hans Død, at Bedstefader den samme Nat, som Niels Mathiasen udåndede efter Slaget, hørte ham kalde ved Vinduet med Udråbet Knud! Knud! Knud! Bedstefader hævdede — og her tålte han ingen Modsigelser — at han var lysvågen, da Røsten lød, og at Niels med dette sit Varselsråb havde overgivet sin Hustru og lille Datter i Bedstefaders Varetægt. —

BARNDOM I HUSMANDSHJEMMET

SALLING, mit Hjemland, er af Naturen vel udstyret: »Var Salling hed, som den er fed, var der ikke bedre Land i Kristenhed«, men Salling har også sin svage Side. Ud mod Fjorden på Landets Vestside fandtes i min Barndom større bakkede Hedestrækninger og indenfor disse Bælter af mager dyrket Sandjord afbrudt af Kær, Småsøer og Engdrag. På et af de simpleste dyrkede Sandarealer havde min Fader og Moder sat Bo i Året 1850, og her fødtes jeg 4. April 1851. Stedet hed Skinnebak og var et Udflyttersted fra min Moders Fødegård i Mollerup, Rødding Sogn. Indtil omkring 1840 havde sågodtsom alle Gårde og Huse i Rødding været Fæstegods til Spøttrup, og min Moder havde i hendes Pighedage været med at gøre Hove-ri fra Fødegården. Hun fortalte ofte om Hove-ri i de Dage og navnlig om den myndige og dygtige Herremand, »Nis«, til Spøttrup, Østergård m. fl. Gårde. —

En Pige fra Sognet var sammen med et Par Karle en Dag i Høsten sat til at gulve Korn i den mægtige Lade på Spøttrup. Nis vovede sig op i Korngulvet for at se, om Arbejdet udførtes efter hans Ønske, men det havde nok ikke været Tilfældet, thi han gav ondt af sig til Karlene, og disse benyttede Lejligheden til at imødegå Herre-mandens Vrede med håndgribelige Argumenter. De mokede ham ned mellem Kærvene og da-

skede løs på hans Ryg og Bagdel, så han råbte om Hjælp, og da Karlene fandt, at Mellemværendet var passende opgjort, lod de »Husbond« fjærne sig i Stilhed. —

Karlene blev siden anklagede for Overfald, men Vidner manglede, thi i det Halvmørke, som er særegent for et halvfylt Gulv i en Herregårdslade, havde Pigen, Lone, hverken kunnet se eller høre, hvad der var i Vejen mellem Karlene og Nis. Men samme Pige blev siden gift med min Moders ældste Broder, og nu hævnede Nis sig, fordi Lone intet havde hørt eller set hin Dag i Laden. Min Morbroder kunde nemlig, uagtet Familien øgedes, hverken få Gård eller Hus i Fæste på Spøttrup Gods. Endelig henvistes han til en forfalden Gård under Østergaard i Nordsalling. Straffen blev tålelig, thi da Gårdene på begge Godser kort efter gik over til Selvejendom, og gode Tider fulgte, havde den Broder, som fik Gård i Durup, bedre Jord at arbejde med end den yngre Broder, der overtog Fødegården i Rødding.

Min Fader og Moder havde tjent sammen hos Laust Jensen i Krejbjærg, en større Gårdmand af den gammeldags Type. Hjælpsom og omsorgsfuld var både han og Konen. Mine Forældre betragtede Gården dér som et andet Hjem. Hver Vinter kom der Vogn fra Laust Jensen med nogle Tønder Rug, som min Fader så siden kunde betale dels med Høstarbejde og Fisk, dels med Penge, og da vi Børn blev så store, at vi kunde besøge vore Forældres gamle Husbondsfolk, blev vi beværtet, som om vi havde været deres Børnebørn, men var det om Julen, fik vi Lommer og Lommetørklæder fulde af de berømte Krejbjærgghøns. Sådan kaldtes i Rødding Krejbjærgkonernes før-

ste Klasses Pebernødder. Vel var nemlig Krejbjærg Anneks til Rødding, men alt i Annekset havde et mere velhavende Præg end i Hovedsognet, derfor blev min første Forestilling om Mod-sætningen mellem Velstand og Knapnæring udledet af Forholdet Krejbjærg—Rødding. Men det er sidenhen blevet mig klart, at det selvbevidste Bondepræg, der udmærkede Bonden og hans Kone i Krejbjærgsgårdene fremfor Røddingboerne, havde sin Grund deri, at Krejbjærgbønderne ikke som Bønderne i Rødding nylig havde været Hovbønder.

Det var naturligvis forbundet med store Vanskeligheder, at mine Forældre fik rejst Huset på Skinnebak. »Dets Væg var Ler, dets Tag var Strå«, og intet hegnede det mod Sandflugten, der ofte, når Sæden var lagt om Foråret, piskede Sandet fra de åbne Agre ind i Læ af de to små Længer, der var sammenbygget i Vinkel, så de små Driver af Sand dannedes i Lækrogen ud mod Syd og Øst og afgav passende Emne for os Børn at rage i og flytte med, når vi af Sol og Forår lokkedes ud af de små Stuer, hvor Lergulvet og de fugtige Vægge just ikke kunde siges at tilfredsstille alle hygiejniske Hensyn. —

Hvis der ikke havde været lagt noget Tuekær og Eng sammen med Sandbrinkerne, havde Stedet næppe været værd at bebo; thi der var aldrig Græs på Agrene til vore Køer. Nej, Agrene var helt og holdent forbeholdt Får og et Par Gæs. Køerne stod tøjrede om Sommeren i Tuekæret, og det første pligtmæssige Arbejde, jeg mindes at være sat til, var at gøre Tøjret klar, når Køerne havde snørret det om Tuerne. Med den Arsløn en Tjenestekarl eller Pige fik, mens min Fader og Moder tjente, kunde der ikke tjenes fra til at

sætte Bo og skaffe sig selvstændig Bedrift. Min Fader har nævnt, at han som Karl har tjent for 3—4 Specier (12—16 Kr.) samt et Får med Lam født og græsset på Gården. — Når mine Forældre desuagtet fik Hus og Jord at dyrke, så hidrørte det vel fra, at den Broder, som havde overtaget Fødegården og købt den ud af Fæstet til Spøttrup, nok vilde afstå den Udlod, hvorpå de satte Bo. Man tog det ikke så nøje med sådanne Udmærker i de Dage. Det betragtedes ofte som en Art Befrielse at blive dem kvit og dermed få Gårdens Areal afrundet.

Lige overfor vort Hus, paa den anden Side af det smalle Kær, lå med skarp Heldning ned mod Kæret en Hedebakke, der kaldtes Ellebak. Hertil knyttedes min første Forestilling om det eventyrlige, idet Bakken havde Navn efter dens Beboere, Ellefolkene. Ved højlys Dag vovede vi nok den Leg at trimle ned ad Bakkesskråningen, men efter Solnedgang vilde Ellefolkene have Ro, og da vovede min ældre Søster og jeg ikke at komme i Bakkens Nærhed. —

Min Moder var en Mester i at fortælle Eventyr. Hendes Forråd var stort, og rammende Mundheld, Rim og Ordsprog havde hun altid til Rådighed, hvor det gjaldt at stanse Unoder og unødigt Tale. Hun kunde sidde ivrigt optaget og sysselsat med Karterne eller Spiderokken og fortælle for os Børn, så vi ganske glemte både Øjne og Mund åbne alene for at opfange hvert Ord, hver Stemning i det, hun fortalte.

Jeg mindes tydelig i mit syvende Ar. Vi sad Mærkningssæde for at spare på Tællelysene; thi af dem måtte der jo ikke bruges flere i Vinterens Løb end, hvad der var støbt af Tælgen fra de Får og Lam, vi selv havde slagtet af egen Be-

stand, og det var ikke meget; thi Antallet af Slagtedyr var lille, og fede kunde Får og Lam heller ikke blive på vor tarvelige Græsning. I sådanne Mærkningstimer underholdt Moder os med en Fortælling eller en gammel Sang. Undertiden også med Indøvelse i enfoldige Trossandheder. Men hin Aften, som jeg så grant mindes, var der noget underlig dulgt og forventningsfuldt over Aftensædet, og med en Gang er det, som Yderdøren går op ved et fast og sikkert Tag i Klinken. Vi Børn rejser os fra vort Sæde på Gulvet, og Moder belaver sig til at tænde Lys; thi det må være Fader, der kommer fra Fjorden med sin Fangst og tøver i Gangen for at hæfte Fiskekurven af sine Skuldre. Men nej, det var ikke så, der kom overhovedet ingen, og Dørene var lukket som før. Lyset blev dog tændt, og efter nogen Tids Forløb kom så endelig Fader med sin Fiskefangst. — Hvad var nu det, vi havde hørt? Et Varsel selvfølgelig for en Begivenhed, der greb uendelig dybt ind i vort Hjems sjælelige Livskår; thi hen på Vinteren efter Jul rasede Skarlagensfeberen stærkt i Sognet. Min yngre 4—5 År gamle Broder og jeg blev hårdt angrebne. Lægehjælp var der jo ikke Tale om på de Tider, i hvert Fald ikke blandt Folk af vore Kår. Min Broder døde efter nogle Dages Sygeleje, mens jeg i lang Tid svævede mellem Liv og Død og ikke har ringeste Erindring om de kritiske Dage. Kun et mindes jeg dunkelt, nemlig at min Fader holdt min Broders Lig hen for mig, måske mere for at forsøge om han ikke på denne Måde kunde fremkalde min Bevidsthed end for at give mig Lejlighed til at tage Afsked med det afsjælede Legeme. Dette første Møde med Døden var jeg altså ikke i Stand til barnlig at grunde over; thi først da jeg kom mig nogenlunde

af Sygdommen, mærkede jeg, at min Broder var borte, men Savnet af hans Nærværelse havde noget underlig fraværende ved sig. Derimod erindrer jeg de mange sære Tanker, vi Børn, inden Døden gæstede vort Hjem, havde gjort os om et mærkeligt Dødsfald oppe i Byen. Det var »bette Anes« Mand, der var død. Hun var sådan en af de rare gamle Koner, der ret kunde fornøje Børn med deres Nærværelse, og når Fader og Moder skulde til Bryllup eller Begravelse, så skulde »bette Ane« ned og passe på os Børn og Kreaturerne. Men så en Dag kom Moder og fortalte, at hendes Mand, der var Tømrer, med én Gang, mens han stod ved Høvlebænken, havde knuget sine Hænder mod denne og sagt: »Døden! Graven!« og dermed faldt han stendød om. Og var Døden sådan, kunde man jo aldrig vide sig sikker. —

Svækket på Legeme og som Følge deraf også med Hensyn til de sjælelige Evners Brugbarhed begyndte jeg i Sommeren 1859 at gå i Skole. Den Gang betragtedes det som en Skam at sende et Barn i Skole, uden at det havde lært at læse. Mine Forældre, særlig min Moder var meget samvittighedsfuld i så Henseende; men jeg var tungnem, og hun havde båret en Del over med mig på Grund af den Svækkelse, Skarlagensfeberen havde forvoldt, så jeg kom forholdsvis dårlig forberedt i Skolen, og fra denne min første Skolegang har jeg ingen lyse Minder. En ny Skole var denne Sommer under Opførelse, så Undervisningen holdtes i en Bondegårds Storstue. En Morgen var jeg kommen for sent. Af Frygt for Følgerne havde jeg glemt at tage Luen af, inden jeg trådte ind. Læreren — »æ Sanger« var hans Kendingsnavn i Rødding — fattede mig i Pullen, ruskede med et fast Tag i Hår og Hue, uden at jeg arme anede,

hvad denne Medfart skulde betyde, før min sølle Lue lå foran mig, og jeg måtte sagtmødigt tage den op og bære den ud på sin Plads. Den Lærer var jeg færdig med fra hin Dag, og han var for såvidt også færdig med mig; thi Undervisningen foregik ved Tabeller og »Bihjælpere«, en indbyrdes Undervisning, som var uden Liv og Sjæl. Man mødte i Skolen med de udenad lærte Lektier, som min Moder havde stor Møje med at få indprentet hjemme, og man gik fra Skolen med en barnlig Forestilling om uendelig Tomhed. 1859 var det store Komet-År, og gav Skolen ikke anden Føde for den barnlige Fantasi end de skematiske Tabeller, så gav Kometen. Den var i så Henseende ganske påkrævet; thi siden min Broder døde, havde min Moder ophørt med at fortælle Eventyr. Hun kunde sikkert ikke, fordi dette vilde rippe op i Sorgen over at have mistet en god og kær Tilhører. Den Sommer med Kometen var Børn sent oppe om Aftenen. Vi lå ude efter Solnedgang og så på Kometens vidunderlige Hale og fantaserede over Verdens Undergang. Frygten, Forventningen var stor og spændende. —

Fisk og Kartofler, Kartofler og Fisk. Dette mindes jeg var den væsentligste Afveksling i vor daglige Kost. Vi avlede selv udmærkede melede Kartofler på vor sandede Jord, og Fiskene fangede Fader i Fjorden. Det var Småfiskene, som fandt Anvendelse i den hjemlige Husholdning. De større skulde sælges. Om Sommeren brugte Fader ikke Fiskeriet, men gik på Dagleje. Jeg måtte så hjælpe Moder, så godt jeg kunde, navnlig med Kreaturerne. Min 11-årige Søster var allerede i 1859 ude at tjene. Vor største Belønning for veludført Hjælp var, at Moder bagte en tyk Bygmelspandekage, som vi små og større Børn anså for Gil-

deskost. Sigtebrød af temset Rugmel var det eneste i sin Slags på den Tid; men hos os bagtes det kun til Jul. Nej, når Moder bagte, lavede hun særlige Kager til os af Grovmelsdejg. De var i Andeskikkelser og blev spist med Appetit uden Smør eller andet Tilbehør. Underernæret? Jo Pyt! Nutidsvrøvl!! —

Selv om Fjorden mellem Salling og Morsø ikke er noget vanskeligt Farvand, kunde der dog være en vis Ængstelse i vort Hjem, når Fader ikke kom til sædvanlig Tid fra Fjorden. En Gang da det mindst ventedes, blev der virkelig Fare på Færde. Det er gammel Skik langs Limfjordens Kyster til alle Sider, at lægges Fjorden til med Is, da bliver der Rykud fra Huse og Gårde til Alestang. Lejlighedsfiskerne kan tælles i Hundredvis, og de egentlige Fiskere må finde sig i en ublu Konkurrence. Når disse har opsøgt en god Fiskeplads, kommer hine slæbende med det lange Stangtømmer fra alle Sider, hugger Hul i Isen og stikker Tømmeret ned lige op på Siden af den gamle Fisker. Det hænder da, at den uøvede stanger ud og får Jernet om Sidemandens Tømmer i Stedet for om Ål. Det betragtes blandt øvede Stangere som en forsmædelig Handling, og derfor vanker der hårde Ord, ja, til Tider Knubs til den uøvede, når han så skammelig har brudt Sædvaneretten, og ikke uden Grund; thi det kan være en ret vanskelig Sag at få Redskaberne, der har krydset hinanden på 5—10 Favnes Dybde halet hver til sin Ejerman. — Når en god Fiskeplads er funden, bliver man ved at overkøre den til alle Sider og om igen til Midten, Dage i Træk og ændser neppe indtrædende Tøvejr, sålænge Isen nogenlunde kan bære. Kommer der Sydvest-Vind med Højvande, der slår brede Revner i Isen, som en

Mand neppe kan springe over, kan der laves en Bro ved at lægge flere Sæt Stangtømmer Side om Side, og er der svage Steder i Isen, så man er udsat for at plumpe igennem, da fatter man Tømmeret et Sted henimod Midten, så idet man går igennem, har man Tømmeret liggende hen over Isen for og bag at holde sig oppe ved, indtil man har entret sig frem og op på bærende Is. — Men der er en anden Fare, man ikke kan tage Forholdsregler imod. Det sker undertiden, at vældige Flager af Is bliver landløs og sætter i Drift med hele Kolonnen af Alestangere. Sådant skete det en Vinter, at min Fader stangede sammen med flere andre fra Nabolaget i Tøtåge ud for Herregården Kås. Isen havde løsnet sig fra Land, uden at de mærkede det, og de drev over Bredningen ad Venø til. Ingen af dem kom hjem den Aften, og der blev Ængstelse og Spørgen fra Sted til Sted, indtil det endelig rygtedes, hvordan Sagen forholdt sig, og Dagen efter kom alle velbeholdne hjem. —

Adskillige Minder fra ens Barndomshjem udslettes derved, at Forældrene skifter Bosted og flytter fra Fødehjemmet til en anden Egn. Der fremkommer herved ligesom en Spaltning i Barnelivets fagre Tid; thi Barneminderne kræver, at der gives en bestemt hjemlig Baggrund, hvorfra de dukker frem for Erindringen. Jeg var 9 År gammel, da mine Forældre flyttede fra Rødning ved Vestfjorden til Grinderslev Sogn ved Østfjorden, en 3 Mils Rejse med alt det fattige Indbo og hele Familien på et Par Bøndervogne. Min yngste Broder på 2 År sang hele Vejen af Glæde over Kørselen i det herlige Sommervejr. Han sad så trygt på sin Moders Knæ, og hun kunde nok trænge til den Opmuntring, hendes yngste ydede af et godt Hjerte. Hun var et følsomt dybtæn-

kende Gemyt med åben Sans for Livets Vanskeligheder, men også med en Kvindes ejendommelige Vilje til at overvinde dem, og det var en alvorlig Stund for hende. Det gamle Hjem lå nu bag. Der havde hun ydet en virkelig Indsats for at skabe en i al Tarvelighed nogenlunde betryggende Tilværelse for sig og sine. Der i Rødning var hendes Familie og Ungdoms Bekendte, som altid kunde og vilde træde til i et kritisk Øjeblik, og fremfor alt, der på Rødning Kirkegård hvilede hendes håbefulde Søn, hvis Død havde gået hende så nær til Hjertet, at hun mange År efter ikke kunde tale om Savnet, uden at det måtte finde Udløsning i Gråd. Og hvad var det, hun nu skulde gå ind til? Der ventede kun nye Anstrængelser for at grundfæste Stillingen under ukendte Forhold. Her skulde hun ikke alene være Ægtefælle og Moder, men tillige Husmoder for et Par gamle Aftægtsfolk, nemlig min Bedstefader og hans Hustru, som var min Faders Stedmoder. Stillingens Holdbarhed afhang i høj Grad af, om Moder kunde komme godt ud af det med dem; thi vilde Bedstefader kræve Aftægten efter Kontrakten i Stedet for at hjælpe til i Bedriften og tage Føden ved det fælles Bord, var Stillingen ret uholdbar.

Vel havde han en Art Forpligtelse til at være manerlig, såsom han selv var kommen vandrende til Rødning for at overtale mine Forældre til at bytte Ejendom med hans Svigersøn, der havde indladt sig på Spekulationer og efter Pengekrisen i 1857 var kommet på den gale Side af Plankeværket, så han ikke kunde blive ved den lille Gård. Den gamle gruede da for, at han med Kone og Aftægt skulde falde i fremmed Vold, og han var en meget hidsig Mand. Derimod sad han inde med stor Retsfølelse og en underlig sammensat

stærk Religiøsitet, som min Moder med sin omfattende Hukommelse og Kendskab til Dogmerne søgte at bringe Rede i. Af denne og mange andre Grunde fik han en dyb Respekt for min Moder, så jeg mindes kun en eneste Gang, at hans Hidsighed løb af med ham overfor hende; men da var jeg voksen og min Fader død. Jeg mindes Anledningen som var det i Dag, og i al sin Simpelhed må Begivenheden nedskrives straks som Bidrag til den gamles Karakteristik. Jeg gik som tyveårig på Seminariet, og i Ferierne hjalp jeg altid til med Høsten; men i Høsten 1874 var jeg færdig og havde bestået min Eksamen ret pænt, og den gamle havde nu en særlig Agtelse for hans Sønnesøn og Navne, så det var egentlig på mine Vegne, han blev hidsig overfor Moder. Vi var i Færd med at køre Rug i Laden, og så havde den gamle og jeg bestemt, hvor den skulde sættes; men i det samme kommer Moder og siger, at sådan skal den ikke gulfes. Vi to Mænd søger at give Grunde for vor Bestemmelse, men dem slår Moder ned med sit: Hun vilde have Rugen sat, som Thøger plejede at sætte den. Da er det, den gamle tager vredt til Orde og siger: »De rejner a sommeren ett! Do kommer altid med Thøger; men no er han dø o henn, o hva ku de så gi, vi sætter æ Rov, som vi tækkes de æ bejst«. Så gik Moder; men jeg tror nok den gamle og jeg snakkede det af i Mindelighed, at hun dog helst måtte få sin Vilje. Ja, måske hjalp min lille Søster, som var født i Breum og var hans Øjesten med til at stemme vor gamle mildt igen. Han døde inden et År og blev 80 År. I de 14 År, han var mit Hjems Aftægtsmand, var han snart som vi Børns Kammerat og min syge Faders ærlige Hjælper, skønt han ofte vred rendte fra ham ind på sit Kammer, når de

havde forskellige Meninger om, hvordan en Ting skulde gribes an; thi han var sløset og Fader var Ordensmand. Det er for Resten mærkeligt, hvor denne Modsætning har gentaget sig i Slægten. Men nok om det, for når Bedstefader havde sundet sig lidt, og Moder havde talt et Par Ord med ham, gik han atter tilbage til sin Søn, som om intet var hændet.

Nu, at foregribe Historiens tidsmæssige Gang er altid en farlig Sag; thi jeg må vende tilbage til vort Indtog i det nye Hjem i Breum den varme Junidag 1860. Straks vi kom der, var Moder i livlig Aktivitet for at ordne og bestemme, hvordan Sagerne skulde stilles til Rette; men samtidig forsømte hun ikke Lejligheden til ved en venlig Samtale straks at drage hendes Aftægtsfolk ind i hendes varme Interesse for her i Tarvelighed at danne et godt Hjem for dem og os.

Østsalling har et andet Naturpræg end Vestsalling, og navnlig Grinderslev Sogn med den store Kirke ved Grinderslevkloster, fire andre Herregårde med deres Skove, Østfjorden med den smukke Indskæring, Astrupvig, gør Sognet til Perlen i Sallings Natur. Først da vi kom til at bo der, fik jeg en barnlig Forestilling om, at Verden var stor og skøn, thi ud over Fjordens blanke Flade kunde man mellem Skovbrynene se over til Himmerland og Fjendsherred, som til tvende fjerne Lande. Vore Naboer var også underlig fri og rare, alle Smågårdsfolk og Boelsfolk som vi. De mindedes ikke fra forrige Slægtled at have stået under Herregårdene sådan som de Rødding Bønder. En enestående Velvilje fra deres Side gjorde sig straks gældende overfor mine Forældre og os Børn, hvilket vel også hidrørte en Del derfra, at Bedstefader var afholdt som den livlige og

redelige gamle Mand, han i Grunden var. Mine Forældre blev særdeles glædelig overrasket ved at modtage et bestemt Vidnesbyrd om godt Nabo-skab få Dage efter Indflytningen i det nye Hjem. Bedriften her var udpint for Besætning. Til Kørekraft var ikke andet end en mager gammel brudt Krikke, og den øvrige Besætning var et Par simple Køer, nogle Får og en Bindhund, som til vi Børns og Bedstefaders Sorg få Dage efter vor Ankomst måtte lade Livet; thi efter den økonomiske Grundregel, som Fader og Moder medbragte, og som de agtede her at praktisere, var der ikke Råd til at holde Hund. Jeg mindes godt nok til min Skam, at det var mer af Stolthed end af Medlidenhed, jeg sørgede over Hundens Bortgang, for i min barnlige Enfold mente jeg, at Bindhunden afgav det bedste Vidnesbyrd for, at vi nu var bleven Gårdfolk. Et mere solidt Bevis for dette måtte det dog være, at vi snart blev kørende med to unge Heste. Kresten Kvist kom nemlig en Dag hen til Fader og sagde: »Du skal vel til Skive Marked for at få et Par nye Heste. Fader måtte svare, som sandt var, at han manglede Penge til Heste; men det mente Kresten, der nok blev Råd for. Nu skulde Fader tage den gamle Hest med ved Hånden, og så kunde de køre sammen til Marked. De kom tilbage med to Plage, og Kresten Kvist havde udlagt, hvad der var givet i Bytte. Dette Bevis på gammeldags Bondehjælpssomhed er ikke alene et mærkbart Træk fra Datiden; men det gav jo også Mod og Tro på Fremtiden for mine Forældre i den trange Begyndelse.

Modtagelsen i min ny Skole var ingenlunde hjertelig. Jeg havde ingen ydre eller indre Betingelser for at gøre mig yndet enten hos Lærer eller Kammerater. Jeg var dog i Begyndelsen

særdeles tilfreds med, at en Pige på min Alder fra en lille Gård længere ude hver Dag kom ind og tog mig med til Skole; men hun var desværre heller ikke hverken kæn, pyntet eller anset, og så var der iøvrigt det Uheld, at hendes Navn rimede på Kone; thi naar de før os ankomne Skoledrenge lige så os i Nærheden komme drontende hen ad Vejen, sang de os i Møde: »A-B-Lone, det er Knuds Kone!« Sligt kan jo krænke en Dreng ind til Marv og Ben, og nu vilde jeg op om Morgen og af Sted, inden Abelone kom og kunde gøre Følgeskab; men det tillod Moder ikke. Det vilde nemlig være en Hensynsløshed, som ikke måtte tåles for godt Naboskabs Skyld, og da Abelone ikke syntes at have noget imod at kaldes Knuds Kone, fortsattes Følgeskabet, og Sangen forstummede af sig selv. Forøvrigt var min ny Skole langt bedre end den første. Læreren var for få År siden udgået fra Ranum Seminarium, hvor endnu den Gang noget af Ludvig Kr. Müllers And svævede over Vandene, og han var livlig og ihærdig i sin Undervisning, men dygtig hidsig, hvilket dog i den første Tid ikke gik ud over mig, da jeg på Forhånd var indpodet en slig Rædsel for en Lærer, at ingen legemlig Revselse fandtes nødvendig.—

SOM DRENG I SOMMERTJENESTE OG VINTERSKOLE

ALLEREDE næste Forår skulde jeg som 10-årig ud at tjene. Min Faster var gift med Skolelæreren på Lunø, der ligger hinsides Fjorden i Fjendsherred, og hos dem skulde jeg tjene om Sommeren og passe Køerne og Fårene. Skærtorsdag blev jeg sejlet over Fjorden for at tiltræde min første Tjeneste. Gud véd, det blev en lang Påske. Hvor Barnelængsel er en underlig Ting. Man er i en Sjælskvide, der sammensnører alle Bevidsthedsorganer og presser al Glæde, alt Håb ud af dem, indtil man endelig opdager en spirende Evne i ens Indre, et Kald til at kæmpe imod sin egen Forsagthed, fordi den Tilskikkelse, som fremkalder Forsagtheden, er en given Ting: Her skal du være, lyde, passe dine Ting, hvis du ikke vil bringe Skam og Sorg over dit Hjem, og dit Hjems Gud er jo med dig og vil hjælpe dig gennem Længslen. Sundt Viljesliv spirer således frem af Længslen. Jeg blev først virkelig Dreng på Lunø. Vinterskolen dér var ikke sluttet, og hverken Får eller Køer skulde endnu på Græs, og så fulgtes jeg hver Dag med Læreren ind i Skolen. Han tog sig af mig, og Børnene var hensynsfulde mod mig, vel noget fordi Degnekonen var min Faster. Først nu mærkede jeg, at jeg dog ejede noget af det, man kalder Evne til at opfatte og lære, og en stille barnlig Livsglæde derover spirede frem i

Sindet og voksede sig gennem Forsagtheden, så dette at bruge Evnerne efterhånden blev en Viljesakt. Sommeren kom og gik, og Længselen efter Hjemmet antog den ny Skikkelse, som alle små Dreng og Piger, der tidlig må forlade deres Hjem, kender. Fra de første Dages Pine ved at se ud over den kommende Tid som en endeløs Forladtheds Tilstand går Længselen, efter som Dagene svinder og Nattens Søvn kvæler den i Halsen stående Gråd Aften efter Aften, efterhånden over i en Tilstand, hvor Håbet blander sig med Længselen. 7 Dage fra, så har man en Uge, og der er kun 30 Uger fra April til November, så nu er der kun 29 tilbage. Jo, se der er dog en Ende at se på alt det pinagtige, og så skal man opleve en Glæde, man aldrig før vidste var den største i Livet. Den at være sammen med sine Forældre, Søkende og de gamle Bedsteforældre, se alt derhjemme og bogstavelig nyde dets kendelige Værdi, så man aldrig kan blive andet end en rar og taknemlig Søn, fordi man ejer så meget i blot at have et fattigt Hjem.

Lunø er en lille Sandmarks Halvø, der med sin Tap rækker over mod Himmerland. Brede Fjordenge danner Halvøens landøkonomiske Rigdom, og Fiskeriet var Grundlaget for Beboernes Velstand. Den Gang fiskedes der fra alle Gårde og Huse, og efter gammel Sædvane bragtes Fisken gratis til Huse hos Degnen, så vi fik Fiskemad i Overflødighed. Såsom Agermarken var sandet og gav lidt Græs til Kvæget, måtte Køerne for en Del græsse på Kjær og Engfladerne ude ved Fjorden. I Hyrdelivet sammen med Byens Dreng og Piger fortonede Længselen noget. Lunø hæver sig kun lidet over de omliggende Fjorde og Vige, så der var intet Udsigtspunkt, hvorfra jeg kunde se over

Fjorden til mit Hjem bag Bakkerne og Skoven ved Astrupvig; men så kom Høsten, og Laden ved den gamle Degnebolig kunde ikke tilnærmelsesvis rumme den rige Høst af Hø og Traver, så Degnen fik en vældig høj, sirlig, rund Havrestak, der fra Toften, hvor den stod, ragede op over Byens lave Huse. Nu måtte det forsøges, om jeg ikke fra Stakkens Top kunde se mit Hjem. Langstigen står jo altid i nogle Dage ved den nylagte Stak for at holde den i lodret Linie, så Udsigten let kunde prøves, mens de andre sov til Middag. Nej, det slog dog ikke til. Mit Hjem fik jeg ikke at se, men Skyerne, der steg op fra Synskredsen i Nordvest, vandrede dog hen over det, og nu var der kun 9 Uger, så skulde jeg sejle over Fjorden til det Hjem, hvorfra Skyerne bragte Bud og Hilsen.

Barnlig set er man efter en sådan Sommers Udfærd et nyt Menneske. Hengivelsens Evne er bleven én herlig bevidst, så man er kommen i en anden Stilling til sit Hjem end den fordrende. At bringe virkelige Ofre overfor Forældre og Søskende falder én naturlig og let i hvert Fald den første Tid efter Hjemkomsten, indtil Egenkærligheden igen begynder at rejse Hovedet.

En vis Modtagelighed bliver også Særkendet for den Tilstand, der følger af, at man på barnlig Vis har taget sit Hjem i fornyet Besiddelse. Skolen blev nu noget andet og mere for mig end en Tvangsanstalt, og da jeg næste Sommer kom til at tjene i en Gård i Nabolaget, gav dette jo den Fordel, at jeg levede mig sammen med Lærer og Kammerater, så Skolegangen tilsidst blev mig kær. Læreren var nok af forholdsvis grovt Bondestof, halt og hidsig, iøvrigt Landmand og Jordspekulant i det små; men hans Undervisning i Religion og Historie var personlig, en mere følelses- eller

salvelsesfuld Meddelse, end den jeg kendte fra mit Hjem, hvor de religiøse Spørgsmål også blev behandlet, men her var Behandlingen jævn og rolig, mere i den folkelige Filosofis Gangart end i den følelsesfulde. — Mangen Aften har jeg siddet stille og hørt på, hvordan vore Naboer, særlig Laust Sillemark og Niels Hald sammen med Fader og Moder drøftede Forholdet mellem Guds Almagt og Menneskets fri Vilje, Nådevalget og Udvælgelsen. Ved at tænke tilbage på disse Forhandlinger rejser sig det Spørgsmål: havde religiøst tænkende Mennesker på den Tid også langt ude i det åbne Land haft nogen Forbindelse med Søren Kierkegårds religiøse Forfatterskab? —

Politik og hvad dermed stod i Forbindelse drøftedes kun såre lidt og så altid efter de store Grundlinier. Niels Hald holdt på Enevælden ud fra den Betragtning, at det altid går dårligt, hvor der er mange om Rådet. Kongen løste Bonden fra Stavnsbånd, sagde Niels Hald, og han var i Overensstemmelse med sine Standsfæller, når han betragtede denne Velgerning som noget meget betydeligere og bedre end Grundlovens Givelse af Frederik den VII; thi skulde man knytte noget stort og værdifuldt til hans Navn, da var det mindre Grundloven end dette, at han var dansk og stod trofast sammen med Hæren og Folket i Treårskrigen mod Tyskerne.

KRIGSÅRET

Den danske Folkefølelse havde vel ikke indenfor Bondestanden nogen udpræget kraftig og bevidst Form, da Krigen i Efteråret 1863 stod for vor Dør, og som en uafvendelig Skæbne lagde en Tyngsel på alle Sind, eller måske rettere en Stemning, hvor dyb Ængstelse vekslede med Håb i uanstelig Bølgegang.

For mig står det nu ganske klart, at det stærkeste i Menigmands danske Sind i denne Skæbnestund var Retsfølelsen, Bevidstheden om, at Danmarks og dets Konges Ret til Slesvig var uomtvistelig og beseglet af Forsynet, der havde givet de danske Våben Held i Treårskrigen, samt med den danske Soldat og hans Føreres Blod; men i Menigmands Tanke dæmrede en stille Tvivl om Rettens varige Sejr, da Budskabet kom, at Frederik VII var død på Glyksborg Slot.

Denne Tvivl fik for Menigmand en ejendommelig forsonende Virkning derved, at Nederlaget i 1864 så ikke blev knyttet til den elskede Konges Navn, og den Opfattelse kunde da vedligeholdes, at havde han blot levet, havde vi fået Hjælp og undgået Nederlaget. Hvad det var, der gjorde Tilliden til Frederik VII så ubetinget levende i Bondens Tanke, kan næppe forklares på anden Måde end som Udtryk for Bondens Trang til at have en historisk udkåret Høvding at se op til. Bonden havde jo den Gang ikke hørt om Saxos

eller Mallings historiske Helte, endnu mindre havde han politiske Førere at beundre, hvad var da rimeligere, end at han måtte give sin historiske Trang Skikkelse i Kongen som Sagnhelt. Aldrig har Kirkeklokkernes tungsindige Klang stemt så inderlig med den danske Bondestands dulgte danske Stemning, som da den lød gennem den tunge tågede Novemberluft og forkyndte Landesorgen over Frederik VII.

Inden Jul blev den yngre Argang af Hæren indkaldt til deres Garnisoner. Fra min Hjemegn havde de fleste Værnepligtige Garnison i Kiel og Altona, så de vidste, at der ventede dem en alt andet end venlig Modtagelse der; thi under den faste Tjeneste i Fredstid havde de været udsat for allehånde Drillerier og Sammenstød med disse Byers Borgere, og Soldaternes Fortællinger om den tyske Befolknings Holdning øgede Uviljen mod alt tysk. —

Af Soldaternes Breve fik man at vide, at de danske Tropper forlod Holsten, og det vakte ingen Sorg i Hjemmet; men derimod Håb om, at Krigen dermed kunde afværges. Da Indkaldelserne alligevel fortsattes ind i det nye År, svandt dette Håb, og nu drøftedes Spørgsmålet om Dannevirkestillingens Holdbarhed med stor Grundighed. De nyere Fortællinger om, at det danske Folk i 1864 var vildledt af overnationale Førere, som havde indbildt det, at én Dansker kunde slå tre Tyskere, finder ingen Bekræftelse i mine Erindringer fra min Hjemegn undtagen mellem os Drengene, når vi fra Skole delte os i et Sydparti og et Nordparti og opførte Kamplege med Snebolde eller andet brugeligt Skyts under Navnene Danskere og Tyskere. Nej, mellem voksne Mennesker var Stemningen spagfærdig og nøgtern,

hengivende i Skæbnen uden nogen Anklage mod Landets Styrelse, fordi den ikke havde magtet at afværge Krigen. —

Det var kun i enkelte Gårde og Huse, man den Gang holdt den lille »Skive Avis«, som udgik 2 Gange om Ugen, og som 4-5 Beboere slog sig sammen om at betale. De, som ingen Avis holdt, spurgte sig frem for i den bevægede Tid at være nogenlunde med i Begivenhederne. På den Måde fik man ikke mere ind, end man kunde drøfte og søge til Bunds i.

Min Fader, som ellers ikke til Stadighed holdt Avis, fik fra 1. Januar 1864 Part med Kapellanen i vor Nabogård, Præstegården, om Berlingske Tidende; men det var over Evne for selv en veloplyst Bondemand på den Tid. Han havde nok lært at læse grundigt, men den flygtige Gennemgang og derefter Udvalg, som skal til for at behandle en stor Avis, kendte han ikke. Nej, så passede den lille »Skive Avis« bedre. Den kunde overkommes fra Ende til anden. Mit væsentligste Udbytte af vort Bladhold sammen med Kapellanen — den senere bekendte Præst Frederik Møller — var, at jeg fik det første Indtryk af, hvorledes en nationalsindet Grundtvigianer kunde udtrykke sin Danskhed; thi en af de første Dage i Februar kom Kapellanen i stærkt Snevejr med det Budskab, »at nu havde den danske Løve atter sejret ved Mysunde«. Denne Sprogbrug var for min Fader så ejendommelig, at han måtte gentage det ordret for os. Sådan Billedtale, hvori er anbragt noget så mægtigt som en Løve, bider sig fast i en 13-Ars Drengs Erindring. Men det varede jo kun et Par Dage derefter, inden Rygtet om Danevirkes Rømning gik fra Mund til Mund, og det korte Telegram i Avisen: **D a n e v i r k e e r r ø m-**

met. Kongen standset i Korsør, lagde en dyb Tvivl ind i Menigmands Sind om, at sligt kunde være gået ærlig til; men fra dette Øjeblik giver man sig hen i Skæbnen med svindende Håb om Hjælp udefra.

Hver og én passer sin Dont som sædvanlig, skønt man forudså, at Fjenden snart kunde være over Egnen.

Endelig hen i Marts var danske Tropper på Tilbagetoget nået Skive, og Bønderne i Salling blev ordrede til med deres Køretøjer at møde der for at føre Hærens Træn videre til Sallingsund.

Bønderne var ikke særlig tilfreds med at komme ind under den militære Ordning, fordi den efter deres Mening virkede vel langsomt. De fandt det i sin Orden, at de skulde yde Kongkøring, men at holde i Rækker på Hundreder af Vogne i Dagetal uden at få Ordre til at bestille noget, var dem hårdt imod. De fede Sallingboheste stampe i den bløde nysopkørte Jord af Længsel efter at komme hjem til Krybberne at nyde den gode Havrekærv; thi man havde kun beregnet Foder hjemmefra til en rask Tur mellem Skive og Sallingsund og ikke til en lang Ventetid. Af Barmhertighed mod sig selv og Hestene var der mange, der benyttede Lejligheden til udenom Opsynet at forlade deres Plads, og når de ikke kunde få Vognen med, uden det vakte Opsigt, spændte de simpelthen Hestene fra under Foregivende af, at de skulde vandes, og søgte derefter ad Omveje de 2-3 Mil hjem. Det var vel ikke nogen fortjenstfuld dansk Dåd; men den gav Øvelse, som kunde anvendes senere, da Tyskerne krævede Ægtkørsel. De danske Tropper gav sig altså god Tid i Skive, og efter at de velbeholdne var overført til Mors rykkede Prøjserne snart ind. Det varede

dog flere Uger, før vi så noget til dem i Breum, der ligger 2 Mil nord for Skive. Men 2. Påskedag, da jeg lige havde fået Fårene drevet hjem fra Marken, og Solen dalede i rødt, kom 3 præjsiske Kyraserer ganske uventet ridende ind i Gården, hvor jeg tjente. Der var tilfældigvis et Par fremmede Karle i Besøg, og disse og Gårdens Husstand sad bænkedede ved Langbordet og nød en god Melmad med rigeligt Påskeæg, da Prøjserne red ind ad Gårdsleddet og holdt foran Gangdøren. I Stuen glemte man at tygge, mens alles Ansigter vendtes mod Vinduerne for at iagttage de fjendtlige Krigsmænd. De var virkelig så pæne og så fredelige, der hvor de sad på deres glinsende sorte Heste og med Hjelmene blinkende i den dalende Sols farvemættede Lys, men hvad vilde de? og hvad skulde man gøre med dem? Ja, man kunde jo byde dem en dansk Dram, en Drik godt Påskeøl, og vilde de have noget at spise, kunde de også få det. De tog fornøjet mod, hvad man bød dem, hvorefter de i rask Trav red tilbage ad Skive til. Senere gik det som et Sagn i vor By, at de havde taget denne Udflugt uden Forlov og var bleven straffet derfor.

Det varede nu mindst en Måned, inden vi atter så Fjenden i Breum.

Jeg gik og flyttede Høvderne, da dukkede der pludselig op for mit Syn en Masse Ryttere med de blinkende Hjelme henne på Nørgårds Bakke. De fortsatte imidlertid ad Landevejen til Nord-salling, og det fortæltes Dagen efter, at denne store Afdeling Ryttere skulde besætte Hovedgården Østergård i Asted Sogn og endelig fange Ejeren, Landstingsmand og Amtsrådsmedlem, Brinch-Seidelin, fordi han i Viborg Amtsråd havde udtalt sig for dristig mod Tyskerne. Forøv-

rigt knyttede der sig den Mærkelighed til dette Rytteroptog hen over Nørgårds Bakke, at Jens Dommerby, der var »synsk«, omstændelig fortalte os, hvordan han År og Dag forud, da han var »Kobanker« på Nørgård, havde været svært indviklet i denne Rytterskares »Warr«. —

Det var først længere hen på Sommeren, at der rejste sig en Frygt for, at Fjenden vilde røve Godtfolks Ejendele. Rygtet om at den præjsiske Besættelse af Salling skulde afløses af en østrig-ungarsk bidrog væsentlig til denne Frygt; thi man stolede mere på den præjsiske Diciplin end på den østrigske. Derfor fyldte man i Gården, hvor jeg tjente, adskillige Værdisager i en gammel Kiste og gravede den ned ude i Kålgården. Da man siden gravede Kisten op, måtte man med et Smil bekende, at her var gjort unyttigt Arbejde.

En stille Aften i Juni Måned hørtes i Nordvest en sær ukendt Dundren af samme Art, som den vi nu så godt kender, når vi i stille Vejr hører et Jernbanetog på en halv Mils Afstand. Det var Morsingboerne, der kom kørende med deres eget gode Korn, som Tyskerne havde udskrevet hos dem og nu vilde have fragtet sydpå. Hvordan det nu var gået til, at Vogntoget, der viste sig at indeholde 50 Læs Korn, var kommen herind ad Nordsalling i Stedet for den lige Vej ad Skive, er ikke godt at vide, men Tilfældet blev en ret uhyggelig Historie for vort Sogn.

Morsingboerne fik nemlig Lov til at gøre Holdt om Aftenen ved Grinderslevkloster, hvor man indrettede sig med Heste og Kuske, som man bedst kunde. Men enten nu de få Tyskere, der fulgte Vogntoget, var bleven ked af Morsingboerne, eller disse havde benyttet et eller andet Fif til at

slippe fri for at køre videre, nok er det, der blev ordret ny Vogne til at besørge Kornet videre frem. Min Husbonds Gård lå tæt ved Landevejen og var Nabo til Grinderslevkloster.

Den gamle på godt 70 År og hans 17-årige Søn kørte Gødning på Brakmarken. 2 Sønner var ved Hæren. Store Anders stod i Møddingen og fyldte til de to Spænd, skønt han var over de 60. Sveden trængte ud langs de korslagte Seler på hans brede Ryg. Anders satte en Ære i — som det hedder — at kunne drikke sin Dram og gå sit Skår, og derfor havde hverken Alder eller Slid kunnet bøje hans Ryg. Han vilde have spyttet bredt efter de medynksfyldte Viser af Typen »Jens Vejmand«, dersom han havde oplevet dem.

Men som han stod allerbedst og smækkede Grebfuld på Grebfuld ned mellem Fjælene på Møgvognen, kom en bitte tysk Trandunk i kort Trøje ind på Møddingspladsen og gjorde sære Tegn til Anders om at holde op med Påfyldningen:— Anders blev uforstyrret ved, og da Tyskeren mærkede, at Tegn ikke kunde standse ham, tog den små Kriger fat i den fjærmer Vognfjæl, lettede den, så Gødningen faldt udenfor. Da blev store Anders vred, fattede Tøjreknippen med Pæle og Klaptræer til de fire Heste ved den gennemtrukne Rinkning og svingede Knippen efter Tyskerens Rygstykker. Denne undveg og forlod straks Gården. Anders havde værget Arbejdets Ære.

Men Gården fik længere op på Dagen Ordre fra Sognefogden om sammen med Præstegården at udgøre et Spænd til at fragte Morslandskornet videre. Præstens Karl blev Kusk, og vor Gård måtte lægge Vogn og den gamle sorte Hoppe til Spændet sammen med Præstens den brune.

I Månederne Juni og Juli så man stadig større eller mindre Afdelinger færdes ad Landevejene.

En Dag havde vi et Syn, der morede. Tyskerne havde gennem Sognefogden udstedt Ordre, at Gårdmændene skulde møde med deres Heste på en åben Plads i Eskær Skov.

Her udtog en Kommission vel en Snes Heste, der blev koblet sammen ved Halerne og ført af to tyske Ryttere ad Skive til, men lige syd for Grinderslevkloster slap den bagerste Hest løs af Koblet og satte ud til Siden i en stor Rapsmark. Et godt Stykke Raps er på den Tid af Aret et eneste Filte, så den Rytter, som skulde indhente den løse Hest dér, måtte mase i det underligste Ridt, inden han fik Hesten fat.

Sidst i Juli havde vi fået fast Indkvartering af Østrigere og Ungarer i Breum, og på samme Tid var Rapshøsten inde. Rapsen tærskedes på de større Gårde ude midt i Rapsmarken. Der var anbragt et vældigt Sejldug fastgjort ved nedrammede Pæle, og til denne Indhegning kørtes Rapsen i sejlbلاغte Slæder af ridende Kuske, sædvanlig Dreng. — Å, hvor en Dreng følte sig i den Bestilling højt i Galop. — På Tærskelpladsen stod Mand overfor Mand, 8—10 i to Rækker, og svingede Plejlen i Takt til Spillemandens Fjol eller Klarinet. De i Omegnen indkvarterede Fjender strømmede til for at se dette danske Folkelivsbillede, og Tærskerne sang den tapre Landsoldat for dem, så det rungede. Tiden var vel ikke ret til det, men i Arbejdet er det danske Bondehumør uopslideligt.

Der var ti Mand i Indkvartering på min Husbonds Gård. De residerede i Øverstestuen og lavede selv deres Mad. Bestanddelene dertil fik de udleveret fra et Depot. De passede deres, og vi

passede vort. Dog beskyldte man dem for, at de somme Tider stjal en Høne eller Gulerødder til deres Suppe. Iøvrigt gik de omkring som fredelige Dagdrivere, men min gamle Husbond var Enkemand, så der var ingen myndig jysk Bondeskone til at holde dem på Afstand. Datteren, der var vor Husholderske, og Tjenestepigen var just ikke dristige overfor de ubudne Husfæller, og skønt disse to unge Piger just ikke kunde vente sig megen Beskyttelse af en Dreng på min Størrelse, bad de mig dog at være tilstede i »Nøsset«, når de om Aftenen malkede. Her indfandt vore Krigsmænd sig da også en Aften i et Antal af 4—5 og vilde hjælpe Pigerne med at trine fra Grebning til Bås og omvendt, men min Nærværelse behagede dem øjensynlig ikke; thi to af dem tog mig fat og førte mig hen til Gårdens Brønd. Det var en af de gammeldags Brønde med Fjælhus over, med Vindeværk og en åben Luge at føre Spanden op igennem. Straks Soldaterne var nået derhen med mig, blev jeg endevendt, og de greb hver fat i et Ben og stak mig med Hovedet og Overkroppen ned gennem Brøndlugen. Heldigvis var denne grove Spøg mig bekendt på dansk under Navnet »at kigge Stjerner«, og jeg tog den derfor med forholdsvis Ro. Det kunde jo da heller aldrig gå an, at jeg som Kvindernes danske Beskytter gav mig til at skrike; thi så vilde Pigernes Drillerier have ramt min mandige Følelse hårdt bagefter. Jeg led selvfølgelig ingen Skade, og min ridderlige Mission var såvidt lykkedes, som Opmærksomheden havde bortledt dem fra »store Stine« (Datteren) og »lille Stine« (Tjenestepigen).

Og så i Rughøstens Dage kom vore egne Soldater hjem og fandt Hjemmet besat endnu af Fjenden. Der var ingen Højtid i den Anledning. Hver

gik stille til sit Arbejde den Dag som andre Dage. Man vidste, at nu havde vi Freden, en nødvendig, men sørgelig Fred. Vore Soldater gik i de første Dage omkring og besøgte hverandre. De befandt sig øjensynlig mindre godt ved at støde på den fremmede Besætning i Hjemmets Stuer. Men få Dage gik, og det fremmede Militær samledes til Afmarch. Man gjorde Stuerne rene efter Indkvarteringen, gravede Kisten op i Kålgården. Landet lå stille og fredelig, mens Arbejdet med Indsamlingen af den rige Høst bragte Nederlagets historiske Vægt på Afstand.

En Begivenhed under Krigen, der stærkt fyldte Sindene på min Hjemegn, var, at den gamle Provst Møller døde, og nu skulde erstattes med en ny Sognepræst for Grinderslev, Grønning og Thise Menigheder. Dengang var det endnu en historisk Sognebegivenhed at skifte Præst, og ganske særlig vilde det have været her, hvis ikke Krigen havde stået på og fordunklet alt andet væsentligt. Den gamle Provst havde nemlig besiddet Præsteembedet i mange År som en dygtig og myndig Mand af den gamle Skole, og nu blev Spørgsmålet, om hans Søn, der var Kapellan i Embedet og af den ny grundtvigske Retning, kunde blive Faderens Eftermand som Sognepræst. Det blev Anledningen til, at jeg på et så tidlig Tidspunkt i mit Liv fik et Begreb om, hvad en Kamp mellem forskellige åndelige Strømninger indenfor et Sogneområde kunde have at betyde.

Provst Møller er vel nærmest bleven nævnt efter sin Død som Fader til flere højtbegavede Præster, blandt hvilke også er Forfatteren til »Den gamle Feltpræst«s Skildringer fra Treårskrigen, og Frederik Møller, vor Kapellan, var en

betydelig Prædikant, hvad jeg mange År efter fik et nyt Vidnesbyrd om.

Men det var kun en lille Flok i Pastoratet der hjemme, som under Navn af »hælle« eller Grundtvigianerne var Kapellanens afgjorte Tilhængere i Modsætning til hele den øvrige Menighed, som jo var Lutheranere. Af Agtelse for den gamle Provst og hans Slægt, og tillige fordi alle indså, at Kapellanen var en dygtig og alvorlig Mand, uagtet han også var Grundtvigianer, gik dog en hel Del Lutheranere sammen med Grundtvigianerne til en Adresse om at faa Frederik Møller til Præst. Det trak længe ud, inden der kom en Afgørelse. Imidlertid voksede Spændingen efterhånden, som denne gik af Krigen; thi da Slaget åbenbart for al Verden her var tabt, fik det hjemlige Spørgsmål øget Vægt. En Sendelse afgik til Konge og Minister. Hvad sagde Kongen? hvad sagde Kongen? blev der ivrigt spurgt de Mænd, der var sendt til København, da de kom tilbage, og Svaret blev en Skuffelse, idet Sendemændene forklarede, at Kongen havde henvist til, at Præstekaldelser væsentlig blev afgjort i Ministeriet, for hvad skulde man da så have en Konge til. Nu, Kapellanen blev ikke kaldet til Embedet, og jeg gik i Vinteren 1864—65 til Konfirmationsforberedelse hos vor ny Præst, som underviste tørt, formelt teologisk, navnlig husker jeg, at han nøje indprentede os, at Påske falder første Søndag efter Fuldmåne efter Forårs-Jævndøgn. Det var mere mine Forældres Alvor i Sagen, der gjorde Indtryk ved Konfirmation og Altergang, end Præstens Påvirkning.

OVERGANGSALDEREN I FORSKELLIGE TJENESTER

Nu var jeg altså skilt fra mine Skolekammerater, fra Leg og Idrætter sammen med dem. Nu måtte jeg hærde mig henimod den voksnes Stilling, at klare sig selv og give Afkald på efter Sommerens Tjenestetid at vende tilbage til Hjemmet. 1. November 1865 flyttede jeg fra min gamle Sommerplads i Breum til Børsting i Thise.

Hans Pedersen, min nye Husbond, var ugift, en moderne Landmand af det Bondekuld, som Tredsernes og Halvfjersernes gode Tider fostrede. De drev deres Jord godt, bestilte lidt og beflittede sig på en vis Flothed, men dog med nogen Undseelighed for at gå ud af deres gode Skind ved at antage sig By- eller Embedsmandsskik. Flotheden gav sig heller ikke i nogen særlig Grad Udtryk gennem moderne Udsmykning af Boliger, derimod skulde Ridetøjjet, Sadel, Bidsel og Ridepisk samt Ridestøvler, give Udtryk for noget, når den unge Bonde red af Gårde.

Hans Pedersens Moder styrede Huset for ham, indtil hun i Sommeren 66 døde. Hun spared hverken på Smør eller Sul. Det betragtedes som en Æressag at give Tjenerne en god Kost; men Lønnen var lille. Jeg fik som Røgterdreng, 15 År gammel, 32 Kr. i Arsløn. En ung Karl, 18 År, betroet at passe og følge Hestene, fik 50 Kr., og en 20-årig velvoksen Karl, der tærskede hele Gårdens

Avl om Vinteren og udførte det grove Slid om Sommeren, fik 80 Kr. (40 Rdl.).

Husfliden var på dette Tidspunkt ved at gå ud af Sagaen i Bondestuen navnlig for Karlens Vedkommende. — Enkelte Aftner var Karlene stillet an til at sno Simer; men det blev ikke ret til noget, og den unge Husbonde tog det ingenlunde ilde op, at den Slags Arbejde gik op i Løjer og Trækvind, og såsom der alligevel intet blev udrettet af Betydning, var det da også meningsløst at overstrø Stuen med Halm bare for Skiks Skyld. Den gamle Kone var en af disse typiske Bondekoner med Majestæt og en forbavsende Sikkerhed i Optræden. Når de ældre Sønner besøgte Moder og Broder i det gamle Hjem, var de lydhøre og bøjelige overfor hvert Ord, hun udtalte. Hun vedligeholdte den propre gamle Skik i Husførelsen. Hun spandt og Pigen kartede, hvorvel det vanskeligt kan forklares, hvad hun spandt til; thi selv havde hun Klæder og Hoser nok for hendes Levetid, og Hans brugte mest Klæder fra Kramboden, og de Hoser, han sled, fordrede ikke megen Spind; men hvordan skulde en gammel Kone ved og med Rokken standse, før hun døde. Og så døde hun, og vi var alle i Gården enige om, at der, som sig hør og bør, var gaaet Varsel for hendes Død, hvilket jeg endnu ikke tør benægte.

Der havde hersket en ejendommelig fri Tone mellem vor unge Husbonde og os Tjenestefolk; men det er ikke udelukket, at Forholdet blev mere på Afstand efter Moderens Død. Hans Pedersen var nu Enehersker i Gården, og i Foråret 1867 solgte han den for at overtage en meget større Bondegård efter en gammel ugift Morbroder. Her giftede han sig med en af Sallings rigeste Piger af højt anset Slægt, en Datter af Sallings første

Folketingsmand, Bertel Nørgård, Krejbjerg. Sagnet gik, at denne tidligfødte Bondefrøken forlængst havde kastet sit Øje på den smukke Hans Pedersen, Børsting, men ingenlunde for at ydmyge sig til at gå ind som hans Kone i den mindre Bondegård ved Stranden. Mange År efter erfarede jeg med Deltagelse, at min gamle flinke Husbonde fra Børsting havde måttet gå fra Gården af Armod og tage Alderdomsforsørgelse for at friste Alderdommen.

Han blev altså et Offer for den Retning i Bondestanden, der frembragte Bondeproprietæren, som ikke var indstillet på at tage de smaa Tider i Halvfemserne.

Det var ved et Tilfælde, at jeg kom til at tjene på en Herregård. Mine Forældre havde altid advaret imod at komme der, og så blev jeg endda fæstet til Jungetgård af min Fader. Forvalter Gedde kom ridende til Børsting for at tage mig i Øjesyn, inden jeg flyttede derfra. Jeg blev vel nok spurgt af min hidtilværende Husbonde, som havde anbefalet mig til Gedde, om jeg vilde tjene på Jungetgård; men iøvrigt overlodes Afgørelsen til min Fader, og da der kun var et Par Dage til Maj, og mit Hjem absolut måtte være fri for at få en 16 Års Knægt hjem til Føden uden at have fuld Anvendelse for hans Arbejdsevne, bed Fader og Moder i det sure Æble og bortfæstede deres ældste Søn til en Herregård. For mig blev Tjenesten dog ikke sur, skønt det endnu står for mig som en underlig Selvmodsigelse, at jeg kom til at tjene på Jungetgård. Man taler ofte om, at 14—18 Års Alderen er den vanskelige Alder. Der er vist en stor Del Misforståelse i dette. Drengen må helst i den Alder passe sig selv, sammen med det han skal passe; thi han må for sig selv i alt

øvrigt være det store hvilende Spørgsmål, som det ikke har mindste Jag med at få løst. Derfor lykkelige de Forældre, der kan lade alt angående deres store Drenges Fremtid hvile i Stilheden. Det var mine Forældre forsåvidt nødt til; men jeg vidste, at hvor de end satte mig, lagde de min Fremtid i Guds Hånd; og jeg anede Betydningen deraf, selv om den var mig mindre bevidst, som en Beskyttelse imod, at Sjælen forgiftedes af alt det rå og slette, man bliver Vidne til på en Herregård. —

I den Alder, omkring 16 År, er man hverken Barn, Yngling eller Mand og dog en Art Personlighed, et Selv, der tit har en uhyggelig Tilbøjelighed til at vigte sig. Det var der jo ingen Plads for på Jungetgård, og så giver Selvsikkerheden et andet Udslag: Man ser Tingene og Begivenhederne på sin egen Måde.

I den første Tid på Jungetgård blev jeg ene for mig selv sat til forskellige lettere Arbejder, ved hvilke jeg ligeså let faldt i Længsel og Staver; men jeg var nu ellers fæstet til, så snart Køer og Kalve skulde på Græs, at passe dem. Min Rang på Gården var altså »Kobanker«, og den eneste, som var under mig i Rang, var Fåredrengen, som vogtede den store Fåreflok ude nord for Mark og Skov i de berømte Troldbakker, hvorfra der er vide Udsigter langs mange Limfjordskyster og til Øerne Fur og Livø. Det var andre og mangfoldigere Udsigter end fra Børsting Strand, hvor man havde det nøgne Himmerland alt for nær ind på Salling, og tillige en Modsætning til den venlige Natur derhjemme i Breum, hvor jeg i de barnlige Drengear havde indsuget Idyllen af Småskovene og Fjorden, mens jeg røgtede mit Kald som Hyrde over det løsgående Kvæg liggende på Solsiden af de brede Kæmpehøje, hvor-

fra alt tegnede sig klart gennem den høje Septemberluft. Å, de dumme Fæ, som beklager Vogterdrengen. Han har haft sine lykkeligste Timer, sine herligste og uskyldigste Drømme, mens han frit skuede ud over Hjemlandets Herlighed, og Kvæget lå nedenfor og tyggede Drøv på Formiddagsmaden.

Jungetgård var ret en gammeldags Herregård, hvor man endnu holdt og fedede Stude, hvorfor Røgterne i Studestaldene, skønt de næste i Rangfølgen, dog var et stort Spring over »Kobankeren«. En af Studerøgterne var endogså forlovet med Bryggerspigen og Fader til hendes Barn, hvilket ikke forhindrede, at der hen på Sommeren blev en skarp Konkurrence mellem ham og Staldkarlen om hendes Kærlighed. Jeg havde virkelig ondt af Kræn Røgter; thi han nød ingenlunde den Ære, at hans Barns Moder havde en Tilbeder, der stod over ham i Rangfølge. Nej, Kræn Røgter led! Jeg syntes jo nok, det var dumt af ham, der var 37 År og halt, ikke straks at opgive en så ublu Konkurrence; men man kunde dog ikke andet end have ondt af, hvor svært den hele Stilling faldt ham.

Med Drengens Uberørthed af de sanselige Drifter, så man i 16 Års Alderen mere mandig overlegent på den sædelige Løsagtighed blandt Herregårdens voksne Tyende, end man vilde have gjort 2 År senere. Fordi Drengen ikke selv fristes, er hans Dom over andres Fejltrin skånsom. Det var altså ikke på Sædelighedens Vegne, at jeg i mit stille Sind misbilligede den Konkurrence, som Staldkarlen påførte min Kollega i fjernere Forstand: Kræn Røgter. Nej, hvad der for mig var det lumpne i Sagen, lå indesluttet i den Kendsgerning, at Kræn Røgter havde ubetinget første Ret

til Bryggerspigen; thi det var ikke Kresten, der havde bedåret Pigen, 37 År gammel og halt, som han var, mens hun var smækker og ung.

I 16 Års Alderen har man et andet Syn på Kvinder end det, Udviklingen senere medfører. Hendes sædelige Fald, særlig hvor det står i Forbindelse med Utroskab, sætter hende så dybt ned i Drenge's Omdømme, at Mandens Brøde i Ledtog med hende næsten svinder ind til dette: hvor dum han er, at han har ladet sig overliste, og dummere endnu bærer Sorg over, at hun atter forlader ham. Forholdet mellem Kræn Røgter og Bryggerspigen gik i Lave igen, inden Studene blev sat på Fedestald, og en af de første Søndage derefter fulgtes han og hun tilsammen hen at se til deres Barn. Kresten var skrabet og vasket, sirlig pyntet i sin glinsende Vadmeldsdragt; men halte gjorde han alligevel, og det skæmmede. Jeg har aldrig hørt eller set til dem siden, men de efterlod hos mig et Indtryk af de særegne Menneskeskæbner, der spindes ud af Forholdene på en gammel dansk Herregård, og den eksemplariske Selvfornægtelse Kræn Røgter udviste for endelig en Gang i al Tarvelighed at kunne danne Hjem sammen med hendes og hans Barn hævede hans Person over den almindelige Herregårdsmoral. Nu var nemlig hans Tid kommen til at søge Ligevægt og Ro i de Livsforhold, der var ham beskåren. Man kunde se, når han forud for Måltidet undersøgte Skråens mer eller mindre Udpinthed, inden han smed den på Gulvet eller lagde den tilbage i Folkestuevinduet til senere Brug, at han forbandt Tanken om at spare med inderligere Livsmål. —

Hvor underligt det end lyder, så drager Faldet på lignende Måde mange både Kvinder og Mænd ud af den glidende usædelige Strøm i Her-

regårdslivet; men der er jo også mange, der glider med ned i den afskyeligste Råhed. Anders, den anden Studerøgter, var gift og drak, men sådan tilpas for Stillingen, thi det havde Hævd på Jungetgård, at ingen kunde være der som Røgter, der ikke magtede at sove Rusen ud, mens Studene tyggede Drøv mellem Gifterne eller Flyttene. Denne Anders Røgter står endnu i min Erindring som det mest dyriske af Menneskeheden, jeg i mit Liv har kendt. De mest frække Forestillinger i Selvbesmittelse kunde han give overfor os Dreng, og når Konen en Aften kom for at besøge ham, drak de først sammen og derefter — — — alt uden Hensyn til, at vi Dreng og den gamle fordrukne Niels Thomsen delte Værelse med dem. Overfor sådanne Individuer står Drengen med naturlig ufordærvede Anlæg ret overlegen. Deres Væsen og Levevis er så uhumsk, at det af ham opfattes som komisk Fjollethed. Fåredrengen og jeg morede os om Aftenen, når Niels Thomsen efter en stræng Dag som Murerhåndlanger og en Pægl Brændevin oven på faldt i dyb, snorkende Søvn, mens han dog ind imellem fik Lejlighed til at gøre nogle uforståelige Bemærkninger i Søvn; thi så afbrød vi hans Betragtninger ved at råbe: »Niels Thomsen, Bankerot!« og Niels svarede: »A ka F..... r... i mæ ett!« Dermed holdt Snorkningen op, og Niels drog i Stedet for et langt selvopgivende Suk, mens vi lo overgivent under Dynen.

Intet Sted har jeg oplevet, som på Jungetgård, at alt i Gård og Bedrift var undergivet en skjult Vanemagt og Tradition. Quistgårdsslægtens Fylgje var det vel, som forårsagede dette, skønt den sidstlevende af Slægten, Gårdens Ejerinde, Jomfru Qvistgård, aldrig lagde Tryk på noget-somhelst. Hun havde måske aldrig i sit Liv udtalt

noget, som kunde kaldes en Mening, derfor var hendes Stemme, nu hun var gammel, mumlende og utydelig, noget lig, men svagere end Kalkunerne og Påfuglenes, der daglig spadserede sammen med hende langs Borggraven. Hendes Opmærksomhed var dog delt mellem Fjerkræet og et Par Småbørn fra et fattigt Hjem i Nærheden. Den eneste Rettighed, hun som Ejerinde tilsyneladende lagde Vægt på, var at made Fjerkræet og Børnene godt. En Dag fik jeg den Overraskelse, at hun dog havde Øje for mere. Jeg masede med et Kobbel Kalve, som ikke vilde make ret, og derfor tildeltes nogle Slag — rimeligvis af Køllen. Jomfruen så det fra den Plads, hvor hun sædvanlig trippede omkring. Der var kun den smalle Borggrav imellem os, og hun gav en misbilligende Lyd fra sig, hvoraf jeg ikke fattede et eneste Ord, men dog Meningen, som en Røst fra de dodes Rige: På Jungetgård må intet Kræ lide Overlast. Jeg standsede min Vrede og sendte Jomfruen et halvt overlegent og halvt bønligt Blik om Tilgivelse; thi hvad mon der kunde ske, dersom hun anklagede mig for Forvalteren?

Om denne på samme Tid hed Gedde eller Olsen, erinder jeg ikke, for vi skiftede Forvalter en Gang om Sommeren, og der knyttede sig den Ejendommelighed til dette Skifte, at Gedde var Forvalter, mens Hr. Olsen kun fungerende som sådan. De stammede begge på mødrene Side fra Qvistgårdsslægten, men Gedde var et Slægtled ældre end Olsen og tillæmpet efter Gårdens Traditioner. Da Olsen, hvis Fader boede på Kabbel ved Lemvig, skulde overtage Geddes Plads, var det som alt det nedarvede og vanemæssige havde sammen svoret sig for at holde ham udenfor, indtil han lod sig tillæmpe efter Forholdene, og sligt kunde

ikke ske i en Håndevending; thi der var mange Ting særegne på Jungetgård lige fra Måden at lave Tøjrepæle på til selve Sædskiftet i Gårdens Avlsbrug.

Dette med Tøjrepælene var et ejendommeligt System af egen solid Art, der for den Tid kunde haft Krav på Udbredelse over det ganske Land, mens det dog ene var forbeholdt Jungetgård, der måske havde været bundet til Systemet i Århundreder.

Stude- og Hestehandelen, såvel Indkøb som Salg, besørge des af dertil antagne Handelsmænd. 12 unge, fede Heste og Forvalterens Ridehest var Gårdens Besætning af Træk- og Ridedyr. Hestehandleren måtte være ansvarlig for, at ingen Hest med Plet eller Lyde kom i Gårdens Eje. Alle måtte være ensartet brune. Blev der klaget over en Hest af den gamle Avlskarl, der var indlevet i Gårdens Skik fra Morten Qvistgårds Tid, måtte Forvalteren straks gøre Anmeldelse til Hestehandleren om at skaffe Hesten bort fra Gården og indføre en anden i Stedet. 6 fede 6 Års Heste gik hver Vinter ud af Besætningen og erstattedes af 6 velholdte 4 Års. 98 af de hundrede fede Stude afgik om Foråret, mens 2 blev tilbage for hen på Sommeren at slagtes til Gårdens Husholdning. De blev stående på Stald, efter at det nyindkøbte Hold var sat på Græs, og blev så ganske overfedede og overmættede, at de fornemt snusede omkring i godt Havregrut og kun nippede kræsent af de gode Havreneg, der slængtes for dem. Sikken Slagt, der var i en sådan Stud, og overhovedet led vi ingen Fedtnød på Jungetgård. Hver fik sin rigelige Lod tildelt af Kødmad. Naturligvis Avlskarlen den bedste, som ingen misundte ham; thi han skulde jo have noget med hjem til Konen.

Vi, som ingen Kone havde, fik nok hver især. Når der sådant var Storslagt på Gården, blev Præsten og Degnen betænkt af vor almægtige Husholderske, Jomfru Mathiasen. Jeg havde Hævd på at forrette disse Ærinder. Den sædvanemæssige Løn for hver Tur var en Finbrøds mellemad; thi på Jungetgård blev der aldrig forlangt det mindste uden Vederlag—selv af en Dreng—udover den bestemte Opgave, der var hans. Sigtebrød bødtes aldrig, hverken helligt eller søgt, derfor kunde det bydes som Ekstraløn for en Vilighed.

Da Kærne og Ungdyrene skulde på Græs i Maj, fik jeg anvist de Græsmarker, jeg havde til Rådighed, og siden mindes jeg ikke, at nogen blandede sig i mine Sager, når undtages den fornævnte Tilrettevisning af Ejerrinden.

Jungetgård ejede Kirketienden for Thise, Junget og Thorum Sogne, og når Bønderne kom med deres Tiendekorn, var der Fest på Gården, og Jomfru Mathiasen var ret i hendes Es. Hun yndede at glædes ved Synet af de mange sunde, stærke Bønder, og hun trakterede dem rigelig. Min tidligere Husbonde var hendes særlige Yngling blandt de ugifte Gårdmænd. Hun kaldte ham den smukke Hans fra Børsting, og der blev lagt stor Vægt på hendes Dom. Jeg kan så godt forstå det oplivende for hende i at gæstes af og tage Vare på de udsøgte, ugifte Bønder; thi i Sammenligning med Forvalter Gedde, som hun vel havde haft til Husfælle i 20 Ar, var de nok så tiltalende. Han var langbenet, mørk af Lød, hvilket sidste forøgedes ved, at Saften fra Skråen løb ham ud af Mundvigerne og ved Lufttørring dannede sorte Rande, der begrænsede Mund og Hage. Han bar altid Gårdens store Nøgleknippe i Lommen på den

kortskødede Frakke. Tyngden deraf sprængte Forret, så den nøgne Lomme hang og daskede ham på Hoften, idet han færdedes over Mark og Gård med lange Skridt. Men hin Sommer red Gedde usædvanlig ofte af Gårde. Sagnet lød, at han i sin Ungdom havde bejlet og fået Afslag; men nu en Snes År efter var Frøkenen kommen på andre Tanker. Nok er det, Gedde giftede sig samme Sommer og flyttede med sin »unge« Hustru ind på en Lystgård i Nærheden af hans oprindelige Hjem, Skivehus.

Sædskiftet på Jungetgård var enestående i det ganske Sallingland. Der anvendtes 1½ Års Brak til Byg. Den kraftige Staldgødning fra Hundrede Staldstude foruden fra Køer, Ungkvæg, Heste og Får i Hundredvis blev kørt ud om Sommeren på Brakmarken, som først til næste År skulde besås med Byg. Den blev efter en sådan Behandling ofte alt for svær og gik i Leje; men det var et smukt Syn om Høsten, når 10—15 Mand med de skarpe Ler fulgt af raske Kvinder, som opbandt Sæden, støt arbejdede sig ind fra Siden af, indtil den hele Bygmark var forvandlet til en Mark med gyldne Rader. —

Fra Jungetgård kom jeg i en ny fast Stilling som eneste Kvægrøgter på Vidhøjgård i mit Hjemsohn. Ejeren var forresten lidt i Familie med min Fader; men det snakkede vi aldrig om, for det gik da ikke an, at en nyslået Proprietær var af samme Afstamning som hans Røgter. Min ny Husbonde hed Kresten Skov, men stavede det Schou. Dette er ganske betegnende for Retningen af den Udskillelse fra Bondestanden, der førte til en ny Type, der hverken var Fugl eller Fisk: Tredsernes Bondeproprietær. Typen nåede aldrig ordentlig at kunne nedarve sit Præg; thi den gik

væsentlig til Grunde i Halvfemsernes sløje Tider.

Schou var en dygtig Landmand efter den Tids Skik. Han drev sin Jord godt, avlede og solgte Korn i Masse og knapfodrede Kvæg og Heste, så vor gamle Avlskarl, Søren, der stammede fra Mølkær ved Lemvig, uden Skrupler udtalte: »Hvis jeg ikke tog mere Korn til Hestene end det, Manden vil unde dem, så fik han ikke Avlen ordentlig dreven i Jorden«, og han tilrådede mig ved Lejlighed at give Køer og Stude Havreneg i Stedet for Halm. Jeg vidste ikke rigtig, om Sørens Grundsætninger var holdbare, men prøvede mig dog så småt frem. Jeg vidste, at Studene var solgt til en høj Pris som velfodrede Stude og syntes så, det var en Skam, at Handelsmanden, der var flink med Drikkepenge, når han en Gang imellem kom for at se, om Studene trivedes, skulde finde sig alt for dybt skuffet. Jeg kneb derfor engang imellem en Omgang Havreneg til Studene, men en Aften i Mørkningen kom Schou ind i Stalden, just som Studene stod med Velbehag og tyggede Havre. Jeg blev lidt hed om Ørene, men heldigvis opdagede Manden intet. —

Det År, jeg tjente på Vidhøjgård, indtraf min Levetids ejendommeligste og tørreste Sommer. Den gav ikke Regn, der kunde fugte eller omfarve en Sten på Overfladen, fra 15. Maj til 2. August. Den stadige Varme med brændende Sol kaldte inden Sct. Hans Oksebremsen frem, så Studene bissede i den tidlige Formiddagshede og måtte bringes på Stald for at undgå deres Forfølgere og stå ved en Gift Halm til om Eftermiddagen Kl. 6. I denne lange Mellemtid kunde jeg nyde Friheden eller Søvnen efter Behag; thi Køer og Får blev passet af en mindre Dreng, min Broder Niels, hvorom kan bemærkes, at han en Dag pådrog sig et Rap af

Mandens Stok, fordi han var falden i Søvn ved Kærne, og ikke fået dem tidsnok hjem til Middagsmalkningen.

Sligt tog en Dreng den Gang som en Foræring, dog mindes jeg ikke, at det nogensinde overgik mig, skønt jeg ingenlunde var dydig, men jeg havde Interesse for Kreaturer og deres gode Trivsel, og Manden på Vidhøjgård anerkendte med sin Herremandsed, at jeg passede mine 34 Stude godt i den tørre, græsknappe Sommer. — »A forstorr F..... g.. i mæ ett, hvordan du kan få de Stude til at se så godt ud«, bemærkede han ofte, når han traf mig i Færd med at flytte dem. Manden var flink, men havde en latterlig Mani for at vise sin Herremandskultur ved at lade Fanden gale i Stedet for på Bondesprog at lade ham gåll. Den 2. August var Gårdens Avl indhøstet, og nu kom Regnen i Følge med stærk Torden, der antændte en stor Bondegård i Nabolaget. Her så jeg første Gang en stor Ildebrand og modtog et stærkt Indtryk af Ødelæggelsens Vederstyggelighed; men hvilken herlig Eftersommer fulgte der ikke efter Sommertørken. Græsset spirede frem påny og Stubmarkerne afgav en ny Grøde, idet de uspirede Kærner, så godt de kunde, oprettede det forsømte. Alt vegeterede og ikke mindst den unge Hyrde, som nød Livet i Fantasiens lyse Drømme hvilende på Guds grønne Jord under Efterårets milde Sol, mens Kvæget tog sit lange drøvtyggende Middagshvil.

Endelig nærmede sig Flyttedagen, men det må tages med, inden jeg forlader Vidhøjgård, at også Kresten Skov, der var Svoger til min tidligere Husbonde, gift med Bertel Nørgårds Datter allerede i Firserne overdrog Gården til en Søn, men på sådanne Vilkår at Sønnen få År efter var nødt

til at sælge. Kun såvidt reddede han Proprietæren.

Det var måske nok en Mangel ved Datidens Arbejdsordning i Landbruget, at Drengene indtil det 17.—18. År ensidig anvendtes til Kreaturpasning Sommer og Vinter. Det krævedes jo af den unge, at han skulde kunne følge Trop med Leen, inden han kunde antages i Karleplads. Det kunde derfor blive en temmelig brat Overgang at gå lige fra Hyrdestillingen til Karlestillingen. Skønt jeg var liden af Vækst i 18 Års Alderen, fik jeg en Slags Karleplads hos min Morbroder i Durupgårde til November 1868. Det var en Fremgang i personlig Anseelse om end ikke i Løn. Jeg havde fået 30 Daler som Røgter på Vidhøjgård, men måtte nøjes med 20 som Karl i Durupgårde. Der var almindelig Nedgang i Lønhøjden på Grund af det tørre År; men der var ikke noget at sige til den Ting, når man erindrer at et Par gode halvandenårs Kvier eller Stude ikke kunde indbringe mere end 20 Daler. —

Mit Søkendebarn, Sønnen i Gården, skulde sammen med mig tærskes Gårdens Avl, hvilket ikke krævede synderlig Anstrængelse, da Avlen her som allevegne var lille, og en Del fodredes op i Kærven for bedre at få Stråfoderet til at forslå til Kreaturerne Overvintring. Det gik for en stor Del med Løjer og Trækvind mellem Udlægene. Min Fætter var meget meddelsom og havde ret alsidige Interesser.

Det var på den Tid, at den grundtvigske Bevægelse netop i Nordsalling bragte en vis åndelig Gæring og Uro, idet to dygtige Præstemænd, Provst Møller, Selde, og Pastor Konradsen, Naustrup, ved deres vækkende Forkyndelse i grundtvigsk And påvirkede adskillige både yngre og ældre. Min Fætter var også let påvirket, men

meget talende, som han var i Følge Arv fra Moderen, luftede han alle sin Sjæls Rørelser så stærkt ud, at de vanskeligt fik Ro til at slå Bund. Jeg var hans villige Tilhører, både når han refererede, hvad de nævnte Præster havde sagt, og når han drog omfattende Sammenligninger mellem Egnens forskellige Skræderes og Skomageres Evne til at sætte Snit på hans Frakker, Bukser og Støvler. Han havde jo som 30-årig Søn på Gården ene Ansvar for, at der intet blev bestilt, og han ejede en enestående Opfindsomhed i at få Tiden til at gå med Narrestreger. Det var for min Fætter en årlig tilbagevendende Begivenhed hen mod Parringstiden at få opført en Tvekamp mellem vor og Nabogårdens Gasser.

Han kunde nøje udrede Udfaldet af disse Tvekampe fra År tilbage med samme Samvittighedsfuldhed, som en lærd Krigshistoriker udreder Gangen i Napoleons Feltslag. 1869 fik så også sin Gassekamp i Durupgårde. Det var en Dag sidst i Februar. Vejret var forårsagtigt, og min Morbroder var kørende til Skive, så nu kunde alt andet lægges til Side for at ordne Tvekampen, og vi fik knap Tid at passe Kreaturerne og spise vor Mad, da det frem for alt gjaldt om at tage det belejlige Øjeblik i Agt, når Gåseflokkene kom i Nærheden af hinanden, og Kamplysten vågnede i de respektive Hanner. Jeg erindrer iøvrigt ikke, til hvilken Side Sejren heldede hin Kampdag. Nu, der var dog altid noget i dette, at min Fætter fortalte let og livligt med ublandet Hengivelse i Emnet. Jeg, som havde vanskelig ved at finde Udtryk for Tanke, Fantasi og Følelser, måtte på en Måde beundre denne Strøm af Ord i det ellers så tunge Sallingbomål. —

EN HÆNDELSE OG DENS FØLGER

Til November 1869 var jeg fæstet som Enekarl til en Gård i Rybjerg Sogn; men den Tjeneste fik snart en brat Ende, idet jeg ved en Hestekur for at blive befriet for den såkaldte ungarske Fnats havde pådraget mig en Hjertesygdom, som for en Tid gjorde mig uskikket til strængt Arbejde. Fnatsmitten stammede fra Krigstiden og blev derefter stærkt udbredt, da man dels skjulte dens Fremtrængen, dels brugte uvirksomme Husråd imod den. Den Kur jeg måtte gennemgå i mit Hjem, inden jeg skulde i min ny Plads, fejlede forsåvidt ikke Hensigten, som jeg blev Smitten kvit og måtte ud på en anden Løbebane end den at tærsk hos Bonden i Rybjerg.

Nu måtte jeg søge Læge, som erklærede, at jeg foreløbig skulde afholde mig fra strængt Arbejde, og hvorvel mine Forældre ikke med et Ord udtalte Beklagelse over for mig angående den Byrde, det måtte være for Hjemmet at have en voksen Søn hjemme til ingen Nytte, så var det for mig såre pinagtig ikke at vide, hvad jeg skulde. Mit forhen frejdige Mod og glade Sind var som med et Slag slået i Grus, mine Forældre forstod det; men viste det mere i klog, fin og hensynsfuld Omgang end i Ord. Jeg gennemgik på den Måde en Udvikling i det stille henimod et Mål, og såsnart dette var sat, kom atter den sjælelige Sundhed og Væksten fra den legemlige Svaghed. —

Nu skal jeg jo ikke nægte, at jeg i visse ærgerrige Barnedrømme havde tænkt mig noget andet og formentlig større end det at være en småtstillet arbejdende Jordbruger. Når jeg så Skibene sejle gennem Fjorden, lokkede Sømandslivets Herlighed. Jeg havde i stor Spænding læst Campes spændende Fortællinger om Columbus, Cortes og Pizarros eventyrlige Opdagelsesrejser og Erobringer i Amerika, og så lokkede Færden til fremmede Verdensdele; men det gik dog til Slutning sådan, at jo mere jeg optoges af de Bøger, jeg fik i Hænde, og jo mere det gik op for mig, at jeg dog havde nogen Evne til at huske det læste og tumle med de Spørgsmål, som rejste sig deraf, så kom Fremtidsplanerne til at kredse særlig om dette, at man måske dog kunde blive til noget ved at slå ind på den læsende Bane. Disse barnlige Tanker var dog nu ved det nittende År væsentlig udsvedt, og var de af og til dukket op, så meldte Hindringerne sig ligeså præcis for Tanken. Virkeliggørelsen blev skubbet ud i det fjerne uvisse til en Tid, hvor man havde tjent så mange Penge, at en Begyndelse burde voves; thi selv om man er fantastisk anlagt fra Barn, skal man nok blive passende nøgtern ved fra det 14. til det 18. År at passe Stude. —

Det gode for mig nu, da endelig Beslutningen var taget, lå bedst for Hånden, idet Præsten og Læreren, da jeg henvendte mig til dem, ikke alene anbefalede mig varmt til dem, der mulig vilde støtte mit Forehavende, men også selv ydede Støtte. Det lykkedes mig derved at nå så vidt, at jeg med nogenlunde økonomisk Betryggelse turde skride til Værket og begynde på Forberedelsen til Optagelse på Seminariet. Så begyndte jeg sammen med en tidligere Skolekammerat fra Breum

at tage Undervisning hos vor Skolelærer. Det var ikke nogen systematisk Indøvelse i Fagene; thi Skolelæreren var mindre anlagt for at føre os videre i virkelige Kundskaber end til en Opfriskning af, hvad vi tidligere havde lært i Børneskolen, men det var i Virkeligheden også nok, for Hovedsagen var jo, at vi skulde have den lovbeftalede Årsindøvelse i praktisk Skolegerning under en Lærers Vejledning. Der var desuden det gode ved Læreren, at han selv erkendte sin Uformuenhed navnlig som Lærer for os i Dansk og Stil. Her henviste han til Præsten, og denne påtog sig villig og ganske gratis at hjælpe os frem, hvor Degnen ikke kunde; men var Degnen for veg i den systematiske Lærdom, så var Præsten for stiv deri. Hans Qvamperfektum og Plusqvamperfektum med samt en Masse andre grammatiske Betegnelser på Latin voldte os megen Kvide; men til at ordne os i dansk Stil var han god, og jeg tænker det morede ham, sådan som vi skrev om de Emner, han opgav os, op ad Vægge og ned ad Stolper. I Sommeren 1870 var jeg atter så rask, at jeg ind imellem Læsningen og Skolegangen kunde hjælpe til i mine Forældres Bedrift, og denne Vekslen mellem Bøgerne og legemligt Arbejde øgede Sundheden og Kraften. Som studerende ung Mand fik min Mening en vis Vægt mellem vore Naboer, og jeg deltog nu ofte i deres Forhandlinger med mine Forældre om Spørgsmålene. I den Tid blev jeg udset af Bymændene til at stile en Klage til Sognerådet i Anledning af formentlig Sløseri på Kommunens nyoprettede Fattiggård i Breum. Jeg affattede Skrivelsen; men den var ikke skrap nok, hvorfor Sognefogden redigerede den over i en hvassere Form uden Hensyn til grammatikalske eller andre formelle Regler.

I den Tid, jeg havde tjent i fremmede Sogne, var vor Nabo, Jens Larsen, og hans Kone, Ane, flyttet fra deres lille, faldefærdige Gård til en mindre Ejendom i Byen. De havde byttet med en yngre, intelligent Mand. Afstanden mellem deres Væsen, Dannelse og Tænkemåde var som Afstanden mellem Begyndelsen og Midten af forrige Århundrede; men Jens Larsen var i al hans Enfold den mest originale. Han var velhavende; thi både han og Konen sled. Hun måske mest; thi hun fyldte Møddingen, og han kørte den ud med Plagene. Min Fader og han havde tidt Sammenspænd til Skive, når de skulde derud med lidt Korn og have Brændevin og »Specerier« med hjem. Min Fader holdt ikke så meget af Vognlaget med Jens Larsen, men vilde dog ikke for Naboskabs Skyld, og fordi han altid kunde låne en Skilling af ham i en snever Vending, undslå sig. Jens havde nemlig altid en stor Dram på, når de skulde køre fra Byen om Aftenen, og såsnart de kom ud af Nørregade, gav han et Brøl ad Hestene, som han selv altid vilde køre, lod Tømmerne hænge løs ned på Hamlerne, og så fik det gå, som det kunde, men det gik heldigvis aldrig galt.

Min Fader og Jens skulde også gerne følges ad, når de skulde op til Sognefogden at betale deres Skat. Så vidste Ane, at Jens kom godt hjem. En Gang havde Jens dog drukket for dybt hos Sognefogden, og da de ud på Aftenen vandrede hjem, kom han for nær Vejgrøften og faldt. Det varede uoget længe, inden han atter kom på Benene, og Far spurgte, om han ikke snart kom. »Det haster vel ikke«, svarede Jens, »jen ka wall fo Ti o ta si Wanter o«.

Men der er Fald for hver Mands Dør, og da Jens Larsen efter at være fulgt ind i Stuen af min

Fader i Mørket skulde trine fra det lave Lergulv over den høje Dørtærskel ind i Sovekamret, hvor Ane alt var gået i Seng, faldt han atter, men glemte dog ikke sin Værdighed som Mand i Huset; thi han udbrød med Vægt: »No kan do gørr, hva do vil Ann, om do vil viss mæ den Villighed o rejs dæ op o tænd æ Lys eller ett?» Ane kom hurtig på Benene, mens Far gik. —

Det var på Tale en Aften hjemme hos os, hvor blandt andre også Jens var til Stede, at en af Fattiggårdens værste Stabejsere vilde klage til Ministeriet over Behandlingen der. Dette var Jens for meget. Han var ikke moderne Demokrat, og han afbrød Samtalen med følgende korte Indlæg: »Hva ska sønn en Skider osse ha Lov o skryw te Minstrett«. Men siden Jens og Ane nu var flyttet op til Vesterbreum, kom han altid ind til os, når han tilfældig var østpå. Min Moder spurgte ham da, hvordan Ann befandt sig i deres ny Hjem. »Å«, sagde Jens »hun er så glå som fem Forr i en Tyrr«; men så tog han sig pludselig i, at Billedet manglede den rette logiske Sammenhæng med Virkeligheden og indvendte derfor mod sig selv: »Å, men di er wall helsen ett så glå, for der er jo lidt Græs, bette Børr!« Jens smykkede altid sine Henvendelser med: »bette Børr«, men selv havde Jens og Ann ingen Børn, og vi Børn var altid velkomne hos dem. Vi gik aldrig fejl dér efter en Knald brunt Sukker, men selvfølgelig påså vor Moder nøje, at vi aldrig gik derind uden bestemt Ærinde. Om Julen vankede der rigeligt med Pebernødder. Anes Nødder var små og pæne, men Indholdet svarede ikke ganske til den ydre Glans, derfor gemtes de tilsidst, for at Ihændehaven kunde smugle dem over på Modspilleren i Trekort. Sådan var Jens og Ane umiddelbare og på deres

Vis stærke i det nærliggende, men upåvirket af alt andet.

I Sommeren 1870 udbrød den fransk-tyske Krig, som satte Sindene i stærk Bevægelse; thi man forudså, at Udfaldet af denne kunde blive bestemmende for, om den Uret vi havde lidt i 1864 måtte bødes. Ingen turde dog ret give sig hen i Tanken om, at vi burde gå med på Frankrigs Side. Jeg var med til Folkemøde i Astrup Skov nogle Dage efter Krigens Udbrud. Her talte den unge Pastor Glud, Jebjerg, m. fl., og der sloges kraftigt på de nationale Streng. Jeg var stærkt optaget af Krigens Gang, som man selv efter de første Nederlag dog håbede skulde vende sig til Sejr for Frankrig og til Rettens Sejr for os og de undertrykte Polakker; men Sedandagen og Napoleon d. III Tilfange-tagelse forandrede da Stemningen til en dyb Medfølelse for det franske Folks fortvivlede, men heltemodige Kamp mod den tyske Overmagt. Den jævne Bondemand her hjemme, som nu stærkt begyndte at følge med i de store Begivenheder ude i Verden, stod ret uforstående overfor et Fænomen som Kommuneopstanden og den deraf følgende Borgerkrig. Hvad var dog dette? Sådan kunde vi dog her i Danmark aldrig bære os ad. Men man ræsonnerede som så: Sådan går det når et Folk ugudeligt kaster det gamle omkuld, tilintetgør den nedarvede Autoritet, og Tilliden til Frankrig tabs.

SEMINARIEOPHOLD 1871—74

For den unge tilpas begavede og lærenemme Bondesøn, der af en eller anden personlig Grund søgte Anvendelse for sine Ævner udenfor den almindelige Bondegerning, lå Forberedelsen til Lærergerningen gennem et Seminarieophold nærmest for Hånden. Ikke sådan at forstå, at Lærergerningen i og for sig betragtes som Vejen til Højhed og Anseelse eller til Fyldestgørelse af et ideelt Livskald. Nej, i det lille Bondehjem tænkte man ved Året 1870 nøgtern over Sagerne og væsenlig ikke højere end med den mindst mulige Bekostning at få Sønnen frem til et sikkert Levebrød. —

Hvad derimod de unge Mænd, der mødte til Optagelsesprøve på et Statsseminarium tænkte, er en hel anden Sag. De var alle i den Alder, da Vingerne begyndte at udfolde sig til fri Flugt. Ranum Seminarium var i Forfald, da vi i Høsten 1871 mødte kun 10 Mand stærk til Optagelsesprøven. Der var intet at vrage imellem, og derfor slap vi alle let igennem den første Prøve. Det var Skik på Ranum, at efter Optagelsesprøven fulgte Optagelsesgildet, hvor de gamle Elever mødtes med de nye. Ved dette Gilde holdt jeg min første Tale. Såvidt jeg erindrer var den lidt ovenud og gav derfor Anledning til en Art Imødegåelse fra det ældre Hold. Men det ejendommelige ved Mødet mellem os og de ældre Klasser var dette, at disse sidste var prægede af Seminarielivet og

stod for os som et sluttet Hele af højere Intelligens. Vi derimod betragtede, ja, begloede hinanden for mulig at finde Bund under al den Særegenhed, der kejtet og ubehjælpsomt bares til Skue af hver enkelt af os, der skulde være fremtidige Klassekammerater. —

Fem stive Mil frem og ligeså mange tilbage vandrede vi på vor Fod i Sommerhede, det var Træningen til mange Ture af lignende Art, som mit Bysbarn og Kammerat og jeg måtte gøre i Fællesskab i de 3 År, vi var på Ranum. —

Kristian Peder, Møller og Gårdmand på Lunø, der endte sit Liv som anerkendt Særling og Hulebeboer, havde blandt en hel Del andre mærkelige Interesser og Egenskaber også den, at han holdt det for en af sine største Glæder at tumle sin lille Sejlbåd på Limfjordens Vande i Storm og Stille. Dette gav Anledning til, at jeg i min Seminarietid lærte denne mærkelige Mand nærmere at kende.

Mit Hjem stod jo i stadig Forbindelse med Lunø, fordi min Faster var gift med Skolelæreren. Gennem denne Forbindelse opnåedes en Overenskomst med Mølleren om, at han den 23. August Kl. 7 Morgen skulde møde med en Båd ved Grønningøre og tage min Kammerat og mig med samt vore Skrin indeholdende Madvarer, Klæder, Bøger osv. ombord for at sejle os til Bjørnsholm Strand, hvorfra vi så selv måtte fragte Sagerne den lille halve Mil til Ranum. De 4—5 Mils Sejlads kostede os 1 Specie, og med jævn vestlig Kuling forløb den hurtig og godt. Dette gav Anledning til, at vi to tre Gange senere sammen med Kammerater fra Harsyssel og Vardeegnen hyrede Kristian Peder til at sejle med os; men det var jo ikke altid, at Børen var så gunstig som første Gang.

, En Gang lå vi ved Nattetid i Vindstille og kom

ingen Vegne. Vi foreslog at tage Arerne og ro for dog at komme noget frem, men sligt stemmede ikke med Møllerens Sømandsære. »Nej, ved I hvad«, sagde han, »når vi kommer forbi disse Jungtårds Troldbakker, så skal det nok hjælpe«, og ganske rigtig hjalp det også; thi Bakkerne kom vi først forbi henad Morgenstunden, og endelig førte Morgenbrisen os gennem Hvalpsund indtil Eskjær Strand, hvor vi sagde Mølleren Farvel og Tak for god Underholdning. Ja, for den Nat havde han været særlig oplagt til at give til bedste sine selvlavede Viser om Jagter og Bådfarter på Søen, og så spillede han ind imellem på sin Klarinet Melodier, som alle Fjordens Fiskere og alle Hyrdedrenge, der vogtede Kvæg langs Fjordbredden, havde kendt i mange År og stadig vidste, at når disse Melodier lød hen over Fjordens Vover var Lunø Møller i Farvandet. Møllerens Viser var vel ikke lødige, men så omstændige i Beskrivelsen, og det morede os, at han i Visen om den store Ørn, han havde skudt, da »den vilde liste sig om ved Lunø«, udstyrede Ørnen med menneskelig Fiffighed, som kun en Kristian Peders Jægersnille kunde overvinde. I Viser om Båd og Bøsse optrådte disse på barnlig Eventyrvis som talende Personer. Jo Mølleren var original. Men den sidste Sejlads vi havde med ham var på en vis Måde den interessanteste, skønt den sænkede ham ned i den skinbarligste Prosa. Det var den 23. August 1873. Mølleren skulde atter møde med sit Fartøj ved Eskær Strand for at sejle fem lærde Mænd til nærmeste Landingssted ved Ranum; men så vilde Skæbnen, at det blev varmt Høstvejr og Vindstille. Den halve Mil fra Indskibningen til Hvalpsund tog stive fire Timer, og det var nu Middag, hvorfor det blev besluttet at lægge ind

til Færgestedets Landgangsbro for at tage Middagshvil i den ovenfor liggende Fægekro. Her måtte vi selvfølgelig som dannede Mænd uden Smålighed skænke for vor Skipper, men han må have drukket dybere, end han kunde tåle, for vi havde knapt igen lagt fra Land, før han blev upasselig, valgte sig et Leje i Bådens Stavn og overlod os til vor Skæbne. Heldigvis havde vi en Kammerat ombord, der mente sig søvant og til-lige Poet ligesom Mølleren. Han antog Ror og Sejl og førte Båden lykkelig de tvende Mil til Ertebøllehoved, som han sejlede så snert op, at Båden stødte mod en af Kystens store Stene. Der-ved kom der atter Liv i Kristian Peder, som ordrede Stagen frem, fik os løs af Grunden og styrede der-efter selv Skibet over Bjørnholm Bugt ind mod Rønbjerg Land. Her var intet ordentligt Landings-sted, hvorfor Mølleren måtte have Søstøvlerne på og bære os Mand for Mand hen over Grundene ind på det tørre; men han blev træt, inden han fik de sidste bjerget, og til uendelig Moro for dem på det tørre snublede han og tabte mig i Vandet. Nu er der kun at bemærke om vor gamle Bådfør-er, at han nærede en uskyldig, poetisk Beundring for alle smukke unge Piger, og da vi havde været så uforsigtige at betro ham, at Seminariefor-standeren havde en meget smuk Datter, vilde han nok have hende at se og glæde hende med sin Hyldest. Desårsag spillede han næste Dag gen-nem Byens Gader og foran hendes Hjem.— Om han nåede sin Hensigt dermed vides ikke; men vi var næsten flove på vor Skippers Vegne.

Nu, Lunø Møller er måske ikke et så interessant Stykke Natur som den af Johannes V. Jensen forevigede »Tordenkalv«, ham jeg også lærte at kende i Ranum og flere Gange siden som Him-

merlands værste Skræmsel af Menneskeæt. Det var dog denne »Tordenkalv«, der havde begejstret Jeppe Akjær til at anbefale, at der rejstes en Statue af ham.

»Fylla Plagen« og »Tordenkalven«, som Skræm-selet selv kaldte sig, skal nok være så digterisk funden på; men jeg foretrækker Mølleren og hans Viser. Dem var der dog Handling i, og han har altid haft en sikker Plads i min Erindring. Selv da han overlod sin gamle Ægtefælle og hendes Slægt Gård og Mølle, flyttede ud på den øde Lunø Tap og gravede sin Bolig og Smedje m. m. i en Bakkeskråning, var han sin ejendommelige, poetiske Frinatur tro.

Seminarielivet i Ranum på den Tid var frit og utvungent. Lærerne var mestensdels ældre Mænd, hvoraf navnlig de tre havde set bedre Dage for Seminariet. De skal ikke lastes, fordi vi fik Lov til at lære, hvad vi vilde lære, uden alt for megen Ulejlighed fra deres Side. Fulgte vi Timerne var det godt; men blev vi borte, blev der heller ikke gjort Ophævelse desangående. Den gamle Lærer Pedersen havde en egen Evne til at holde en Elev til Bedste, når denne ikke kunde eller forstod sine Ting, men iøvrigt undte han Eleven al mulig Frihed til at blive i Uvidenheden. Med Kandidat Jensen var det en anden Sag. Han var i Grunden, skønt til Ars, en energisk Lærer, men også lovlig hidsig; musikalsk og nærsynet var han også. Det er nu en egen Sag at lære Bondeknøse, der kommer fra Stalden, Ploven eller Murskeen, at tænke abstrakt, sådan som Mathematikken kræver. »Kan De så bevise — — — ?« og Eleven op til den sorte Tavle for at føre Beviset med Hvidt på Sort, men desværre svæver Eleven i den Vildfarelse, at sligt kan tages som læst op af

en Bog. Dog skriver han op, men inden han selv ret aner det, er han ude af den stringente Tankegang og vrøvler. Kandidaten irriteres stærkt af Vrøvl, men for at styre sig går han med raske Skridt ned fra Katheteret, stemmer sin Pande op mod en Væg og nynner en sagte Melodi, indtil Hidsigheden er dreven over, så går han tilbage, sætter Næsen tæt ind mod Tavlen for nøje at efterforske, hvor Vrøvlet har sit Udgangspunkt. Kan dette ikke opdages, fordi det hele er sat meningsløst op, så lader han Svampen udslette alle Sporene af Elevens Anstrengelser og løser selv Opgaven, mens han samtidig med Flid søger at få Elevens Tanker til at følge det rigtige Spor. Jo, Kandidat Jensen var dog trods al sin Særhed en dygtig og samvittighedsfuld Lærer; men han var ikke vittig. »De hedder Skårup, men De burde hedde Fårup«, sagde han en Dag til en af Klassens dygtigste Elever, fordi han som vi alle i Begyndelsen vrøvlede i de matematiske og fysiske Beviser. Med denne formentlige Vittighed blottede han sig, som den der ikke var Menneskekender i samme Stil som gamle Lærer Pedersen, der fra første Færd skønnede, hvad en Elev duede til. Men vi kom dog snart til at holde af Kandidat Jensen, og ved vor Afskedsgilde sammen med Lærerne høstede han vor bedste Hyldest, hvilket glædede og bevægede ham dybt.

Forstanderen var en tilsyneladende myndig Mand, men gav aldrig dette tilkende i Handling. Styrken i hans Undervisning var dens tørre Begrænsning. Han var nærmest af Skolen fra før 1848 mere æstetisk end religiøs, mens den unge Theolog, Levinsen, var af den nyere Tid, men han var famlende i sin Undervisning, skønt alt var i bedste Mening. Seminariet satte altså ikke noget

åndelig Særpræg på sine Elever. Derfor var der fortrinlig Plads for, at det kammeratlige Samliv kunde præge os indbyrdes. Det er det ejendommelige ved Seminarielivet, at Bondens Kontingent til Klassen er det absolut overvejende. Vi havde vel en Lærersøn og et Bysbarn i vor Klasse. Den tilsyneladende bedre Træning i Fagene, de sad inde med, var hurtig overfløjet af Bondesønnernes afgjort stærkere Energi og Lærelyst for ikke at sige naturlige Begavelse. Lærersønnen, den senere bekendte Formand for Danmarks Lærerforening, M. Attrup, Hørby, faldt det hårdt for Brystet, at han ikke i et og alt kunde lange med, og han græd en Dag i sin Uformuenhed, da Kandidat Jensen hersede ham hårdt i Mathematiktimen, og dermed opnåede han, at Kandidaten blev ligeså ulykkelig som Attrup. Nej, sådan skulde Kandidaten ikke kunne forbløffe os, der som Tjenestedrenge havde maset med et stort Kobbelt urolige Hoveder, mens Tordenen rullede, og Regnen strømmede ned. Vort Bondesprog og særlig vort iøvrigt tossede Forsøg på at udtrykke os i Bogsproget lagde os ofte Hindringer i Vejen, når vi skulde forme vor Tale i regelrette Sætninger; men dette Misforhold gav ofte Anledning til megen Moro. Sådan en Dag Thybo Jensen, der forøvrigt kun udmærkede sig som Klassens bedste Gymnast, skulde meddele sin Viden om Pungdyrene og kort og knapt udtrykte samme med, at Pungdyrene fødte Unger, der ikke kunde »retirere« sig selv, hvorfor de efter Fødselen krøb ind i en Pung. — »Hvad siger De!« udbrød Kandidaten »re — re!« »Retirere«, gentog vor Thybo, og der blev almindelig Latter på Thyboens Bekostning, skønt vi alle kendte det anholdte Udtryk for den Tilstand, der behandledes, og egentlig burde have skam-

met os og kommet Thybo Jensen til Undsætning ved at forklare Kandidaten, at sådan sagde vi alle hjemme om de sølle Skabninger, der ikke kunde frit klare Tilværelsen. Måske kunde Thyboen så have taget sig sammen og bleven en flittig Elev; thi det ærlige Livsmods Rejsning afhænger i den Alder ofte af Småting.

Vort kammeratlige Samliv hører til min Ungdoms bedste Minder. Som Tiden gik, frigjorde dette os mere og mere fra Eksamenslæsningens Tryk, og jeg yder mine gamle Lærere Anerkendelse, fordi de fra først til sidst gav deres Velvilje for vor indbyrdes Opdragelse tilkende. Alle som en syntes vi at være undergIVEN en stiltiende Overenskomst om ikke at sløse vor Tid hen, ikke at gå over en vis Grænse for, hvad der var sømmeligt og godt, ikke at være selviske i nogen Art ærgerrig Higen, men glæde os med hverandre over Fremgangen og Evnernes Vækst. Jo, det var en god Tid. Ingen af os var rige, men der var dog Forskel på, hvorledes den enkelte var udstyret med Penge. I den Henseende var jeg vel den, der havde det mest knapt. Men hvad gør det, når man aldrig mærker nogen Overseen fra Kammeraternes Side, men altid kan låne en Daler eller to af en bedre beslået Kammerat til at få lidt Sukker i Øllet at skylle Tørkosten ned med. Tre af Kammeraterne måtte efterlades på Valpladsen ved første Årseksamen: Thybo Jensen, Jens Andersen med det historiske Tilnavn »Beldenak« og så John Hansen, en Brodersøn til vor gamle Musiklærer. John var ligeså blottet for al viden-skabeligt Anlæg som hans gamle musikalske Farbroder, der i mange År havde været Genstand for kåde Elevløjer, men John var hjertensgod som den gamle. Gamle Hansen døde pludselig i min

Seminarietids andet År, og det gjorde et dybt Indtryk, da Forstanderen en Morgen i smukke og bevægede Mindeord meldte hans bratte Død. Men vor Klasse kunde da kun glæde sig over ikke i for høj Grad at have fortrædiget denne enfoldige Sjæl. — Ja, ja, en Dag gik dog hele Klassen med Undtagelse af Skårup, der ikke kunde synge, en Tur til Vilsted i Stedet for til Hansens Time. Vi syntes vel, at Skårup kunde have godt af lidt Soloøvelse med sin Lærer, men måske var det dog Synd for den gamle. Som Klassens Duks må jeg nu føle mit Ansvar. John Hansen var umulig som Eksamensmand, mens han i andre Henseender var godt med. Han havde været på Askov Højskole som Elev og var stærk præget af den ny Højskolebevægelse. Jeg fandt mig stærkt tiltalt af hans varme Interesse for de norske Kongesagaer, for oldislandsk Litteratur og for Ibsens og Bjørnsons Digtning. Det var som en ny Andsverden, der åbnede sig for én, og John og jeg læste meget sammen og drøftede det læste, mens vi tillige sammen med et Par andre Elever havde Aftentimer i Islandsk hos den velvillige og sprogkyndige Kandidat Levinsen. John var såre taknemlig for min og en anden Kammerats Deltagelse i hans Interesser; men vi måtte erkende, at han ikke egnede sig som Følgesvend på Eksamensvejen. Til Erstatning for de tre, der måtte forlade Klassen, fik vi 2 Vendelboer, der var lærde nok til at følge os i 2. Klasse. Deres Vendelbo-Betoning af Ordene gav en sød velklingende Afveksling i Timerne; og Samtalerne og det gode Kammeratskab blev ingenlunde forstyrret ved Personskiftet. Måske var vi lige på Grænsen af, hvad der måtte tillades Folkets vordende Lærere, når vi ved vore Fødselsdagsgilder efter at have drukket den

anordningsmæssige Chokolade fik Punchebollen frem, og der holdt vore ungdommelige Taler, der på et vist givet Tidspunkt kunde åbenbare de mest intime personlige Hjerteanliggender. Jeg har dog aldrig i mine Tanker kunnet bryde Staven over disse Sammenkomster, men må stadig opfatte dem som en morsom Afveksling i det kammeratlige Samliv. I vor Klasseavis, der blev oplæst og forhandlet i særlige Møder, afhøvede vi på en godmodig Måde hinandens Unoder; men i 1873 holdt den store Politik sit Indtog blandt os. En Kammerat og jeg holdt »Morgenbladet« og var erklærede Venstremænd. Dette gjorde intet Skår i det samlede Kammeratskab, og ingen af vore sædvanlige Lærere stiklede os af den Grund. Men under Vakancen, da Levinsen var flyttet, skulde Embedskapellanen have hans Timer i Religion. Han kunde ikke dy sig, og en Dag spurgte han under Bibelforklaringen min Medabonnent til Morgenbladet, om han kunde se Parallellen mellem dem, Paulus omtaler som Menighedens Forførere, og I. A. Hansen og Berg. Dette benægtede Eleven, og nu var vi straks inde i en politisk Diskussion, men Kapellanen trak ikke oftere den Slags Paralleller. Forresten slog det mig lidt koldt Vand i Blodet af min ungdommelige Morgenbladspolitik, da jeg om Julen efter den historiske Finanslovsnægtelse fik min Faders Mening at vide, thi han erklærede rentud, skønt Venstremand, at Finanslovsnægtelsen var et vovet og anmassende Skridt, og hans Mening var jeg ikke vokset over Hovedet. —

Det sidste Års Ophold på Seminariet er ret en Tid, hvor den unge Mand dvæler i sig selv og sin Fremtid, vel at mærke, hvis han ikke er bleven en Eksamenshest. Man har taget første Del af

Skolelærereksamen for Kommissionen i Århus og erfaret, at det hele ikke er så farligt. Så hengiver man sig mere til Læsning af Seminariets Bibliotek, hver efter sin særlige Lyst. Min var særlig til den historiske Litteratur. En af mine Genboere i et af Seminaristkamrene hos Gårdmand Povl Smed i Brøttrup, en begavet og indesluttet Tænk, senere Lærer ved Seminariet: Kvolsgård, hengav sig til Læsning af Søren Kierkegård og Georg Brandes i Dage i Træk, mest liggende i Sengen. Men når han endelig en Dag kom på Seminariet, kunde han dog altid klare sine Sager med Glans og var særlig en udmærket Stilist. Han var beundret af alle filosofisk anlagte Natter og af den i teologisk Litteratur bevandrede Kristensen fra Sevel, Fader til den nuværende Lærer i Dybe Hovedskole. Kristensen hørte til en yngre Årgang, men var meget ældre end Kvolsgård. Den første var høj af Vækst, den sidste meget lille, som Mænd med stort, mørkt Hoved ofte er. Nu vilde Tilfældet, at den lille mørke Kvolsgård til Stuekammerat havde den lyshårede, livlige og vittige Jens Skårup, der var en afgjort Modsætning til Kvolsgård, skønt de var fra samme Sogn, det mørke, triste Lil ved Vesterhavet, hvis Præg en Naturalist af Taines Skole vilde finde genfødt i Kvolsgård; men jeg gad vide, hvad Naturalisten så skulde gøre med Skårup. Nok er det, Skårup skulde læse for at klare sin Eksamen, mens Kvolsgård havde Råd til at ofre Timer i religionsfilosofiske Samtaler med Kristensen fra Sevel. Skårup vilde nok ofre en Time eller så på en Whist med os andre i vort Kammer, mens hans eget var optaget af Filosofi. Men sligt skal have en Ende. —

Han går ind i sit Kammer; men der er Kvolsgård.

gård endnu inde i en ny filosofisk Udvikling, som Kristensen lytter til med Andagt. Skårup øjner kun den komiske Side af Sagen, står lidt og tænker på Udvej til at få Ende på al den Filosoperen, hvorefter han langsomt, men bidende siger: »Vi vide, at en Afgud er intet i Verden«. Den bed. Filosoferne vrededes, men skiltes, og Skårup fik Ro til Læsningen.

Nu er de begge døde, både Skårup og Kvolsgård, men jeg ser lyslevende for mig en Scene, som udspillede mellem dem ved Middagsbordet. Skårup havde for Løjers Skyld sat sig på Kvolsgårds Plads, og han flyttede sig ikke, da Kvolsgård kom for at indtage Pladsen. Denne blev uden videre Filosoperen vred, greb Skårup i det tætte, opstående, rødgyldne Hår, og med et hidsigt Ryk løsnedes en Håndfuld, som Kvolsgård arrigt, drillende holdt hen for Skårups Næse. Denne svarede uden at sige et Ord med et bittert Smil og flyttede sig. Jeg mærkede aldrig siden noget Fjendskab mellem de to Stuekammerater af den Grund; men for en Gangs Skyld havde jeg set, at selv om et Menneske er nok så begavet, ligger han dog under, hvis han ikke kan styre sit Sind.

Det sidste År vovede jeg at tage fuld Kost hos Povl Smed, og boede der sammen med Møller Madsen fra Hestbækgård ved Hvalpsund. Den hurtige Opgang i Ejendomspriserne omkring og efter 1870 havde gjort, at mine Forældres Stilling trods min Faders tiltagende Sygdom var bleven sikrere, så meget mere som de havde solgt Gården og købt et Boelssted i samme By. Nu kunde de hjælpe lidt, og Povl Smed turde også kreditere en skikkelig Elev, der havde Udsigt til snart at få sin Eksamen og derefter tjene noget til Betaling af sin Gæld. O, hvor Tiden så gik godt i ungdomme-

lig Sorgløshed. Dertil bidrog også, at Møller Madsen, som senere for en Tid var Friskolelærer i Bøvling, var en ejendommelig, musikalsk Lyssér, der i en Skynding var med på alle mulige Idéer, men mindst af alt var en Eksamensslider. Han afskyede særlig at skrive en dansk Stil, fordi der skulde tænkes i længere Bane; thi hans Begavelse var den glimtvise Indskydelse og en fortrinlig Evne til at fatte og følge andres Idéer og Tankegang, hvorfor han også som Lærer i Ars leverede fortrinlige Referater til Alborg Stiftstidende. Forstanderen, Krarup Vilstrups, Tålmodighed slap endelig op, da Møller Madsen Gang efter Gang undlod at møde med sin Stil, og så vilde han ikke på Seminariets Vegne indstille M. M. til Eksamen. Møller Madsen tog den med sædvanlig Ro og indstillede sig selv. Men efter skriftlig Eksamen kom også hans Karakter sammen med vi andres, og da Forstanderen sidst nævnede M. M.s Karakter, nemlig »Godt«, svarede vi alle med et »Bravo!«, mens Forstanderen hastig vendte sig mod Udgangen med sit Papir.

Fischer, sådan hed — eller sådan vilde han have sit Navn stavet — den Fiskersøn fra Grønning, der var vor Bådstyrer, mens Mølleren fra Lunø lå i Bagstavnen og sov Rusen ud. Kandidat Jensen, der som god Mathematiker ikke kunde lide Hokus-pokus, sagde rigtignok til ham: »De hedder jo ikke Fischer, men Fisker ligesom Deres Fader«, men sligt virkede på Fischer som at slå Vand på en Gås. Han var ikke ubegavet, men fræk, og Vers flød fra ham — med Forstanderens Udtryk — som Skidt fra spæde Kalve.

Jeg må tilstå, at jeg altid har haft en Svaghed for Kortspil. Det ligger i Slægten. Møller Madsen var med på alt, og Skårup havde det som jeg,

men så manglede der jo kun en Fjerdemand til en Whist. Nu var Fischer, der på sit formentlige digteriske Talent sløsede med sin Tid, kommen til at bo i Nabolaget i Brøttrup; men da han først fik Smag på Fjerdemandsstillingen, vilde han have, den skulde være en fast Stilling. Men det var nu ingenlunde vor Mening at drive Tiden hen med Kortspil, og når vi ikke kunde blive Fischers Forstyrrelse kvit, puttede vi ham ind under Sengen og satte os med vor Bog, den ene ved Enden, den anden ved Siden af Sengen, som stod i Hjørnet af Kammeret og holdt ham så der inde med Benene, indtil han blev tjenlig til at gå.

Fischer var to År på Ranum Seminarium støttet af en Velynder, Kaptejnen på Hovedgården Astrup, hvis skønne Beliggenhed han havde prist i et Digt, der havde vakt Kaptejnens Interesse for Fiskersønnen. Desværre misbrugte han Tilliden, sværmede i Digt og Prosa for Forstanderens smukke Datter og måtte forlade Ranum. Siden landede han efter nogle Ars Omflakken til Søs og til Lands, endog syg, hjemsendt fra Rusland på Kommunens Regning, på Gedved Seminarium, hvorfra han i rimede Tiggerbreve pumpede Herremænd for Småbeløb til Studiernes Fortsættelse, men da også andre Elever på Gedved slog ind på samme Forretning i dårlig, ubunden Stil, kom der en Skandalehistorie ud af det, idet Godsejeren på Ravnholt offentliggjorde flere Elevers Breve med alle deres Fejl til Tort for det udprægede Venstreseminarium. Dermed var den sidste Indtægtskilde lukket for Fischer, men Bojsen lod ham ikke i Stikken.

Fischer måtte søge det store fælles Middagsbord og fægte den øvrige Føde ved at vandre omkring i et Par Sivsko, hans eneste Fodtøj, til de

Kammerater, der vilde dele deres tarvelige Tørkost med ham. En Månedstid før den endelige Eksamen kastede han sig over Bøgerne med enestående Energi og klarede den. Siden har jeg hørt, at han som Lærer et Sted i Vendsyssel har gjort sig bekendt som ivrig Missionsmand og Afholdstaler. —

Med vort »ranumittiske« Ungdomsliv lakkede det mod Enden i Foråret 1874. I April fik vi en mærkelig Raptus for Aften efter Aften at gå til Løgstør og se Komedie af et omrejsende Selskab, så lidet tog vi Hensyn til, at vi stod umiddelbart foran skriftlig Eksamen; men da denne var afsluttet fik min Stuekammerat den forfløjne Idé, at vi skulde ofre — »blote« som Møller Madsen kaldte det — til Eksamenens onde And samtlige vore Stilebøger. Jeg gik med på Galskaben, og vi tændte et Bål midt på vort Kammergulv; men der gik mere Lue og Røg af det Bål, end vi havde tænkt; thi navnlig Røgen trængte gennem Dørspærker ind til vor Husmoder, der forbavset åbnede vor Dør og så, hvad der var på Færde. Hun gjorde os med et Par bebrejdende Ord opmærksomt på, hvad sligt kunde afstedkomme for hendes Sengklæder osv., og vi slukkede Ilden, men hjalp »Blotet« til, at min Ven bestod i Stil, var det dog ikke ilde anbragt.

Mellem den skriftlige og endelige Eksamen gjorde jeg to Vandringer til Fods fra Ranum til mit Hjem, først for at tage Afsked med min dødsyge Fader, og dernæst for at følge ham til Graven. Afskeden var vel vemodig, men ingenlunde fortvivlet; thi selv i Døden lyste hans klare Hoved af det Evighedshåb og den frelsende Tro, som var han Livs og Døds faste Anker. Dette bidrog sikkert til, at den ungdommelige Ærger-

rigthed, som hos mange volder Uro, når de står overfor en Eksamen, havde mindre Magt over mig, end den ellers vilde have haft.

I Holdet var jeg en af de sidste, så alle mine Kammerater var færdige, inden jeg skulde begynde Prøven i Århus; men inden jeg forlader Ranum, må jeg kort dvæle ved en Begivenhed, der forefaldt i det sidste År, jeg var der. Vi var nogle få Elever, som havde bevidst grundtvigske Sympatier, og så var det bestemt, at Pastor Knudsen i Aggersborg, som vi en Gang imellem havde hørt prædike i Kornum på denne Side Fjorden, skulde komme til Ranum og tale i Seminariets Gymnastiksal. Vi ventede os meget af dette Møde; men Knudsen havde vel sine Særheder ligesom hans mere berømte Søn, Jakob Knudsen, og sært var det, at han i Stedet for at holde et rigtigt grundtvigsk Foredrag gav sig til at læse Brudstykker af Bjovuls-Drapen, som ingen forstod. Vi var næsten tilbøjelige til at mene, at han gjorde det for at drille, og blev dybt skuffede.

Efter Eksamen tog jeg hjem til min Moder med den Lede for alt, hvad der hedder Lærebøger og Eksamenslæsning, som er en Følge af den force-rede Gennemgang af tørre Data før Eksamen. Hvilken sund Befrielse at komme i Arbejde med at høste og indbjærge min Moders Avling og spøgefuld »ævles« med min unge Søster om, hvordan jeg lagde Skåret, når det kneb hende at følge i Opbindingen, eller om, at jeg forkede for hensynsløst, så Læsset kom til at hælde for hende. —

SOM HUSLÆRER PÅ NÆSBORGGÅRD OG SOM FRISKOLELÆRER I LEMVIG

Min første Lærervirksomhed efter Opholdet på Seminariet var som Huslærer på Næsborggård ved Løgstør. Ejeren, en Mand på henved de 60 År, havde været Amtsrådsmedlem, og det var særlig hans Stolthed, at han som sådan under megen Modstand havde fået gennemført en Regulering af Åløbet, der fører Vandet fra Kølby Sø og de store Engdrag deromkring ud til Limfjorden. Det særlige for denne Bondeproprietær i Modsætning til Sallingboer af samme Type var dette, at han i Grunden ikke lagde Vind på at komme ud af sit gode gamle Bondeskind. Derimod kunde man næsten have Medlidenhed med Konen, som vistnok i bedste Mening gjorde Forsøg på at være »fornem«, hvilket ganske mislykkedes. Jens Tværgård var sent blevet gift, halt som han var, men derfor havde han ikke tilsidesat at tage sin Andel i Slægtens Formering; thi hans tiende Barn blev født, mens jeg var på Gården, og jeg havde de seks til Undervisning. Deraf var de to Drenges ganske forkludrede af Frøkenlærerinder, som havde taget Faderen til Hjælp for at prygle dem, når de selv ikke tiltroede sig Kraft nok i Håndelaget. Drengene var skikkelige, men tungnemme, hvorimod Pigerne var tilpas lærenemme. Min Metode var en ganske anden end Frøknernes, men jeg led dog under ikke ret, som jeg vilde, at kunne gennemføre den med Held; thi det vilde ikke rig-

tig lykkes at muntre de to Drengene op gennem Fortælling og Sang, hvorimod den tredje mindre Dreng, Søren, samt de tre Piger nok var værd at fortælle for og synge med samt ret flinke i Lærefagene.

Tværgård blandede sig ikke i Skolesagen, men en Dag hen på Foråret, vilde han dog ind at høre Undervisningen. Det gik også meget godt, indtil den største Dreng skulde til at klare et lille Spørgsmål i Geografien, men da han ikke kunde dette, gav Faderen sig til højlydt at beklage sig over Drengens Ligegyldighed og Dovenskab, ja, ophidsede sig selv i den Grad, at han langede Drengen en under Øret. Både Børnene og jeg blev uhyggelig til Mode; men jeg samlede mig dog sammen til forsigtigt at lade Tværgård vide, at slig Fremgangsmåde over for Drengen duede ikke. Manden svarede ikke, men gik, og dermed endte den Eksamen.

Kresten Tværgård har jeg siden boet hos under et otte Dages Landbrugskursus i Thy, hvor han viste sig at være en flink og interesseret Landmand. Vi talte ikke meget om Skoledagene, men jeg skønnede dog til min Fornøjelse, at han ikke mindedes mig med Uvilje.

Da jeg sagde Pladsen op hos Tværgård, gav han den Erklæring, at nu havde han prøvet den strænge Metode med Udenadslæsning og Prygl, som Lærereinderne havde praktiseret, og det havde ikke ført til noget Resultat for Drengenes Vedkommende. I den Tid jeg havde holdt Skole for hans Børn, var alt dog gået så fredeligt, og derfor vilde han nok, jeg skulde prøve et År til; thi måske var dog den Måde, jeg brugte, bedre.

Men af adskillige Grunde ønskede jeg at se mig om efter anden Virksomhed. Jeg var mere og

mere ved Forhandling med Kammerater fra Seminariet bleven optaget af Friskoletanken, og nu havde min gamle Stuefælle, Møller Madsen, og jeg bestemt med hinanden at tage en Fodtur gennem Landet og lægge Rejseplanen således, at vi kunde tage Del i Skolemøder i Vallekilde og Gedved. Dengang kunde en Fodrejse gøres for få Penge. Vi lagde ud med 40—50 Kroner hver og kom såre vidt omkring for de Penge.

Jeg tog over Fjorden til Brovst, hvor min Kammerat var Hjælpelærer. Derfra gik Turen første Dag forbi Birkelse og Hammelmose, langs Vildmosen stadig med Thise Kirke, der ligger højt over Mosesletten mod Nord, som Vandringens Mål; thi der i Thise skulde vi først besøge en Kammerat fra Seminariet. Vendsyssel er et Stykke Danmark for sig med et særligt Præg og en dertil svarende Befolkning. Det er et smukt Syn fra Thise Bakker at skue ud over det flade Land til alle Sider, hvor de hvidkalkede Gårde og Huse, som ligger spredt over Sletten, tager sig ud som en mægtig og lys solåben Landsby uden Begyndelse og Ende. »Karper og Grever trives ikke i Vendsyssel«, hedder det fra gammel Tid; men der er dog store Herresæder med ejendommelige gamle Bygningsværker. Hvilken udpræget Modsætning er der ikke i det Indtryk, man får ved Skuet af Vorgård med Sandstensindlæggene, Billederne og Ornamenterne fra det 16. Arhundrede, og det af den stolte højtliggende Børglumkloster, der hvor den ligger som Kongen blandt alle Vendsyssels hvidkalkede Våninger og indvendig i Riddersal og Kirke er prydet med kunstfærdigt Træskæreri i gammel Stil. —

Vendsyssel har mod Øst henimod Sæby og Frederikshavn sit naturskønne Bakke- og Skovland,

en herlig Afveksling til Slettelandet i Syd og Vest. Vi sejlede ned ad Aså, mens Solen dalede ned mellem Bøge- og Egeskovens Kroner og fantaserede over, hvordan sådan Sejlads kunde lignedes ved en Sejlads gennem Sydamerikas Urskove. At nyde Udsigten fra Vendsyssels højeste Punkt i Skoven er vel ikke noget uden Lige i Danmark, men sligt må dog tages med. Man vil jo gerne højt op her i Danmark, og har man ikke naturlige Højder, hvorfra man kan overse Skovens mange Træer fra de mindste til de største, så stabler man et Udsigtstårn af Træ an for dog at være over det hele. Sligt virker forstemmende, og efter dette nyder man Skønhedsfylden af de lave Steder som den ejendommelig skønne Sænkning, hvori Flade Præstegård lige har passende Plads, og den herlige Bangsbo Strand.

Men en Fodtur gennem det danske Landskab har kun en Brøkdels af sin Værdi, hvis man ikke møder Mennesker, hvis Venlighed og Livsfylde måler sig med Naturens. Det var mest Lærere og Præster, vi besøgte. Den ene fortalte os, hvem der var den næste vi burde besøge, og hvor vi kom var vi velkomne og fik Opfordring til at blive længere end Rejseplanen tillod. Præsten Fåborg, hvis Præstegård lå i Nærheden af Vorgård var en livlig og interesseret Mand af den udprægede grundtvigske folkelige Type og radikal Venstremand som Broderen, daværende Folketingsmand og Kromand i Brædstrupkredsen. Han drev selv sin Præstegård og indviede os i et Forhold, som den Gang var stærkt på Dagsordenen i landlige grundtvigske Præstegårde. Han havde nemlig forsøgt at praktisere det folkelige Krav om, at Gårdens Tjenestekarle burde spise ved samme Bord som Præstefamilien, men havde atter frafaldet

det, fordi han mente gennem Forsøget at have opdaget, at Karlene slet ikke befandt sig vel derved. Det var for dem en alt for stor Viderværdighed at skulle vaske sig, rede Håret, og hvis de f. Eks. havde stået i Møddingen om Formiddagen, endog klæde sig om to Gange for et Måltid Mads Skyld, og det hele var for dem fremmed, imod Egnens Skik, derfor ubelejligt og på en Måde ufolkeligt. Den gamle Lærer Nielsen, Vangen, og den kraftige, enøjede Madsen Mygdal, senere bekendt som fremragende Landstingsmand, lærte vi at kende og skatte, den første som en jævn Lærerbonde med et dybt kristeligt Præg, men mild og munter, ret som om han havde taget gamle Budstikke-Bojsen til sit Livsideal, og Madsen Mygdal som den manddomskraftige Kampens Mand med store folkelige Fremtidsmaal i Sigte trods kun det ene Øje. Jeg ved ikke om de tvende Lærere var indfødte Vendelboer, men noget ejendommeligt mildt er i Vendelboen smeltet sammen med det stejle kampberedte. Derom bærer Sproget Vidne, og derom vidner det også, at Vendelboen på en Gang er letpåvirkelig og godt i Stand til at overføre sit Væsen på fremmede, der bosætter sig eller virker blandt dem.

Sand- og Lyngbakkerne ved Tolne er et Stykke vendsysselsk Natur for sig, men endnu mere særegen er Kysten og Klitrækken op til Skagen. Når man er ret på Fodtur, må man til Tider tage Natten med for at gennemføre Rejseplanen. Sådan gik det min Ven og mig, da vi en bestemt Morgen vilde nå Skagen. I Tværsted Kro indtog vi det nødvendige Aftenfoder og vandrede derfra mod Nord ned til Stranden, som nåedes omtrent ved Solnedgang. 4—5 Mil vandrende i Sand er ikke sådan at løbe igennem i en Fart, og vi nåede først

gammel Skagen, da Solen stod op, efter at have taget os adskillige Hvil på de i Strandsandet nedborede Vrag. Gammel Skagen var den Gang en mærkelig By med Huse, hvis Tag og Vægge for en stor Del bestod af ilanddrevne Skibsflager, og fra Hus til Hus måtte man vade i den fine, løse Sand. Dette sidste var jo også Tilfældet inde i selve Skagen, som vi nåede op på Formiddagen.

Eventyrligt, ja, næsten troldomsagtigt rager den gamle, sandomfyldte og forladte Kirkes Tårn op mellem de brede, hvide Sandmiler, men mærkeligere var det dog at se, at der ind mod Skagen fandtes små venlige Oaser skånet af Sandflugten, og her voksede kraftigt Byg. —

At være i Skagen uden at se og bestige Fyrtårnet ude på Grenen vilde vel være det samme som at være i Rom og ikke se Paven, men slige moderne Indretninger er for Øjeblikket mer end for Mindet, og i dette er der ikke gemt nævneværdigt fra Turen langs Østkysten fra Skagen til Aarhus og derefter med Skib til Kallundborg. —

Nej, det var Vallekilde Højskole og Skolemødet dér, som var Lyspunktet i vor Forventning, og vi blev ikke skuffede. Forstander Ernst Trier var den Gang i sin Manddoms Kraft, Fyr og Flamme, en begejstret Beundrer af Kresten Kold og ivrigt Tilhænger af hans Skoleideer. Trier var Ordstyrer ved vore Aftenforhandlinger, der gik utvungent og livligt. Men forvildede en Taler sig ind på pædagogisk filosofiske Områder, hvor han var mindre hjemme, kom gerne et advarende »Nå—nå—nå« fra Triers Mund, og Taleren søgte tilbage på det jævne. Men inden der sluttedes af, samlede Trier Grundtankerne sammen og anvendte, hvad Kold havde sagt, som en lysende Fakkell, der skul-

de give den endelige Klarhed over de Spørgsmål, som havde været fremme. —

Det må findes rimeligt, at et Skolemøde hos Trier så at sige ene var besøgt af Friskolelærere og unge Mænd, som hyldede Friskoletanken; thi Trier var så afgjort Friskolemand, at den offentlige Skoles Lærere næppe kunde befinde sig godt derved. Her traf jeg for første Gang en Fylking af Banebrydere for en Ide, og jeg må tilstå, at jeg aldrig siden har truffet et Samlag af Mænd, der har givet et så uselvvisk Udtryk for, at de vilde tjene Ideen med hele deres Sjæl og al deres Evne. Jeg tør vel mene, at min Rejsefælle og jeg just ikke var stærkt fyldt af Seminaristvigtighed, men var der noget deraf, fik vi det godt udluftet ved de 8 Dages Samvær med disse fordringsløse, jævne Mænd, der havde taget deres Livskald og vidste, hvad de vilde, og på Grundlag deraf ragede højt over os eksaminerede i virkelig Dannelse, og vi kom billig til så megen nyttig Erkendelse; thi hele Opholdet på Vallekilde kostede kun 10 Kroner.

Derfra gik Rejsen over Fyn, hvor vi hørte gamle Birkedal prædike, besøgte den bekendte Forfatter og Højskoleforstander, Anton Nielsen, Vester-Skærninge, flere Lærere og Friskolelærere. For de sidstes Vedkommende kunde det ikke undgå vor Opmærksomhed, at de i Almindelighed havde måttet indrette sig meget tarvelig og måtte tage Fritiden i Agt for som Havemænd, små Jordbrugere eller Husflidsmænd at skaffe sig Ekstrafortjeneste. Ved senere Besøg på Fyn har det vist sig, at de dygtige Friskolelærere fuldt ud har kunnet følge den almindelige Opgang i Levefoden, og hos en Friskolelærer som den begavede, lune og vittige Friskolelærer Pedersen, Søllinge, sporer man ligefrem Velstand; men han er også en første

Klasses Jordbruger og Havemand med det samme, han upåtvivlelig er født Lærer. Nu det er et Spring frem i Tiden; men jeg var bange jeg ellers skulde glemme, at jeg på en Husmandsrejse har haft nogle af mit Livs fornøjeligste Timer sammen med denne Fynbo, som jeg umiddelbart tænker mig som Jyde.

At overvære et Skolemøde i Gedved var en Fest. En Fest på 8 Dage med jævn tarvelig Kost uden Halløj, en Ordets Fest, det er noget for unge Mænd efter at have vandret det halve Land rundt på deres Fod. Her talte jo gamle Bojsen fra Stege, Fader til Peter, Frede og Emil. Den rolig strømmende Hjertelighed gav Plads for hans ejendommelige Lune, så hans Tale fangede Tilhørerne ind i Stemninger, der vekslede mellem Gråd og Smil. Jeg har ladet mig fortælle, at han ved et Møde i Vemb talte over Ordsproget: Der er mere Magt i en Solstråle end i en Hagelbyge og dermed mægtede at få Tåren frem på Kinden hos den ellers som en hård Hals bekendte Gregers Gregersen, Engbjerggård, som tilfældig sammen med Laurits Skidenved var til Stede ved Mødet.

I Gedved, hvor gamle Bojsen var sammen med sin Søn og så megen Ungdom, var han altid spillende Liv. Jeg erindrer et Træk, han fortalte om en gammel Kone, der hver Helligdag kom i Kirke: »Men når hun så har hørt på min Prædiken en lille Stund, falder hun i en blid Slummer, og så tænker jeg: å — hun har det nu så godt det gamle Skind«. Dette var betegnende. Han havde ikke Stemmen for at vinde Ørenlyd og vække den sovende. Nej, han lod den befrugtende Strøm fra Andens Verden udgyde sig frit og gøre sin Virkning, hvor Trangen var til Stede. Den unge P. Bojsen var på sin Måde en fortrinlig Leder af

Mødet, og hans Foredrag var dristig i Formen, kraftig i Udførelsen og dannede på den Vis en afvekslende Modsætning til Faderens.

Sammen med Lærerne Niels Lindberg og Martin Kristensen, der hver på sit Område repræsenterede Grundigheden på Gedvedskolen, kunde P. Bojsen og hans Fader gennemføre et Skolemøde med Glans. Som Skolen havde et udpræget Venstrestade, var det også særlig Lærere af Venstretræning, der deltog i Skolemødet. Den senere både som radikal og moderat bekendte Politiker, Lærer Ravn, Borup ved Viborg, og den unge Folketingsmand Klaus Berntsen var tilstede ved Mødet og navnlig den sidste krydrede en Aftentime ved at fortælle Eventyr, i hvilket han var en Mester.

Nu var Pengene så vidt opbrugte, at vi måtte skynde os hjem; men vi skulde jo have Bedesteder under Vejs, og her traf det sig så heldigt, at vi havde en Kammerat, en af vore gode Vendelboer fra Seminarietiden, som var Hjælpelærer hos den bekendte Forfatter af Bondefortællinger, C. A. Thyregod. Så fik vi da også at se, hvordan en sådan digterisk Person så ud; men der var slet ikke noget mærkeligt hverken at se eller høre. Derimod var Hjemmet i Ans meget gæstfrit, og Konen og den voksne Datter mere livlige end selve Digteren. Her tilbragtes et Par hyggelige Dage. Til Afveksling tog vi Sejlture på Gudenå og besøgte Berømtheden blandt Egnens Lærere, da værende Formand for Danmarks Lærereforening, Emil Sauter.—

»Alting frist er hjemme bedst«, og det var vedervægende at komme til at arbejde med Indbjergningen af de sidste Rester af Årets Høst og efter Arbejdet dvæle i de mange værdifulde Indtryk fra Ferierejsen. Men efterhånden afløstes dog

dette Velvære af en vis Uro. Hvor var der egentlig Plads, så man kunde komme i en Virksomhed, der faldt sammen med de Anskuelser, der nu var plejede så godt.

Jeg tog en Tur til Ranum for at sælge mine Lærebøger fra Seminarietiden og andet, som kunde gøres i Penge, flakkede en Tid om på Himmerland og besøgte flere Kammerater og vandrede så ved Novembertide til Askov Højskole for foreløbig at slå mig ned som Elev der. Jeg blev af den stille, jævne og tjenstvillige juridiske Kandidat, Anders Pedersen, anvist Bolig og Kost hos en mindre Gårdmand lidt Syd for Skolen; der var i Tide anmeldt så mange Elever til Skolen, at der ikke var Boplads dér til Efternølere. Der var et Par Sønderjyder blandt de fem Bønderkarle, som foruden mig boede på samme Gård. Det skuffede mig, at man ikke sporede nogen dansk Forståelse hos disse Sønderjyder ud over dette, at de nok kunde være med på at drille Tyskerne.

Jeg havde tvende Formål med Besøget på Askov. Først at lære Højskolens Arbejds måde at kende, dernæst at drive noget Særstudium i Islandsk og Engelsk. Dette sidste besørge des fremmet af Anders Pedersen, og med Hensyn til det første så var Midtpunktet i Undervisningen det historiske Stof, som behandledes ud fra en bevidst Stræben efter at finde og påvise den åndelige Drivkraft, som til enhver Tid er Bærer af Begivenhederne og bestemmer Udviklingens Gang. Nutzhorn fortalte af Middelalderens Historie med en Varme og Forståelse, som virkede vækkende og oplivende i Retning af at rejse den danske Folke- og Andsfølelse hos Ungdommen, og hans Måde at fortælle på var ejendommelig derved, at han gav sig god Tid til med en vis poetisk Fylde at dvæle

ved enkelte Træk. Schrøders Foredrag i den Måned, jeg var på Askov, var en dygtig udtænkt og udformet Indledning til en Fremstilling af Menneskeslægtens Levnedsløb i Henhold til Grundtvigs samlende historiske Opfattelse, og han brugte ingen kunstige Midler for at fange sine Tilhørere, men den, som havde Øre at høre med, var optaget fra først til sidst, og Foredragstimen var endt, før man anede det. —

Jeg fik et stærkt Indtryk af, hvorfor den Mand nød et så ubetinget personligt Herredømme over den mægtig store og blandede Læringeskare.

En Dag var et af Fordragssalens Ruder smadret, og der gik vel en hel Dag, inden nogen meldte sig for at indløse Forpligtelsen til at erstatte Skaden. Næste Dag mødte Schrøder som sædvanlig præcis på Klokkeslet, og i et Nu var alle Mand på Plads. Men hvad var det? han foreslog ikke Sangen, inden han begyndte at tale. Derimod tog han straks fat på den lille Kendsgerning, at en Rude var slået ud og ikke igen indsat af Skadens Forvolder, og han karakteriserede en sådan Skulken fra en Forpligtelse som fedtet, lumpen og fejg. Det tog vel et Par Minutter, og han sluttede med de Ord, at den Slags Taler ønskede han ikke at holde flere af i Vinterens Løb, og under lydløs Stilhed foreslog han derpå Sangen; men Ruden blev indsat samme Dag i Mørkningen, og der var ingen Snak om, hvem der havde betalt. —

Jeg havde måske ikke talt med Schrøder før, skønt jeg en Dag havde mærket, at han kendte mig. Det var en Dag han tilfældig havde bemærket, at Højskolens Mål var dansk folkelig Almendannelse, og det var et glædeligt Bevis for, at det erkendtes, når både Kandidater og Seminarister kunde søge den sammen med dem, der kom lige

fra Ploven og Stalden, og da havde hans skarpe Blik truffet mit mere vigende. Nogle Dage efter kommer Schrøder efter endt Foredrag hen og spørger mig, om jeg ikke kunde have Lyst til at tage til Lemvig som Friskolelærer i Henhold til en Opfordring, han havde modtaget fra nogle Familier der om at skaffe en Mand dertil. Jeg smigrede mig på en Måde ved, at han fandt mig tjenlig og indgik på at følge Opfordringen; men inden jeg forlod Askov måtte dog Lejligheden benyttes til at besøge Datidens ædlest og berømteste Bonde, Folketingsmand N. J. Termansen i Gammelby, nord for Askov.

Vi fulgtes en 5—6 Mand derover en Lørdag Eftermiddag og modtoges såre venlig af den stille, noble Mand, der boede i sin lille Bondegård og ikke havde ringeste Tendens til at prange med sin åndelige Overlegenhed; man havde snarere Indtrykket af, at han endnu led under Tabet af Sønderjylland, og at dette sammen med den fremstormende bergske Politik, som ikke svarede til hans ideale danske Stræben og Sindelag, lagde et Tryk på hans Tanke, en Skygge over hans Forhåbninger. —

En kold Decembereftermiddag vandrede jeg fra Vemb til Lemvig for at overtage min ny Plads. For Erindringen ligger der som et stort, langt Mellemrum fra den Tid jeg forlod Næsborggård til nu, jeg landede i Lemvig, og dog var der ikke mere end fire Måneder imellem.

Hvad man ser på Vejen mellem Vemb og Lemvig sætter ikke Forventningen højt om Lemvig-egnens Frugtbarhed og Velstand. Ak, at gå og gå uden at se Tegn til Vejs Ende gør Vejen på en ganske ukendt Egn såre lang, og den Gang var der ikke mindste Tegn til, at der var en By i Nær-

heden, før man ligesom dumpede ned i Lemvig ad Sønderbjerg; thi at der var en gammel Kro og en Mølle samt en enlig Gård og dito Hus, havde man jo da også set før på den lange Vej frem mod Målet.

Jeg fik Kost og Bolig hos Jernhandler Erik Hestbech, hvis Søn, nu afdøde Papirhandler og Fabrikant Frederik Hestbech, Ålborg, gik i Friskolen. Som ukendt med Egnens Befolkning kunde jeg jo ikke sådan uden videre blande mig med den; men jeg kunde særlig om Lørdag Eftermiddag, når jeg var færdig på Skolen, iagttage den fra Vinduerne af Fru Hestbechs lave, små, sirlige Stuer, der vendte ud mod Torvet som hendes Mands Butik på Hjørnet om til Vasen. Lemvigs Lørdag var den Gang som nu Landets Erobring af Byen med det Resultat, at Landet udreder Omkostningerne.

Men hvad var det? Var de Grundtvigianere til Hobe, siden jeg så de mange stærke, velklædte Bønder vandre forbi på Torvet udstyrede med Fuldskæg; thi på Salling og Himmerland var dette et umiskendeligt Tegn på en grundtvigiansk Bønde; men jeg blev snart klar over, at man her ragede sig eller lod Skæget stå uden Hensyn til Livsanskuelse, og at denne Selvstændighedsytring ikke var den eneste Vestegnens Bønder havde forud navnlig for de himmerlandske. Det bidrog i høj Grad til, at jeg kom i Forbindelse med så mange af Lemvigegnens Bønder, at Politik var så stærk fremme, og at den ny Venstrepolitik fandt så varm og tillidsfuld Billigelse af så godt som alle grundtvigske Folk på Egnen, Præster og Lærere såvelsom Bønder og Småhåndværkere. Men Købmanden, i hvis Hus jeg boede, var Højremand og yndede Disput, så jeg måtte tage mangan Tørn

med ham, og jeg må nu tilstå — hvad jeg dog næppe vilde have gjort den Gang — at han tit var mig overlegen, idet han mere og mere under Diskussionen kunde drive mig til Yderligheder; men det var en god Skole i Tålsomhed, fordi jeg deraf lærte, at man skal agte sine Medmennesker mere på Grundlag af deres noble og ærlige Karakter end på Grundlag af deres Meninger, og Hestbech og jeg var altid lige gode Venner, når Hidsigheden i Diskussionen havde lagt sig. —

Bøvling Valgmenighed havde begyndt sine Gudstjenester samme Efterår, som jeg kom til Lemvig før Jul. Min første Udflugt gjaldt derfor Bøvling, og jeg gentog siden mange Gange Besøget i den lille Kirke på Bøvlingbjerg, hvor Præsten, Jessens, inderlige og dybe Kristendomsforkyndelse mødtes med min religiøse Trang.

Der vistes stor Gæstfrihed af Bøvlingboerne overfor de fremmede langvejs fra, som deltog i Menighedens Gudstjenester. Særlig var Hjemmet i Kølhede åbent for mig i den Tid. Mads Agger var varmt interesseret for Friskolesagen, fordi han tænkte på Oprettelsen af en Friskole i Bøvling og selv havde tre Børn at sende i Friskolen. Hans åndelige og politiske Interesse var iøvrigt meget alsidig, og hans Tankegang selvstændig, så han mindst af alt var en almindelig Medløber. Hos Mads Agger, Kølhede, og hos Pastor Jessen traf jeg sammen med mange af de fremligste Menighedsfolk ikke alene her fra Egnen, men også fra andre Egne og berigedes af Samværet, men det kunde jo derefter være ret trælsomt at vandre i Regn og Mørke til Lemvig, og Erik Hestbech sagde ofte når jeg efter sådan Tur i noget opløst Tilstand trådte ind i hans Iyse lune Stue: »De får en skøn Dag en ordinær Gigtfeber efter sligt«.

Men endnu har den ikke meldt sig, og han er desværre død for længe siden, hvor forsigtig han end var. Men en Gang kom jeg dog galt afsted på en Tur til Bøvling. Jeg havde været hjemme at besøge min Moder i Salling, og vendt tilbage med Toget til Struer vilde jeg så vandre over Heden efter Bøvling for der at deltage i et større Helligtrekongersmøde; men jeg var kommet for sydlig og vilde sætte over Adalen øst for Laulund. Både Dal og Å var belagt med Is, og jeg satte derfor lige til efter Kirken, men plumpede gennem Isen ned i Aen. Jeg reddede mig op i dyngvåd Tilstand og måtte ty ind til Bertel Laulund, hvis Kone tog sig af mig, og jeg kom i et Par af Bertels Bukser og Hoser til Kirke, mens mine egne tørredes.

Foruden Jessen var der to grundtvigske Præster på Egnen, Lund, Fjaltring, og Bertelsen, Lomborg. De var alle ivrige Venstremænd, Bertelsen var endog ret rutineret politisk Taler og havde været Folketingsmand. Det står nærmest i et morsomt Skær for mig, første Gang jeg så Bertelsen og hans Degn i Rom sådan halvvejs optræde på Embedsvegne. Der var nemlig Bibellæsning i Rom Skole, og jeg var kommen derop for at høre, men noget for sent, så Præsten alt stod på Katederet med Hovedet mellem Bjælkerne, men dog med det opstående Hår mod Loftsbrædderne. Jeg erindrer endnu, at han særlig dvælede i en Udlægning af Salmen: Hil dig, Frelser og Forsoner, og jeg havde Indtrykket af, at Manden ikke behøvede at forbedre sig meget for at tale flydende. Efter Foredraget sang Degnen for med en Kraft i Stemmen, så man havde en umiddelbar Fornemmelse af, at det lave Loft måtte hæve sig, for at Stemmen kunde få tilbørlig Rum. Præsten var klædt i sort

Frakke med moderne Snit, stærkt nedringet Vest og Slips à la Berg; men det luvslidte Præg vidnede ikke om Velstand. Degnen var klædt i stribet gråt, som hang om Kroppen i utilbørlig Vidde, mens Kravetøjet, også à la Berg, stod uharmonisk til den øvrige Dragt og de store Slæber på Fødderne. Jeg havde Indtrykket af at have overværet, at Formløshed dog bør have sine Grænser, selv om den ytrer sig i bedste Mening, og jeg aldrig har været stiv i Formen.

Dette for at mindes, hvormeget det første Indtryk af Personer, Sager og Ting for mig har haft at betyde som Retledning i den senere efaringsmæssige Bedømmelse; thi Præsten og Degnen for Rom Menighed har en betydelig Plads i den Egns fremtidige Historie, hvortil mit Liv senere knyttes med varige Bånd. Vel falder Præsten snart ud af denne Historie; men jeg véd, at hans stærke Hyldning af den bergske Politik øgede den uhyre Ensidighed, hvormed Degnen i Rom, Redaktør af »Lemvig Folkeblad«, J. M. Jespersen (Lilholt), var samme Politik inderlig hengiven.

Mit første Forsøg i Bladskriveri blev gjort i Lemvig. Erik Hestbechs Broder var Redaktør af Højrebladet, »Lemvig Avis«, og E. H. opfordrede mig til at skrive et udførligt Indlæg for Friskolesagen, så vilde han sørge for at få det optaget i Broderens Blad, og jeg gik ind på Forslaget. Dette bragte mig en skånsom Tilrettevisning fra adskillige gode Venstremænd endogså af selve Pastor Jessen. Det sømmede sig ikke for en Venstremand at skrive til et Højreblad. Jeg følte mig ikke dybt truffen i Samvittigheden, selv om Tilrettevisningen kom fra min egen gode Præst, og min Artikel blev også trykt i »Lemvig Folkeblad«. Dets herværende Redaktør, J. M. Jespersen Lilholt,

mente vel nok, at når Artiklen var et velment Indlæg i en god Sag, kunde det ikke skade, at også Højremænd læste det i deres Avis, det kunde derfor være lige godt for Venstremænd.

Jeg skrev senere nogle små Indlæg i den standende politiske Strid mellem de to Redaktører, men under Mærke. Erik Hestbech havde mig mistænkt, men jeg slap for Bekendelse uden at lyve; thi han var nobel nok til ikke at stille direkte Spørgsmål om mit Forfatterskab.

De hestbechske Brødre var alle seks på den Tid hjemme i Lemvig og i forskellig Virksomhed, tre gifte og tre ugifte. Der var noget udpræget retsindigt hos disse Brødre ligesom hos Faderen, den gamle Borger og Købmand på Torvet, Frederik Hestbech. De gamle dér gjorde en Gang imellem et lille Gilde for deres Børn, og det traf sig, så vidt jeg erindrer, kun en Gang, at jeg var med som eneste Gæst udenfor den snævre Familie-kreds.

Der taltes ikke et Ord Politik eller Religion, da der var temmelig store Afstande her i Opfattelserne; men der udfoldedes en ejendommelig Evne og Begavelse hos disse Brødre til gennem godmodige Stiklerier at blotte hverandres Egenheder eller Særheder. Den yngste Broder, Mads Hestbech, var særlig Genstand for de ældre Brødres Vittigheder, fordi han enten syntes ganske ligegyldig for de Pile, der sendtes efter ham, eller også opfangede dem og sendte dem velturnerede tilbage mod deres Ophavsmand. Den ældste Broder, Redaktøren, Mathias Hestbech, mente nu at kunne sende Mads en god Træffer. Denne opfangede også Pilen og sendte den sindigt, men sikkert tilbage i følgende Forgyldning: »Ja, vilde man sige noget

rigtigt slemt om mig, skulde man sige, at jeg var Broder til en Redaktør«. —

Brødrene Hestbech giftede sig alle med fattige Piger, og Erik Hestbech gik her i Spidsen. Det fortalte, at da han som Kontorist hos Onklen, Postmester og Købmand Andrup i Søndergade, havde forlovet sig med Mariane, hans tilkommende, fortrinlige Hustru, skulde der holdes en Standret over ham for at hindre dette formentlig ubesindige Skridts Videreførelse. Faderen var i den Anledning indtruffen på Andrups Kontor, og Erik blev kaldt ind for at modtage den nødvendige Tilrettevisning af Fader og Onkel. Her var han i Klemme; men Mariane reddede ham ud deraf; thi hun, som var Stuepige hos Andrups, kom tilfældigvis samtidig gennem Kontoret, og Erik vendte sig fra de gamle om mod hende, og idet hun standsede lagde han Armen om hendes Midje, så deres Blik mødtes til Besegling på en Kendsgerning, som de gamle måtte tage, som den var.

Sådan var Hestbecherne, lidet springske i deres Færd, gammel, sindig borgerlig Tradition tro med dyb Ærbødighed for deres Forældre, men i Hjerteranliggender valgfri trods alt. Faderen var en alvorlig gammeldags Kristen, men den eneste og hjemmевærende Datter, som var den grundtvigske Retning hjertelig hengiven og gerne vilde se grundtvigske Venner til Gæst i hendes Hjem, kunde være sikker på, at hendes Fader altid modtog dem med velvillig Gæstfrihed.

Præsten Lund og hans Familie var altid Gæst hos gamle Hestbechs, når han som ofte skete kom til Lemvig, hvor han før havde været Kateket, og den første Banebryder for den grundtvigske Bevægelse. Han kom da også over en lille Sviptur hos Erik og Mariane.

Det morede mig da ofte, når Erik og Lund kom ind på Politik; thi Lund, som jo var ivrig Venstre-mand, var rask og knap i sine Argumenter som i alle sine Vendinger; men Erik var sindig og drillende. Det kunde Lund ligesålidt som jeg stå for; men som dannet Mand vilde han jo nødig bryde ud i Hidsighed i fremmed Folks Stue, hvad, han jo også vidste, vilde gøre Husfruen såre ondt. Derfor valgte han sig et Beskyttelsesmiddel mod Hidsigheden, som var ganske egen for Pastor Lund. Han gik fra det ene Hjørne af Stuen til det andet med hurtige Skridt og raske næsten gymnastiske Vendinger og nynnede en Melodi i Takt med Gangen. Så vidste Erik Hestbech Besked, gjorde en lille Vend ind i sin Butik og kom tilbage til Kaffen for sammen med Præsten at optage fredeligere Emner. —

Det er mig ikke ganske klart, hvad Anledningen var, eller hvorfra Indbydelsen stammede, men en Tid efter, at jeg havde skrevet i Bladene om Friskolesagen, blev der holdt et Møde på Jespersens Sal, hvor Friskolesagen var til Forhandling. Erik Hestbech blev valgt til Ordstyrer og havde nervøs Hjertebanken, idet han skulde træde offentligt frem, for sligt var ham ganske uvant, og det undrede mig, at han, der var en så rolig og udfordrende Disputator hjemme i sin Stue, kunde tage sig den Smule offentlig Fremtræden så nær.

Fra Statsskolens Side var Provst Berggren Hovedordfører og for Friskolen Pastor Jessen. Forhandlingen, hvori også jeg deltog, var af den Grund ikke mindre varm; men Landboforeningens Formand, Hr. Nergård til Brejnholt, søgte at berolige Stemningen ved som Pilatus at spørge: hvad er egentlig Sandhed?

Den politiske Spænding steg i Aret 1876 her i

Lømvigkredsen til en hidtil ukendt Højde, idet nyt Valg i Foråret stod lige for Døren. Venstres ledende Mænd her havde med stor Energi forbedret Valget, og Højre lå heller ikke på den lade Side. Bladene brugte deres kraftigste Skyts. Folkebladets var vel nok i Starten det kraftigste, men det svækkede overordentligt, at Skudlinien gik om ad Vejle, mens Avisen skød lige til fra Trykkeriet og Redaktionen i Søndergade. —

Venstre havde i sjælden Enighed kåret den unge, kraftige, velbegavede Bonde, Laurits Skov fra Fabjerg, til Kandidat. Han var netop den rette Mand at sende imod Kredsens gamle Rigsdagsmand, Åberg.

Det var tvende smukke Typer for vestjysk Bondenatur, her skulde mødes på den hjemlige Arena. Åberg som Repræsentant for den bondevenlige Retning, der i 1866 var kørt træt blændet af det højere politiske Skær, der endnu dæmrede over de Nationalliberale trods 1864, og modne til at stige op i Bagsædet på Godsejernes Køretøj for at nå et saglig begrænset politisk Mål. Laurits Skov som Repræsentant for den ny demokratiske Tillidsfuldhed, der vilde erobre for Bonden den Plads i Samfundets Styre og Udvikling, som tilkom ham i Henhold til de Muligheder, han politisk, økonomisk og åndelig sad inde med dels i Forventningen dels i Virkeligheden. Af Kandidaterne blev afholdt en Række Vælgermøder, ved hvilke Laurits Skov nød dygtig Støtte af Præsterne Bertelsen og Lund. Åberg af Landstingsmand Brejnholt. Vel var Præsterne i høj Grad til Ulejlighed for Åberg, men med beundringsværdig Udholdenhed parret med en vis Bondebiskhed i Formen magtede han altid at følge en saglig Linie i Debatten. Kun når hans mest ubeherskede og bitre

Modstander »gamle Stilling« angreb ham, blev Svaret ubetinget personligt nærgående.

Laurits Skov havde sjældne, naturlige parlamentariske Evner, men i den saglige Debat måtte han klogelig erkende sin Underlegenhed. Hovedslaget stod mellem Påske og den historiske Valgdag, 26. April 1876, på den gamle Rådstuesal.

Mødt var som Støtte for Venstre Folketingsmand Frede Bojsen og for Højre Kaptajn Jagd. Bojsen forsvarede med fin politisk Takt Venstres betingelsesvise Tilbud på de 30 Millioner ekstraordinært til Forsvarssagen. Jagd buldrede derefter løs på højtstemte nationale Strengte uden at agte nøje enten på Takt eller Harmoni. Derefter tog stedlige Kræfter fat, og særlig gav det Anledning til en morsom Scene, at Lærer Anders Pedersen, Nes, brugte Fablen om Frøen, der pusted sig op for at blive stor som en Ko, men revnede derved, for dermed at vise, hvor farligt det var for Danmark at sætte større Mål i Forsvarssagen, end Landets Størrelse og Stilling kunde svare til.

Jagd kom derefter frem og fastslog i en hysterisk, medfølede Tone, hvor dybt Fædrelandet var krænket ved at være sammenlignet med en Frø, der revnede i Storhedsvanvid.

Valgdagen kom med en hidtil ukendt Spænding. Jeg stod om Morgenens sammen med Pastor Jessen inde hos min Vært, og idet vi så, hvorledes Vogn efter Vogn svingede fra Østergade ind over Torvet, bemærkede Jessen: »Det er et dårligt Tegn med de mange Vogne østfra. Højre vinder nok en Gang Slaget«, og han fik jo Ret.

Valghandlingen foregik omme i Skolegade. Her lagde jeg Mærke til, at flere af Byens Damer, idet de spadserede forbi, i Ord og Miner udtrykte

deres dybe Foragt, dersom de så en af Venstres Mænd på Talerstolen.

Da Valgresultatet hen mod Aften blev bekendt, lykønskede Højremændene hverandre i overstrømmende Glæde, men ud på Aftenen fik Piben en anden Lyd, idet det viste sig, at Venstre havde vundet en kolossal Valgsejr ud over Landet.

Skønt jeg befandt mig godt i Lemvig og stedse lærte at kende og skatte en hel Del brave Mennesker særlig i grundtvigske Kredse i Omegnen, så var det mig dog klart, at der næppe var Jordbund for en varig Friskolegerning i Lemvig. Man havde det så hyggeligt og rart i Hestbechernes og Maler Nielsens Hjem; men jeg følte dog, at Bylivet ikke i Længden passede for min Natur, derfor måtte jeg fastholde min en Gang tagne Beslutning og sige den lille Gerning og mine kære hengivne Elever og deres forstående Hjem Farvel. Jeg havde erfaret, at jeg nok magtede at vinde Børnenes Agtelse og Hengivenhed, men dermed dog ikke Vished for, at mit Livskald var Børneskolen. —

MIN LÆRERVIRKSOMHED PÅ LUNDBY FOLKEHØJSKOLE VED LØGSTØR

Atter styrede jeg mod Askov.

Første Dags Vandring fra Fabjerg til Herning var stræng, næste Dags fra Herning til Brædstrup ikke mindre. Det var i grå Majkulde, at jeg den 3. Majs Aften søgte Ly og Hvile hos min Ven, Friskolelæreren P. K. Jensen, Brædstrup. Morgenen derpå var Vinduerne udstyrede med Frostfigurer som i Marts. Jeg hvilede ud i Brædstrup Søndagen over og nød god Underholdning både til Legem og Sjæl sammen med Jensen og hans Værtsfolk, den svenskfødte Gartner Nielsen, Brædstrup, der senere besøgte mig på Husmandsrejse; han var nemlig en sjælden vittig og interesseret Mand.

Sne og Hagelbyger fra Nord fulgte mig på Vej til Askov, hvor jeg skulde træffe sammen med Møller Madsen, og hvor vi vilde drive Studier under Vejledning af Skolens Lærere, mens vi havde Løfte på at tjene Føden ved Arbejde i Skolens store Have. Jeg kender ikke, hvordan Gartneren regnede den ud; men jeg syntes nu, at vi arbejdede for lidt for Føden.

Min Kammerat var lidt sløj som Arbejdsmand, og det smittede mig; men vi havde det morsomt ude på Schrøders Gård sammen med Gårdens Folk, og vi holdt os strængeligt til Klosterregelen ikke at

indlade os i nogen som helst Ordveksel med Sommerskolens store Pigehold.

Vilde vi høre et enkelt Foredrag af Schrøder, måtte vi gå gennem Spisestuen ind i hans Studereværelse og bænke os der, uset af Pigerne.

Læsningen og Løjerne gik ikke allerbedst i Spænd herude på Gården. Landbrugskandidat Niels Pedersen, senere Forstander på Ladelund Landbrugsskole var en gemytlig Husfælle og Bestyrer på Gården. Han holdt Samtalen og Løjerne godt i Gang og tog sådan ret overlegent på alting. Selv vor højtagtede Forstander gik ikke Ram forbi. En Dag Folketingsmand Jens Busk besøgte Skolen, vilde Schrøder præsentere ham sit Landbrug, og de standsede da ved en ny Plov, der var anskaffet til Gården. Vi sad inde ved vores Mellemmad, og Niels Pedersen havde stadig Øje med d'Herrer udenfor, som ved Fingerpeg og Bevægelser viste sig i Færd med at afgive en grundig Bedømmelse af Plovens gode og mindre gode Egenskaber til fælles Bedste. Niels Pedersen bemærkede tilsidst i en uærbødig Tone: »Det kunde de spare sig, for de er lige dumme i det Kapitel, der handler om en Plov, begge to«, og han vidste Besked; thi Jens Busk og Pedersen var fra samme Egn.

I Askov fik jeg Brev fra Forstanderen på den lille Folkehøjskole i Lundby mellem Nibe og Løgstør, om jeg vilde overtage Lærerpladsen dér til første November. Dette Tilbud kom mig ret tilpas. Det var dog rart at komme i ordnet Virksomhed igen, og nu måtte Tiden indtil November anvendes som Forberedelse til den ny Gerning. Jeg var forsåvidt kendt med Skolen og Forstanderen, som jeg havde overværet nogle Møder der både fra Rantum og Næsborggård, men selve Lærervirksom-

heden med voksne Karle var mig fremmed. Dog fandt jeg mig snart til Rette i den.

Jeg havde god Lejlighed til at skaffe Hjælpkilder for mine Foredrag i Danmarkshistorie og Geografi, idet jeg havde gratis Adgang til Biblioteket i Ranum, og jeg læste flittig, navnlig satte jeg mig grundig ind i Literaturhistorien. Selve de almindelige Færdighedsfag voldte jo intet Besvær, skønt Eleverne på en sådan lille Skole arbejdede ihærdigt deri og krævede megen Hjælp. Jeg kan med Rette sige, at jeg fandt mig meget optaget af min Gerning, netop fordi jeg efter hver Foredragstime med Håb om at kunne gøre det bedre næste Gang måtte sige mig selv, at Emnet var behandlet mangelfuldt. Dette førte mig ind på Gentagelsens Kunst, så idet jeg erkendte Manglerne, bødede jeg på dem ved korte Oversigter over, hvad der var fortalt Dagen forud for på den Måde hver Dag at knytte Tråden mellem det foregående og det efterfølgende. Derved syntes jeg bedre at vinde Elevernes Øre og fæstne i deres Sind, hvad jeg fandt det vigtigt for dem at bevare.

Den første Vinter måtte der altså arbejdes ihærdigt for at indsamle og ordne, hvad jeg kunde magte og bruge i Undervisningen, men derefter kunde jeg arbejde mere trygt og jævnt dog stadig optaget af at tilegne mig nyt Stof og finde ny Synspunkter for Behandlingen af det gamle. Pigeskolen, som i Regelen var bedst besøgt, havde jeg i Begyndelsen en vis Rædsel for. Det er næppe helt naturligt, at en ung Mand påtager sig daglig Undervisning af voksne Piger, men jeg antager, at min kejtede Skyhed for at indlade mig i Samtale med en ung Pige gavnede mig. Det faldt efterhånden ganske af sig selv, at alt mellem dem og

deres unge Lærer, når undtages Undervisningen, var på Afstand. Også når jeg deltog i deres Lege kunde dette prægtigt gennemføres.—

Det var en begrænset Kreds af Folk fra Vesthimmerland, som sluttede sig til og væsentlig opretholdt den lille Folkehøjskole i Lundby. Fra lange Afstande kom man til Skolens Møder, skønt det måtte indrømmes, at Skolen ikke kunde byde noget åndeligt overlegent Livsfylde.

Forstander Laursen var en alvorspræget Mand, som i sit Væsen og sit Foredrag bar umiskendelige Mærker af at have begyndt sin Løbebane som Ordfører og Vækkelsesprædikant i indre Mission. Påvirket i grundtvisk Retning af Pastor Knudsen, Aggersborg, havde han søgt Uddannelse på Ryslinge Højskole, hvis Forstander, Præsten Johannes Clausen, gennemgik samme Udvikling fra Missionen til det grundtvigske Stade. I al Beskedenhed havde Laursen derefter vovet at sætte en folkelig Skolevirksomhed i Gang i Lundby, og en Del af hans tidligere Missionsvenner fulgte hans Gerning som grundtvigsk Højskolemand med Deltagelse og Interesse, ligesom også Højskolekredsen øgedes derved, at mange af de Unge fra en vid Omegn, der havde besøgt Skolen, også derefter følte sig hjertelig knyttet til Forstanderen, Skolen og dens Åndsretning. Det blev mere og mere som en Menighed, der sluttede Kreds om Lundby Højskole, og derved afskares med Tiden den Forbindelse med Egnens almindelige Befolkning, uden hvilken en mindre Folkehøjskole ikke i det lange Løb kan holdes oppe.

Det var dog ikke blot gennem de Unge, som kom på Højskolen, at jeg lærte at kende den himmerlandske Befolkning. Nej, hos den Kreds af ældre, som stadig søgte Skolens Møder, fremgik det

tydeligt, at der var stor Forskel på Grunddraget hos en Vestjyde og en Himmerbo, selv om de er Grundtvigianere begge to. En Bevægelse, af hvad Art nævnes kan, vil altid fremhæve de særegne Karaktertræk hos den Egns Befolkning, i hvilken Bevægelsen foregår, og det falder stærkt i Øjnene, når man oplever det sammen med så forskellige Folk som Himmerboerne og Harsysselboerne. Der er noget stille, stilfuldt og fordringsløst over Himmerboen. Hans Trang til at bryde Baner for Nydannelse i Andens eller Håndens Verden er ringe; thi i hans Sind slumrer altid en vis Betænkelighed ved at vove mere end »en bette Kunn« ad Gangen. Hans flydende, lette Mundart frister til at kredse omkring Spørgsmålene med en vis Skyhed for siden at komme dem på nærmere Hold, og derfor er han i særlig Grad udsat for at ofre for megen Hengivelse og Hjertelighed til den Person, der er Forkynder af Sandheden, så der bliver for lidt til selve Sandheden. —

Den almindelige Bondebefolkning på Himmerland gav ingenlunde noget stærkt bevidst Udtryk for sin politiske Opfattelse selv i disse Kampens Ar. Der var ingen hjemlige Kræfter i Forgrunden, og Vælgerne mødte pligtskyldigst og stemte på den moderate Villads Holm i Nibe og på den gamle Husmand, Anders Nielsen, Ravnkilde, i Brodstrupkredsen. Forstander Laursen stod på Bergs Side og opponerede mod Holm; men dette hindrede ikke, at de efter at have stemt på Holm indstemte Laursen som første Tillidsmand og Leder af deres Vælgerforening.

I Sommeren 1879 blev Landet gennemtravlet med Møder. Den berg-hørupske Retning var mest ivrig, og Laursen havde været medvirkende til, at der var ordnet et Møde i Nibe, hvor Berg, Hørup

og Jens Busk skulde tale. Jeg lærte ved den Lejlighed Jens Busk nærmere at kende.

Dagen før Mødet kom han nemlig vandrende på sin Fod til Lundby, idet han havde forladt sine Medrejsende i Nibe og var gået op til os. Det var jo kun et Par Mil, en ren Bagatel for en ung Rigsdagsbonde at vandre.

Jens Busk indledede sin Optagelse i vort Selskab med følgende Udtalelse: »Da vi kom til Nibe, kom a i Tanker om, te a heller vill gå op og se, hvordan I har det, end ligge der på Hotellet et helt Døgn, for det er jo ett så billigt. A bryr mæ foresten ett om at rejse med Berg og Hørup, for når vi kommer til en By, så skal de ha Dragere til at bære Tøjet og sådant. A har kun den her Tåsk, den kan a selv bær«.

Vi talte om mange Ting med Jens Busk. Blandt andet mindes jeg, at Jens Busk var inde på, at det var mærkeligt, hvor Villads Holm kunde skrive så meget og så fejlfrit i Ålborg Stiftstidende. Laursen viste ham så nogle Breve fra Holm, der just ikke var ulastelige, hvad Retskrivningen angik. Dette tilfredsstillede Jens Busk. Så mente han også at kunne skrive til en Avis; thi når Redaktørerne rettede Fejlene, var det jo ingen Kunst at få det til at se godt ud på Tryk.

Nu, Jens Busk vilde også nok høre og se, hvordan vi holdt Skole for Pigerne, og efter at have overværet en Times Undervisning vilde han også have et Ord frem, som de kunde tage med på Vejen. »Ja«, sagde han, »a kan nu forresten godt li' I Himmerbopiger, fordi I bliver ved jeres Mødres gode, gamle Skik med Hovedklæde; ude hos os stiller de an mæ Hatt o Fjerr, så de er nær ved at flyv hen, når de rørr Vinden. Nej, blyv I ve' med jer gammel Skik, det står I jer godt ved«.

Næste Dags Eftermiddag skulde Slaget stå i Nibe mellem Moderationen og de bergske. Laur- sen kørte med Jens Busk og os andre derned. Jeg erindrer såmænd ikke et Ord af Talerne, de er sænkede i Forglemmelsens dybe Hav sammen med en uhyre Mængde andet politisk Kampbulder; men de optrædende Personer står anderledes leven- de i Erindringen. —

Bergs faste Tag for at løfte de vaskeægte, par- lamentariske Grundsætninger op i det fulde Dags- lys, og Hørups vittige Fremstilling af de mode- rates Kryben i Skjul, når det gjaldt virkelig at slå Estrup med alt det fordømte Højrerak ned, gjorde åbenbart ikke det tilsigtede Indtryk på de himmerlandske Bønder. —

Nej, når Jens Busk og Søren Kjær kom til at skifte Hug på ægte Jysk, så var Bønderne med. Søren Kjær var tilkaldt for at hjælpe Villads Holm mod de store radikale Førere. Dette var for Holm en i høj Grad formålstjenlig Foranstalt- ning; thi Søren Kjær var netop ligesom skabt til at lede det medfødte Bondeinstinkt ud af den For- tryllelse, som Bergs og Hørups Veltalenhed, vilde fange det i. Hans brede, selvbevidste Bondeskik- kelse, hans flydende Veltalenhed, hans fuldkomne uærbødige Angreb på de store Førere og deres Politik sikrede Villads Holm, idet hans Modstan- dere fra Angrebsstillingen blev tvungne over i Forsvarsstillingen ved Søren Kjærs uforfærdede Gåen på. Villads Holm smilede smørret, for det kunde han ikke have gjort; thi hans Styrke var overfor sig selv og andre at ville hævde Fore- stillingen om, at han var den slebne, veldannede Bondepolitiker, der kunde snakke sig tilrette med alle ledende Politikere. Den Dag var det ham derfor en Tilfredsstillelse, at såvel Berg som Hø-

rup gled ud af Debatten og overlod det grove Arbejde, som påkrævedes i Anledning af Søren Kjærs Angreb, til Jens Busk. På en vis Måde var disse to ejendommelige Bondeskikkelser hinanden jævnbyrdige; men deres Veltalenhed var dog af ret forskellig Art. Søren Kjærs var som de kraftige Slag med en Forhammer, mens Jens Busks mere lignede den unge, livslystne Smeds melodiske Hamren så på Jernet og så ved Siden af på Ambolten ligesom legende let med Håndhammeren ene for Klangens Skyld og dog med så afgjort Virkning på selve det Stof, der skal tildannes.

Her, som ved så mange andre politiske Kampmøder, kom det morsomme tilsidst. Farstrup Præst, der i Tide og Utide optrådte ved politiske Møder som Højremand, var også mødt her. Indbildsk og kluntet, som han var, havde hans Partifæller kun ringe Glæde af hans Optræden. Lundby var hans Anneks, og han var en erklæret Fjende af vor lille Højskole dér, men som så mange andre havde han af honnet Ambition taget Navneforandring, da han efter at have været Seminarist var bleven Teolog, og nu skete det en Gang ved et mindre politisk Møde, som afholdtes ved Højskolen, at Amtsrådsmedlem Jens Jul var Ordstyrer, og blot nævnede hans Døbe- og Seminaristnavn, H. Madsen. Dette fandt Præsten fornærmeligt og sagde: »Jeg hedder Madsen-Ruehweder«; men Degnen fra Kornum, som havde læst sammen med ham på Seminariet og havde en udpræget Hvistelstemme, råbte nede fra Forsamlingen: »Han hedder Hans Madsen!« hvilket fremkaldte almindelig Latter i Forsamlingen, og Præstens Optræden var dermed ødelagt. Det gik ham ikke synderlig bedre i Nibe. Her indlod han sig også på Forhånd i Mundhuggeri med Ordstyreren, idet

han som eneste Repræsentant for Højrepartiet forlangte ubegrænset Taletid, skønt Tiden var fremrykket, og Taletiden indskrænket til et Kvarter. Men han fik dog så meget sagt i det Kvarter, at såvel Jens Busk som Søren Kjær i Forening faldt over Præsten og lod den store Kamp mellem radikalt og moderat, for hvis Skyld vi alle var samlede, uafgjort, og for mig er det også ligegyldigt; thi det er nu ikke Kampen og dens Udfald, som lever i Mindet, men de optrædende Personer.

I mine lange Ferier fra Højskolearbejdet gjorde jeg ofte en Tur til Lemvig for at besøge kendte Venner dér og i Omegnen. Jeg erindrer nu ikke bestemt, enten det var på et sådant Besøg, eller mens jeg var Lærer i Lemvig, at jeg overværede et interessant, bevæget Møde på den gamle Rådhusal, hvor to så forskellige politiske Størrelser som Seminarieforsstander Tang og Villads Holm var tilstede; men uden Tvivl var Mødet i 1877, da Estrup havde udstedt sit første Provisorium, og Tang nylig var valgt i Svendborg efter I. A. Hansens Død.

Det var jo en hel ny Situation, der var indtrådt med dette Provisorium, og Venstre stod samlet. Højre var på dette Tidspunkt stærkt politisk opfanteret og ikke mindst i Småbyen Lemvig. Borgmester Schmidt var vel nærmest mødt som Politimand for at erfare, at intet ulovligt blev sagt eller gjort på Mødet.

Nok er det, der var mange samlet både fra By og Land, da Mødet skulde begynde, og allerede ved Ordstyrervalget viste Spændingen sig, men Villads Holm reddede forsåvidt Situationen, at han med et snildt Skrabud for Borgmesteren og en Appel til dennes Stilling og Dannelse henstillede til Forsamlingen at antage Borgmester Schmidt til

Ordstyrer. Venstremændene bøjede sig mellemfornøjet for Hr. Holms beregnende Taktik, og så lagde han for med et Foredrag, der var godt afpasset til begge Sider og tilsidst i velvalgte Ord åndede Håb og Fortrøstning til en heldig Udgang af den standende Strid; men så kom Tang, og Mødets Karakter var dermed snart ændret; thi han gik straks over til et voldsomt Angreb på Ministeriet, og efter at have rettet dette på Ministeriets provisoriske Styre i Almindelighed, gik han løs på Kultusminister Fischer i Særdeleshed, idet han med Citater af Bibelen og Morten Luther beviste, at det var ganske usømmeligt, at en Mand med Hr. Fischers sædelige og kristelige Omdømme skulde stå i Spidsen for den danske Kirkes Styre. Tang opnåede at sætte de hidsige Højremænd i Raseri, men jo mere de afbrød, dets stærkere bulrede han på, indtil så Boghandler Lund i høj Vrede trængte sig op til Bordet foran Taleren og med et kraftigt Slag af sin Stok i Bordet som Bekræftelse råbte Tang op i Ansigtet: »Det er Gudsbespottelse!« »Hvad«, svarede Tang nok så rolig, »er det Gudsbespottelse at anføre Bibelens og Luthers Udtalelser?« —

Men Kapellanen, Hr. Tranberg, Heldum, der var moderat Højremand, fik senere Ordet for på Kirkens Vegne at udtale, at hvis de af Tang rettede Sigtelser mod Kultusministeren kunde bevises, da var det ganske rigtigt en Skandale, at en sådan Mand skulde stå som Kirkens Styre. De hidsige Højremænd delte just ikke Glæden med Venstremændene over denne Udtalelse; men der var dog så nogenlunde Enighed om, at Tranberg havde forløbet sig og forspildt sine gode Udsigter til at få et ordentligt Præsteembede. —

Jeg tør måske mene, at den 3 Måneders Ferie,

en Højskolelærer har fra Pigeskolens Slutning, 1. August, til Vinterskolens Begyndelse, 1. November, af mig blev benyttet ret alsidigt. Særlig var det Askov Højskole, der drog; thi Ludvig Schrøder var mere og mere kommen til at stå for mig som den mandigste Ungdomsfører i vort Land. Dog syntes det mig nu, at han ligesom overtraf, hvad han var hjemme på Askov, når han var oppe på Mors til de årlige Efterårsmøder. Neppe nogensinde har et Foredrag gjort et sådant Indtryk på mig, som det han holdt om Odyssevs og Olaf den Helliges Hjemkomst og den Modtagelse, de fik, den første af sin Ægtehustru, Penelope, den sidste af sin Moder, Åsta. Schrøders åndfulde og mandige Fremstilling af disse Frasagn som Billeder på det ideale Møde mellem Mand og Kvinde, mellem And og Hjerte var ikke alene betagende, men stålsat, forpligtende overfor alt, hvad der er ungt og hengivende i Troskab og Offervilje overfor et Livskald. Og så var der jo dette med den Forsamling og de Forhold, man her havde for Øje; thi dette hævede såvel Taleren som den fremmede Tilhører op i Troens og Tillidens åndelige Virkelighedsplan, idet denne store Forsamling af Morslands jævne Bønder, vadmelsklædte Mænd, og Kvinder med det mørke Tørklæde som eneste Hovedpynt, netop havde vist, hvad der burde ofres for at byde Anden Velkommen til et frugtbart Møde med Hjertets Trang og Længsel.

Den store Forsamlingssal, hvori vi sad, havde god Plads til de Tusinde Tilhørere, og herfra var Udsigt til den prægtige Valgmenighedskirke på den ene Side og Højskolen på den anden. Alt vidnede om en enestående Offervilje stemt i den mest velklingende, men beskedne Harmoni. Hertil bidrog det i høj Grad, at Forstander Povlsen Dahl,

som havde været den fordringsløse samlende Kraft i det store Byggeværk, nu som Leder af de mægtige Sammenkomster forstod ligesom fra en skjult Baggrund at ordne det hele, mens hans yngre, energiske Hustru som Husmoder i det åbne Højskolehjem med beundringsværdig Takt og Snille billigt og solidt bespiste de Hundreder Tilrejsende og skaffede Hygge og Plads til os alle, idet hun som en jævn Bondekone med fast og rolig Majestæt uden Nervøsitet og Dikkedarer røgtede sit store husmoderlige Kald. —

Inden jeg forlader Morslandsmøderne, må jeg nævne, at ved et af disse så og hørte jeg første Gang den unge, ejendommelige Højskolemand, Morten Pontoppidan. Han var den af de ny Mænd, som særlig tiltalte mig. Jeg ved næsten ikke hvorfor; thi dels erindrer jeg ikke, hvad han talte om, og heller ikke, hvad der iøvrigt gav Anledning til, at jeg siden har fundet mig i et vist personligt Forhold til denne Mand. Jeg har altid haft en vis Skyhed for Forsøg på at gøre mine Hoser grønne overfor betydelige Mænd, og må derfor ikke have søgt en Samtale med Morten Pontoppidan, men måske har der ved Mødet på Mors været en planmæssig Forhandling, som har givet Anledning til Ordveksel. Nok er det, jeg skønnede, at Morten Pontoppidan fint og åbent gav Udtryk for noget nyt og gærende, som måtte og vilde trænge sig frem om ikke just i Modsætning til så dog op på Siden af den mere dogmatiske Præstegrundtvigianisme, hvortil også efter min Opfattelse Ludvig Schrøder havde en stærk Heldning, som måske ikke i Længden vilde falde sammen med Ungdommens Trang til det såkaldte Fremskridt. —

Ved et af mine Feriebesøg på Askov boede jeg

på Værelse sammen med Madsen Mygdal. Jeg fik et meget fordelagtigt Indtryk af denne åbne, mandige Personlighed, der drøftede Sagerne med mig på kammeratlig Vis uden at bære sin Overlegenhed til Skue overfor mig som den unge uerfarne.

Folketingsmand Berg var til Stede på samme Møde måske nærmest som Gæst hos Svogeren, Kandidat Nutzhorn. Schrøder syntes at vise den politiske Folkefører en ret udsøgt Opmærksomhed, men i Højskolekredsen her var han dog ikke ret hjemme, hvilket fremgik af en Udtalelse, som han fremkom med overfor Madsen Mygdal i Anledning af, at denne havde spurgt Berg, hvad han mente om Schrøders Plan at omdanne sin Skole til en udvidet Højskole; thi hertil svarede Berg: »Å — noget hjertelig Pjat«. Denne Udtalelse faldt Madsen Mygdal noget underlig for Brystet, så han om Aftenen sammen med mig drøftede, om en sådan affejende Udtalelse virkelig stemmede med, hvad man med Rette kunde vente af en stor folkelig Politiker. Vi blev enige om, at Udtalelsen sandsynligvis af en eller anden Grund måtte være Udtryk for krænkethed, og for mig personlig blev dette Anledning til, at jeg måtte se mere kritisk på Bergs Storhed end hidtil.

Iøvrigt blev samme Askovmøde stærkt præget af, at Schrøder var meget optaget af at opnå en Tilkendegivelse fra den store alsidigt sammensatte Forsamling fra alle Landets Egne angående Spørgsmålet: hvorvidt hans Plan om en udvidet Højskole var betimelig eller ikke. Vi havde ved Mødet adskillige Forhandlinger, som stod i Forbindelse med dette Spørgsmål, og Schrøder var den lydhøre og fordragelige Leder. I disse Forhandlinger var den unge Kapellan fra Starup, V. Brücker en ret fremtrædende Deltager. Hos ham

mærkedes noget af den samme Nydannelse i grundtvigsk And, som jeg havde lagt Mærke til hos Morten Pontoppidan, skønt der var betydelig Forskel på Ytringsformen; thi Brücker var mere pågående, omstændelig og selvfølede end hans personlig og sproglig fint indstillede Andsfrænde.

Ved dette Askovmødes Afslutning havde Schrøder og hans prægtige Hustru hævet sig op til imod Sædvane at give et Afskedsgilde for Deltagerne. Der blev ved Bordet holdt Taler, og her dristede jeg mig til at give en Smule kritisk Bedømmelse af den videnskabelige Form, Schrøder netop ved dette Møde havde anvendt i Foredragsrækken om Luther.

Ud på Aftenen, da Bordet var hævet, og man i samtalende Grupper færdedes eller stod i Sal, Gård eller Have, sluttede jeg mig tilfældig til en Gruppe, der i livlig Samtale var grupperet om Schrøder; da han så mig, henkastede han uden just direkte at henvende det til mig, at når en ung Mand som Knud Thøgersen bedømte hans Foredrag, som jeg havde gjort, så kunde han næsten mistvivle om den Form for Højskolearbejde, han nu tilsigtede at gennemføre. Jeg kunde blot svare, at han jo havde ønsket at høre Mødedeltagernes Mening, og min var, som jeg åbent havde udtalt den. Det var måske hårdt nok overfor den af mig beundrede Skolemand; men såvidt jeg kunde skønne, betragtede han mig fremdeles som en af sine gode Lærlinge. —

UDENLANDSREJSER OG HJEM IGEN

Rejselivet fyldte særdeles godt op i mine lange Højskoleferier.

I Sommeren 1879 havde vi på vor lille Folkehøjskole i Lundby haft et særdeles godt Skolehold på 28 Piger. Dette gav i Løn til mig 280 Kr., og jeg besluttede nu at have Råd til en Englandsrejse, men for dog yderligere at styrke mine Finanser, tog jeg en fjorten Dages Tid Høstarbejde hos min gode Ven, Amtsrådsmedlem Jens Jul, Kornum; thi nu havde min Moder ikke længere Brug for min Hjælp, da hun havde solgt sin Ejendom. Her havde jeg en ret spændende Oplevelse. En Dag vi var ved at køre Hø, tabte jeg min lille Tegnebog med Hovedparten af Pengene til Englandsrejsen, mens jeg satte Høet til Rette på Laddet. Jeg opdagede først Tabet nogen Tid efter, men efter at jeg et Par Dage havde arbejdet med Rughøsten, kom Søndagen, og jeg besluttede da at gøre et alvorligt Forsøg på at finde Tegnebogen i Høet. Jeg arbejdede hele Formiddagen med at findele den Høbunke, hvor den måtte findes. Alt forgæves. Men da jeg så udaset, opgivende sad på en Hanebjælke og forsonede mig med, at den påtænkte Udenlandsrejse måtte opgives, kom jeg ganske umiddelbart til at slynge frem og tilbage med det ene Ben, så en Klat Hø flyttedes, og Tegnebogen lå der grangivelig for mine Øjne, skønt jeg næppe kunde tro dem. Jeg lagde mere i den Hændelse end nogen behøver at tage for gode Varer, men

enhver vil forstå, at det var mig et godt Varsel for, at min Rejseplan var vellykket. —

Med et Kreaturskib gik jeg til Søs i Frederikshavn. Vejret blev meget hårdt forbi Skagen, og Søsygen meldte sig. Jeg var eneste Dækspassager og valgte mig en Plads bag i Skibet med Hovedet på en Presenning. Søsygen fik da ikke videre Magt; men iøvrigt erindrer jeg nu intet om Sejladsen, inden Skibet i tyk Tåge er inde under Englands Kyst og udstøder Signal efter Signal, som besvares fra alle Sider.

Hen over Middagstid tredie Dag letter Tågen, og vi sejler med Lods ombord op ad Tyne mellem et Mylder af Skibe i alle Størrelser og Skikkelser. Nu får jeg først Ord med Kaptejnen, der nok kunde lide at vide, hvad jeg tilsigtede med min Tur over Havet. Jeg fortalte, at jeg først vilde besøge Kommissionær Niels Bjerre. Ja, så — ham kendte man godt, og der var Kreaturer på Skibet til hans Adresse, og han kom rimeligvis ned til Kajen, når Skibet landede.

Det gjorde han dog ikke, men med god Forklaring fra Skibsfolkene om Gade og Husnummer fandt jeg Niels Bjerres Hjem og blev særdeles venlig modtaget af hans Hustru og hendes Søster, Margrethe, (senere kendt her på Egnen som en skattet og elsket Lærerinde ved Nr. Nissum Friskole).

Niels Bjerre kom senere hjem, og nu begyndte den livlige, springende Samtale, som Bjerreslægtens mange Ætlinge så at sige alle har en ejendommelig Evne til at holde i Gang, idérige og letbevægelige, som de er. Niels Bjerre havde som den yngste af Nissumbysønnerne i hans Slægtled dog fået sin rigelige Part af Slægtens Gave tildelt, og de otte Dage, jeg var hos ham i New-

castle, slap vor Samtale aldrig op, og jeg må tilstå, at det var Niels, der stadig havde Initiativet, og han var en fortrinlig Vært, som, såsnart han var færdig med sine Forretninger, og vi havde nydt Livet i Hjemmet sammen med dets tvende, ædle Kvinder, førte mig om alle Vegne, til Gruber, Værksteder, gamle Ruiner osv.

En ejendommelig Udflugt havde vi sammen med Husets Kvinder til Carlisle oppe ved Cumberlandbjergene. Her så jeg den ejendommelige, engelske Fremtoning, som kaldes et Blomsterskue, der samler Tusinder af Besøgende og er en pragtfuld Udstilling af alt det skønne, som kan sammensættes af Blomster. Bjerre betalte alt, hvor vi kom, jeg måtte ikke ofre en Øre. —

Det havde fra første Færd slået mig med en vis Uhygge, hvor sodet og mørkt alt så ud i den store By, og hvilken Modsætning mellem Blomsterbyen Carlisle oppe i den friske Luft og Sollyset og så den af Røg og Kul indesluttede Newcastle. Man forstår, at den sidstes Beboere kan føle Trang til at nyde Luften, Sollyset og Blomsterskuet i Carlisle. En anden Ting var mig påfaldende allerede ved min første Vandring gennem Newcastle hin Søndag Eftermiddag. Man gik ikke lang Vej gennem Gaderne, før disse var halvvejs spærret af lyttende Klynger, mest Mænd, der var samlet om en Taler, som gjorde sit bedste for at holde Tilhørerne sammen, mens disse dog uafsladelig skiftede ved Afgang og Tilgang. Noget lignende havde man jo ikke set i Danmark, før Frelsens Hær begyndte sin Virksomhed.

Et Møde i Methodisternes Forsamlingssal i Newcastle bar Præget af høj Alvor. Den mægtige Sal er fyldt, og mærkeligt for en Dansker er det at se, at Kvinder i Hobetal møder med deres Små-

børn på Armen, uden at det giver Anledning til Forstyrrelse. Det ser ud til at disse Små med en instinktmæssig Følelse bøjer sig for den Kendsgerning, at der er Tid at tie, mens Alvorsordet lyder. —

Nu, jeg er ikke kommet til England for længere at dvæle i Nydelsen af det bjerreske Hjemms ene-stående Gæstfrihed, og om Lørdagen er der uhyre billig Rejse til York med et Arbejdertog; thi Lørdag Eftermiddag var alt fra gammel Tid Arbejderen fri, for at Søndagen af alle kan helligeholdes i Stilhed, og Arbejderne må derfor gøre deres forfriskende Udflugter om Lørdagen.

Et Par Timers Kørsel og Toget er i York, den gamle ærværdige By med de mange historiske Minder, og for mig er det særlig Domkirken, det gælder at se, og jeg må sige, at ene dette Syn for mig var Englandsrejsen værd. Hvilken Oplevelse! Ligesom at blive flyttet tilbage til en Middelalder og i det dunkle Kirkerum mærke dens Livstone ud fra disse mægtige opadstræbende Søjler, Buer og Hvælvinger. Man betænker, hvor inderlig og smukt Sjælens Trang og Længsler enkelt og enfoldigt bringes i Harmoni med den høje enkle Stil i dette mægtige, gotiske Bygningsværk og aner Modsætningen til Nutidens Mangfoldighed og Uro i Livsmål, Kunst og Teknik.

Med Nattoget stiles mod Verdensbyen. Dette holder ved Londons Nordbanegård, Kings Cross, om Morgenens Kl. 3.

Jeg må se at orientere mig efter mit Kort over Storbyen, og det er lettere, end man skulde tro; thi London har virkelige Hovedgader i Modsætning til København, som kun har »Strøg«. Fra Kings Cross fører en lang Gade ind til den brede Færdselsvej, der forbinder Londons Øst og Vest.

Det var ikke videre hyggeligt i den årle Morgen at vandre frem og kun hist og her møde pjaltetklædte Kvinder og Mænd, der rejste sig fra deres hårde Natteleje på efterladte Borde fra Lørdagens Gadehandel eller fra Smøger og Portåbninger, alle — dog særligt Kvinderne — mærket af Lasten. Skulende og søvndrukne så de sig omkring. Nej, det var ikke hyggeligt, særlig da jeg ikke så en eneste Politimand på den lange Vandring, og der var noget af en Befrielse i at komme ind i mere venlige Omgivelser, se ordentlige Mennesker og høre Lyden af Kirkeklokkerne i den stille Helligdagsmorgen. —

Jeg kunde give mig god Tid til at opspørge, hvor min gamle Lærer, nuværende Præst for den danske Menighed i London, Pastor Levinsen, boede. Jeg ønskede jo nemlig ikke at ringe på hos ham, inden han var vel opstået.

Præsten boede i en af disse venlige Kvarterer i Londons Øst, hvor der er en smuk og velholdt Blomsterhave foran hvert Hus, og endda var Velkomsten i hans Hjem fuldt så venlig. Nu har jeg for få År siden med Deltagelse erfaret, at Hustruen forlod ham, og at han havde stor Ustand med den Menighed i Helsingør, hvor han sidst virkede. At det kunde gå således for denne tilsyneladende fredsommelige og fordringsløse Mand, er mig en Gåde.

Men her, hvor jeg traf ham, i det fremmede Land sammen med hans unge Hustru i deres hyggelige Hjem, syntes alt at være Idyl, og Levinsen var mig til særlig Nytte ved at anvise mig en billig og god Plads at bo og spise, mens jeg vilde være i London.

Mine Værtsfolk var et Par ældre Mennesker. Manden var Nordmand, Konen dansk. Han havde

faret til Søs med eget Skib og været med i Rederspekulationer vistnok uden Held. Nu var de åbenbart Småkårsfolk, der tærede på gamle Minder og gammel Storhed. Vi spiste godt med Fisk og Sul; men Anretningen var langt fra moderne, og Nattelejet ikke fint, men Hovedsagen var godt ramt, Betalingen passede fortrinlig til mine Penge, 1½ Shilling om Dagen for Kost og Natteleje, så strak en Snes Kroner langt.

Den gamle Sømands Interesse for Londons Seværdigheder var nøje begrænset til Kajerne og Dokkerne, Skibsfarten og Skibsbygningen. »De skal se«, sagde han, »gennem den Port indtil Londons Dok vandrer hver Morgen 50,000 Arbejdere og Skibstømrere«, og så fulgte han mig derned en tidlig Morgen, og efter at Menneskestrømmen var endt på Klokkeslet, skaffede han os som gammel Sømand Adgang, og her er virkelig et storslået Billede på, hvorledes Teknikken har udnyttet de naturlige Forhold, den mægtige Flod og Ebbe i Themsen, der gør det muligt at skaffe sig en Tørdok, hvor de største Skibe kan bygges, og hvorfra de i Flodtiden, efter at Vandet er lukket ind, frit kan sejle ud. Den gamle skaffede os Adgang til en Tørdok, hvori en færdigbygget Australiefarer lå færdig til at løftes ud i sit rette Element. Han havde et Forråd af Lovord til dette herlige Bygningværk, og jeg måtte også forbavses over at se den Komfort og Luksus, her var udfoldet, over de Rumforhold her var lagt Beslag på for at skabe et flydende Bosted til Havet med Snese af fint udstyrede Lejligheder. Dog tør jeg ikke indestå for, at min gamle Ledsager ikke overdrev på Sømandsvis, når han fortalte, at Restaurationen på Skibets første Rejse var udlejet til 4000 Pd. Sterling, og så sagde han, tjenes der

dog ikke meget på Overfarten til Australien, men på Tilbagefarten, når de Familier kommer ombord, som har tjent Formuer derovre i den ny Verden, da flyder Guldet i Strømme. —

London var og er en virkelig Verdensstad. Der er ofret uhyre Kapitaler på at samle dér alt mærkeligt og stort fra Naturen i den vide Verden, fra Stammerne og Kulturfolkene i alle Jordens Lande og fra alle Tidsaldre; men hvor skulde man begynde, og hvor skulde man ende, om man i sproglig Form vilde genkalde i Mindet de mangfoldige Indtryk, som 3 Ugers Ophold i London forsyner den unge, flittige Rejsende med. Ja, for jeg fik min gamle, norske Værts Ord for at være flittig; »thi«, sagde han, »nu kender De efter 3 Ugers Ophold London bedre end jeg efter 30 Års Ophold«. Ja, mærkeligt nok har jeg endnu i Bevidstheden et let overskueligt Billede af London, hvad jeg aldrig har kunnet få af København; thi der føler jeg mig altid indeklemmt, men i London var der Plads og Ro til at optage Billeder af Byens pulserende Liv, overjordisk og underjordisk, på Floden og i Hovedgaden, og ind i disse Billeder følger sig Stilheden fra Kensingtonmuseet, Storheden af Sct. Pauls mægtige Hvælving, Højheden i Westminster's Spidsbuer og fremfor alt den angelsaksiske Races Storhedsfølelse, udtrykt i Mindesmærker som Obelisker og Nelsonstatuen. —

Vi har vort Frederiksborg udenfor Hovedstaden, al Ære værd! men Englands Hampton Court gør et simpelt og stærkt middelalderligt Indtryk som en Riddertidens Borg, verdslig stærk og klodset, en Modsætning til Middelalderens ophøjede Stil i Kirkebygning. Jo, det lønner sig at tage den 5 Mil lange Sejlads op ad Themsen for dér at få et Møde med den verdslige Middelalder, og så de herlige

Blomsterschatteringer, der pryder Slottets Park. Men selve Sejladsen har sin egen Interesse. På Opturen sejler vi dybt nede i Flodsengen, på Nedturen i den stille Septemberskumring er Floden hævet, så dens Vande breder sig ud over Engene, og Skorstenene på Floddamperne må slås ned, for at man kan sejle under Broerne over Floden. —

Det er en snild Idé, at Englænderne har benyttet den uhyre Glashal fra deres Verdensudstilling, Krystalpaladset, til en Fremstilling af Jordens, særlig Tropernes, Planteverden. Krystalpaladset ligger nogle engelske Mil syd for London i landlige Omgivelser. Man vandrer ikke længe inde under det mægtige Glastag, inden man er betaget af Forestillingen om at være i Urskoven under Palmernes Skygge.

Her møder man en Panter med lynende Øjne, dér en Neger eller Rødhud vandrende om i Skoven grangivelig fremstillet i Udstopning og Voks.

Men jeg må tænke på at forlade London; thi en Opgørelse med Pungen viser allerede, at Pengene knapt vil slå til at nå hjem. Jeg forhører mig om Skibslejlighed til Danmark; men her indtræffer et Uheld, som gør Stillingen kritisk. Jeg får at vide, hvor der ligger en Damper i Floden sejlklar til København og lejer en Båd til at ro mig ud til den ved Aftenstide; men da jeg kommer derud og forhører, om jeg kan komme med som Passager, bliver der svaret, at det vel kan lade sig gøre, hvis jeg har Tid til en ekstra Sviptur om ad Hull, hvor Damperen skal tage Kul ind, før den går til København.

Nej, det kunde jo aldrig gå at tage med den; thi her gjaldt det i dobbelt Forstand, at Tid er Penge, da jeg næppe havde til Overfarten og slet ingen til Føden i otte Dage. Jeg var dog så heldig at få

min Færgemand råbt an og komme med ham tilbage. Da vi landede ved Kajen var alt mørkt. Jeg rev i Hast Pungen af Lommen for at betale den Shilling, Færgemanden skulde have, men agtede ikke på i Hastværket, at mit sidste Guldstykke lå Side om Side med Sølvmonnten i Pungen, så jeg let kunde have taget fejl, og min finansielle Stilling vilde da være ganske fortvivlet. —

Men i det Øjeblik, jeg satte Foden på Land, havde jeg kun én Tanke at finde tilbage til mine gamle Værtsfolk, og jeg opdagede snart, at det ikke lod sig gøre ved egen Hjælp. Der var hverken Gade eller Vej imellem alt det Skrammel, som var ophobet på den uoplyste Kaj. Jeg var ikke landet, hvor jeg før gik ombord i Færgemandens Båd, og var snart vild på det hele. Endelig mødte jeg en ret betænkelig udseende Mand, der måske søgte sig et Nattelage mellem Pakkasserne; men der var jo intet andet at gøre end at spørge ham efter et Gadenavn, jeg kendte. Jo, han skulde nok vise mig Vej, og jeg fulgte efter ham dybere ind i Skrammelen. Jeg mærkede det førte til ingen Ting, holdt mig så mere på Afstand fra min Ledsager og forlod ham, idet jeg så småt havde ham mistænkt for onde Hensigter. Da han vendte sig om for at se efter mig, var jeg så langt borte, at jeg kun lige kunde høre hans Brummen, og måske var min Mistanke ganske ugrundet. Jeg stavrede frem, spejdende efter Lys og lyttende efter Lyd af Gadefærdsel, og endelig kom jeg ind i en Gyde, hvor der stod en ussel klædt, bleg Kvinde i en Døråbning. Idet jeg spurgte hende om Vejen frem til Hovedgaden, mærkede jeg straks, at hun gjorde sig Ulejlighed med at forstå mig og give mig den nødvendige Retledning. Det lykkedes, og kort Tid efter var jeg velholden hos mine gode

gamle Værtsfolk, som med sædvanlig Venlighed tog imod mig påny; men inden jeg lagde mig til Ro, forsikrede jeg mig om, at Guldstykket ikke var givet ud.

Om Morgenens skulde jeg så til at drøfte med den helbefarne, gamle Sømand, hvordan han nu mente, jeg bedst og billigst kunde slippe over Havet til Fastlandet.

»Ja«, sagde han, »der går i Eftermiddag Rutebåd til Hamborg, og det koster 1½ Pund Sterling, billigste Plads, men der er Mulighed for at komme over for 1 Pund, hvis De går ned på det danske Konsulats Kontor og får Attest for at være en fattig dansk Rejsende«.

Hvordan jeg så belagde mine Ord på Konsulatet, erindrer jeg ikke, men Attesten fik jeg, og den gav den forønskede Virkning. Inden jeg gik ombord i Hamborgbåden, skrev jeg så et Brev til min gamle Ven, Købmand Erik Hestbech i Lemvig, om snarest at sende 20 Kroner til Hotel Stadt Hamburg, som den gamle anviste mig som en god billig Plads for en Dansk, da Værten var Dansker.

Endvidere købte jeg som Proviant til Overfarten et Stykke Spegepølse og Franskbrød; thi der var ikke Penge til at spise i Skibets Restauration. Det morede mig og trøstede mig i min vanskelige Situation, hvad to unge, smukke og velklædte Håndværkssvende lå og fortalte hinanden, da vi om Aftenen var kommet til Køjs.

»Jo«, sagde den ene, »vi kan sagtens slå os igenem i denne Årstid fra Hamburg til Horsens uden at betle. Der er jo Gulerødder og Turnips på Markerne og modne Bær ved Vejene«. »Ja«, sagde den anden, »jeg gik forledent Ar fra Paris gennem Nordfrankrig og Belgien og levede af vilde Frugter fra Vejplantninger, og det gik udmærket«.

»Å«, tænke jeg, »kan mine Landsmænd som farende Svende tage det på den Måde, så har det ingen Nød med dig«. —

Ankommen til Hamburg fandt jeg det af min Londonervært anviste Bosted, og det passede, at Værten her var flink og talte godt dansk; men Opholdet blev mig dog pinligt, da det varede tre Dage, inden Pengene kom fra Lemvig, så jeg kunde klare min Gæld til Værten. I Førstningen var han meget interesseret i vore Samtaler, og han fulgte med mig omkring for at se Byens Herligheder, hvoraf han — som gammel Borger lige fra Danskertiden — var meget stolt. Jeg måtte indrømme ham, at der ikke fandtes Mage til Alsterpartiet, hverken i London eller København, men iøvrigt var der intet i Hamburg, som tiltalte mig i Sammenligning med, hvad jeg havde set og oplevet i England.

Jeg længtes hjem; men sad på en Måde fast, så kun Penge kunde løse mig. Jeg mærkede på tredie Dagen, at min Værts Imødekommen blev mere formel; thi hvad tøvede jeg i Grunden efter, når jeg ikke længere interesserede mig for Byens Seværdigheder. Jeg måtte så betro ham Sagens rette Sammenhæng, og fjerde Dags Morgen blev han vel nok halvt så fornøjet som jeg, da Postbudet meldte sig med Anvisningen på 22 Mark, så jeg kunde betale for Opholdet i Hamburg og slippe bort derfra. Dog inden jeg her forlader denne tyske Storby og rige Sæstad, må jeg meddele mit Indtryk derfra.

Dette er: Pyntelig, storborgerlig Orden i Mod-sætning til det storslående, levende, tilsyneladende uordnede fri Pulsslag i London, hvor alt holdes oppe og føres frem af en egen iboende Kraft i Pagt med Traditioner og de store Minder. —

Nu, Afregning med »Stadt Hamburg« gjorde et så dybt Greb i den tilsendte Finansiering, at jeg nøje måtte overveje, hvor langt det gik an at benytte Jernbanen for at nå Askov, hvor jeg kunde vente ny Pengeforsyning fra min Forstander, Laursen, Lundby.

Rådføringen med Pungen gav som Resultat, at det kun gik an at køre på fjerde Klasse til Byen Slesvig. Her gik jeg ud for at tage den gamle By med dens lille Domkirke, hvortil der knytter sig hjemlige historiske Minder, i Øjesyn, og nu følte jeg mig atter som på hjemlig Grund.

Dette bestyrkedes, da jeg lige ved Byporten traf 3 Mænd i Samtale og spurgte om den rette Vej ad Flensborg; thi en af dem svarede mig på godt Dansk, idet han iøvrigt udspurgte mig om min Rejses Mål og danske Hjemstavn osv.

Jeg nåede Flensborg ved Aftenskumringen; men det gik ikke an at lægge sig til Hvile der; thi det vilde koste flere Penge, end jeg havde, og derfor måtte jeg fortsætte ad Sundeved til. I den måneklare Aften fandt jeg ind i den Have, hvor der var en dansk Krigergrav og mente dermed at have set den Grav, hvorom Drachmann nylig havde sunget: »De vog dem, vi grov dem en Grav i vor Have, lagde dem ved Siden af den alfar Veje«. Træt og mødigt nåede jeg endelig op ad Sundeved noget over Midnat. Her kom en Mand kørende fra modsat Side, men drejede ind til sin Gård, inden jeg mødte ham. Jeg fulgte efter Vognen og nåede ind i den trelængede lille Gård, just som Manden var i Færd med at spænde Hesten fra. Så spurgte jeg ham, om jeg ikke måtte hvile mig i hans Lade for Natten, hvortil han uden videre Omstændighed eller Spørgsmål svarede Ja, og straks han havde fået Hesten på Stald, anviste han mig Plads

i noget Halm på Loen. Her hvilede jeg godt, men sov forholdsvis lidt, men om Morgen, da Manden ret fik mig betragtet ved højlys Dag, vilde han dog have nærmere Besked om, hvem jeg var. Dette fortalte jeg ham, og som god dansk Mand med sund Menneskekundskab troede han mig på mit Ord, men bebrejdede mig med det samme, at jeg ikke havde givet mig ret til Kende om Natten, hvortil jeg måtte svare, at det jo ikke var en Tid for et ganske ukendt Menneske at forårsage Forstyrrelse i en Families Nattero, og jeg blev nu budt til Bords, fik en solid Morgenmad, hvad jeg højlig trængte til.

Efter et kort, men livligt Samvær med den gæstfrie danske Bondefamilie besøgte jeg de mindefulde Steder, Dybbøl og Sønderborg; men der måtte ikke tøves længe, og ved Middagstid satte jeg Kursen op gennem Landet efter Bovlund. Det var ikke muligt at nå dertil samme Dag, hvorfor jeg måtte beslutte mig til at søge Natteleje i en Kro; der kunde vel lige blive Penge dertil, hvis jeg stillede mig an som en rejsende Håndværkssvend og fik en Lejlighed derefter. Jeg knappede den noget medtagne Overfrakke op til Halsen, og støvet og medtaget som hele Personen så ud, lykkedes Forestillingen så godt, at jeg straks fik anvist et simpelt Hummer med tilsvarende Seng og Sengetøj. Min Erfaring fra Tjenesten på store Gårde kom mig her til Gode, idet de nødvendige Forholdsregler blev taget mod at få ubehagelige Snylttere med derfra.

Jeg sov som en Sten Natten ud og har vist aldrig sovet bedre i de blødeste Dynner; men om Morgen var jeg dog spændt på, hvad det nu skulde koste. Jo, det var ikke så galt endda, for der kunde, efter at Værelset var betalt, blive Penge

til en Kop Kaffe og en halv Snes Øre i Overskud. Den øvrige Føde undervejs fra Dybbøl til Bovlund var væsentlig indtagen efter Anvisningen fra mine Medrejsende på Hamborgdamperen.

Jeg kom til Bovlund hen på Eftermiddagen og traf Fripræsten Povlsen i Færd med at køre Tørv hjem. Stærk Regnvejrs måtte standse dette Arbejde, så jeg ikke havde Samvittigheden tynget af at have voldt Forstyrrelse i hans nyttige Forehavende, da vi i den heldende Efterårsdag sad i lun Samtale og nød Hvilen.

Havde der været Knapnæring de tvende foregående Dage, så fik Legemet fuld Oprejsning derfor det Døgns Tid, jeg var i Bovlund. Povlsen fulgte mig på Besøg hos en Bonde, Refslund, en ægte, interesseret, fast, jysk Bondetype, og jeg nød hans og Præstens gode Selskab i fulde Drag. Natten derpå boede jeg på Vejen op til Askov hos en anden gæv dansk Bonde, Schmidt, og næste Dag var jeg på Askov Højskole. —

Ja, »når alt er frist, er hjemme bedst«. Dette har man allerede en dyb Følelse af, når man efter en sådan Smule Udfærd atter står på Fædrelandets Jord mellem Landsmænd.

På Fodturen op gennem Jylland besøgte jeg en Seminariekammerat, Handrup, som var Lærer i Brejning, og i hans Skole holdt jeg om Aftenen Foredrag om Englandsrejsen. Jeg erindrer, at Fenger, den daværende Ejer af Bildring, hos hvem jeg boede om Natten, var meget optaget af, hvad jeg fortalte om engelsk Landbrug navnlig om Roeavl. Morsomt nok, thi den Gang betød Roeavl så godt som intet i Danmark, men det dæmrede i fremskredne Landmænds Tanke, hvilken Betydning den kunde få, og derfor var Hr. Fenger så interesseret. —

Det er en ganske anden Verden man søger Kendskab til og møder på en Rejse til Sverrig og Norge end i England, og da jeg næste Sommer foretog Rejsen til Stammebrødrenes høje Nord, gav den også en hel ny Rigdom af Indtryk.

Rejsen op gennem Sverrig foretog jeg sammen med min Broder Niels, som dette Ar havde taget Skolelærereksamen fra Gedved Seminarium.

Vi gav os god Tid i Malmø og Lund, hvor Domkirken, der har sin særlige Interesse som et fælles nordisk, historisk Mindesmærke, navnlig var Genstand for vor Opmærksomhed.

Malmø har Præg som en dansk Kystby, men allerede i Lund er der noget svensk Præg over Byen, noget åbent og friskt nærmest landligt Præg. På vor Tur videre op i Landet søger og finder vi et godt og billigt Natteleje i en Høstak. Vi er oppe med Solen og mærker allerede på vore Ure, at Solen står tidligere op her end i Jylland. Næste Dag når vi snart det egentlige svenske Landskab, hvor Klippegrunden spredtvis træder frem til Overfladen, og Landskabets Ejendommelighed bliver stedse mere fremtrædende, jo længere vi når op i Småland med de dejlige Søer omkranset af de livliggrønne Skove. Agerbruget er på Grund af disse Naturforhold ret lidet fremtrædende, dog må man beundre, hvorledes der desuagtet her og der rodes op mellem de mægtige Klippeblokke med primitive Redskaber forspændt med Stude. Det vilde også lidet nytte at komme med Oliverploven og Fjedertandsharven forspændt med Heste til et sådant Jordsmon; thi det vilde blot blive Hop fra en Granitblok over på en anden.

Småland er stor med særdeles kraftige Beboere, særlig Kvinder, der optræder ret majestætisk i

deres tarvelige Boliger på bare Ben. På den Tid gik der en sekterisk, religiøs Vækkelse hen over Småland. Vi overværede et af disse Vækkelsesmøder, der havde et i høj Grad overspændt Præg; men at Smålændinger på den Tid var et religiøst optaget Folk, fik man et Vidnesbyrd om ved at se deres Dagblades Spalter opfyldt med religiøse Afhandlinger og Referater af Prædikener; thi det er vel sandt i Sverrig som i Danmark, at Pressen giver Udtryk for de i vedkommende Befolkning levende Strømninger.

Det var enstående billigt at rejse i Sverrig, når man vilde nøjes med Lejligheden og Opvartningen i de landlige Kroer eller Skydsstationer. Her var lovbestemte Priser på al Fortæring, og man skulde tro, at hele Ordningen i en sådan Beværtning stammede fra et fjærnt Arhundrede. Det var samme Aften, som vi om Eftermiddagen havde overværet Vækkelsesmødet, at vi tog ind i Landsbyens offentlige Beværtning for at møttes og sove. Her var noget for vort unge, kraftige Tandsæt at øve Styrken på; thi Smålandsknækbrød er noget af det hårdeste, man kan byde et Par Tandrækker at findele, men når man er sulten, glider det hårde Brød sammen med det tarvelige Pålæg forholdsvis let, og så skal vi i Seng. Der er ikke langt fra Aftensbordet til Sengen, for de findes i samme temmelig store Stue. Her er nemlig Alkovesenge til to Sider i Stuen. Vi klæder os af ved vor Side, og Karl og Pige ved den anden Side, og det selvfølgelige vækker ingen Anstød. Næste Aften søger vi atter en landlig Skydsstation, men her var Gæstestuen fuldstændig overfyldt med Tilrejsende, og der var ikke Mulighed for at komme i Seng. Kvinder og Mænd lå på Bænke og Gulv mellem hverandre, og det

var med Møje, vi fik os klemmt ned på en Bænk; men før Solen stod op var hele Besætningen brudt op for at fortsætte Rejsen mod Jønkøping, hvor man skulde til Marked.

Næste Dag kom vi ind på Jernmalmens Område ved den mærkelige Bjergknude Tabjerg. Hvilken Modsatning til de smilende Udsigter i det sydlige Småland, hvor den rødmalede Landsbykirke af Træ dukker op mellem Skov og Sø og stemmer Sjælen til mild Andagt; thi der, hvor Malmen brydes og omsmeltes, er der Uhygge lige ned til Vandbækken, der flyder med sortbrun jernholdig Vand ved Malmbjergets Fod. Man forstår såre vel, at en ophidsende Agitation kan drive de Mænd, som arbejder her, op i det mørkeste Had; men på nærværende Tidspunkt er de endnu hengivne i deres Skæbne.

Vi var inde i et Jernværk, hvor vel en halv Snøs Mand stod i Arbejde med at lave Stangjern foran en glødende Smelteovn nøgne til Bælttestedet, og man kom ikke ud af Smedien, før man havde ydet Drikkepenge. Det var det samme System, der anvendtes her, som Niels Bjerre havde fortalt mig anvendtes med Held i de engelske Kulgruber; thi der fik den besøgende ikke Lov at komme op, før han havde betalt det Beløb, Grubearbejderne fandt passende. Jeg kom derfor ikke ned i Gruberne ved Newcastle; men mellem de sortstøvede Mænd, der fra Grubens Elevator krumbøjede under Reolens Hylder nåede Jordfladen, og så de svenske Mænd i det ophedede Jernværk har vi den sociale og internationale Lighed, der er tillæmpet for Hadets Propaganda.

Mellem de store svenske Søer Venern og Vettern har Landet et noget andet Præg end Småland, og Agerbruget er mere fremme her. Dette betin-

ger vel til Dels, at der er fremvokset en så stor og smuk By som Jönköping ved Vetterns Sydspids.

Det ny og for os særegne ved denne By var de smukke, lysmalede Træhuse; men det var tillige overraskende for os, at vi her måtte betale 3 Kr. hver for Natteleje, skønt Pigen, der opvartede os med Morgenkaffen, på landlig Vis forrettede sin Tjeneste på de bare Ben.

Op ad Landet til Kinekulle og Skara besøgte vi en Bonde, som havde sin Gård liggende på en bred Granitflade, der hævede sig over hans omgivende Marker, og han stod også højt både i Intelligents og svensk Selvfølelse. Vi fik en ret varm Disput med ham om Norges Stilling i Unionen, idet han vilde hævde, at Norge var et undertvunget Land uden anden Selvtændighed end, hvad Sverrig godvillig indrømmede, mens vi vilde hævde det en mere selvstændig fri Stilling. Manden var forøvrigt godt hjemme i Sverrigs Historie og stolt af dets krigerske Bedrifter. Han var høflig og gæstfri, skønt han åbenbart betragtede Danmark og danske med en vis Overlegenhed.

Kinekullen bærer en anden Stenart frem til Overfladen end Granitten nemlig en skiferlignende lagdelt Masse. Den samme Stenart kommer frem flere Steder i Omegnen og bruges uden videre Bearbejdning eller Orden til Hustage.

Byen Skara vidner om, at den skylder Gejstlighedens Magt i Middelalderen sin Opkomst. Nu ser både den gamle Domkirke og selve Byen forfalden ud.

Men endnu har vi det mærkeligste og mest storlåede i svensk Landskab tilbage; thi inden vi forlader Landet må vi se Trolhättefaldene og den berømte Kanalisering udenom disse, som gør det muligt at hæve og sænke Skibene forbi de mæg-

tige Fald, hvor Gøtaelvrens mægtige Vandmasser styrter sine 160 Fod ned i tre ustanselige Fald. Trolhättefaldet må ses nedenfra, idet man der har hele Faldets storartede Bevægelse ned over de tre Granitsafsats i Øjesyn. Mægtige Træer fra de ovenfor Faldet skilte Tømmerflåder rejses lodret i Faldet og holdes enkeltvis i den Stilling af Malstrømme, der hvirvler omkring Vandfaldets Fod. Opper er Bevægelsen så intensiv forvirret, at hele de faldende Vandmasser tegner sig skumhvidt, og der dannes fine Regnbuer i de små Tågeskyer, som Skumbjerget udskiller.

I en sen Eftermiddagstime skiltes min Broder og jeg i Gøteborg. Han tog med Skib hjem, mens jeg fortsatte Rejsen ad Norge til. Samme Aften tog jeg med Toget op gennem Bohuslen, og gik ud i Nærheden af Norges Grænse for at overskride denne til Fods. Ved Midnatstid søgte jeg Hvile i Skoven ved Siden af Vejen for der at blunde, men ligesom jeg var bedst ved at komme i Gang dermed, lød der stærk Raslen mellem Træerne, så jeg før op med Tanken om, at der var en Bjørn i Nærheden. Dette var dog en Fejltagelse; thi kort efter sås Blus nede ved Elven. Det var altså en Fisker, som tilfældig var kommen forbi, og som selvfølgelig vilde være bleven ligeså overrasket som jeg, om han tilfældig havde trådt på mine udstrakte Ben; men han havde uafvidende ydet mig en Tjeneste; thi Søvnigheden var forjaget, så jeg kvik kunde fortsætte min Gang.

Ved Solopgang overskred jeg Grænsen, i hvis Nærhed jeg tog ind på den norske Skydsstation for at nyde Morgenkaffen, og se, her blev jeg opvartet ikke med en Kop Kaffe, men med en Spølkumme fuld, akkurat af samme Størrelse som den Skål med den pæne røde Rose på, som min Mo-

der satte frem på Bordet med Juleøl, når vi hjemme om Julen havde flere fremmede. Vel var Kaffen ikke af den Styrke, som vore i Kaffedrikning trænede Kvinder nu kræver, men den passede mig, egnet som den var til at slukke Tørsten og til at skylle det nationale norske Fladbrød ned.

Samme Dag nåede jeg den ejendommelige norske By Frederikshald med den af Naturen opførte Fæstning, Frederikssten.

Byen og Fæstningen har ikke længere noget afgjort militært Præg, men der var noget vemodigt betagende i at stå lige på den Plads, hvor Sverrigs besungne nationale Helt, Karl den Tolvte faldt for en dansk-norsk Kugle.

Man vandrer nu frit omkring oppe i Fæstningen, og de enkelte norske Soldater, som færdes der, gør intet krigerisk Indtryk. Selve Klippen, som udgør den naturlige Fæstning, er højt hævet over Byen, og det vilde i hvert Fald tage Tid selv for de sværeste Mørsere at skyde den ned.

Fra Frederikshald til Sarpsborg er en mægtig Dags Fodrejse, og henved Aftenstid står jeg på den store Kørebro, der er slået hen over Glommens mægtige Strøm umiddelbart over det Sted, hvor Vandmassen med en Gang styrter sig 60-70 Fod ned og danner Sarpfossen. Aldrig har jeg mærket Naturkraftens dragende Magt som her. Man bliver magtstjålen af den styrtende Bevægelse og Bulder, føler sig inddraget deri og anspændt til at kaste sig ud, men heldigvis er der et højt og forsvarligt Gitterværk, så man vilde få Lejlighed til at tænke sig om, inden man fulgte den trolddomsagtige Opfordring, som Naturmagten her overvælder Sjælen med.

Selv om man er trænet Fodgænger både af Sparsommelighedshensyn og Princip, må man

ikke nægte sig Sejlturen fra den østlige Fjordby op gennem Kristianiafjorden; thi mere malerisk Indsejling til en Hovedstad gives næppe; men en Beskrivelse af min Pen vilde kun give et svagt Billede af Skønheden, som udfoldede sig for Blikket hin solklare Sommerdag.

Nej, nu er det ikke længere den ensomme Færden i Naturen, det gælder, men Omgang med Mennesker og Tilegnelsen af det Udbytte, her kan ventes; thi i Kristiania skal jeg træffe sammen med og indordnes i et større Rejseselskab, som Ludvig Schrøder har startet fra Askov til de to Folkehøjskoler i Norge: Sagatun og Vonheim.

Nu begynder altså en mere ordnet Levevis end den, jeg har praktiseret på egen Hånd; thi Rejseplanen med Indkvartering er forud ordnet, og jeg lader Hvilen smage mig i den bløde Seng. Fra Kristiania gøres små Udflugter, navnlig min-des jeg en prægtig Tur ad Banen langs Fjordens Vestside til Hønefos, og om et Par Dage bryder Selskabet op fra Hovedstaden for med Toget at nå Sagatun, hvor de tvende Banebrydere for den grundtvigske Folkehøjskole i Norge, O. Arvesen og H. Anker, havde deres Virke.

Sagatun ligger i Udkanten af Hamar By med Udsigt over den herlige Sø Mjøsen og dens skovrandede Kyster.

På selve Gården, Sagatun, boede H. Anker og hans smukke Frue, gamle Bojsens Datter. I deres statelige Hjem blev vi opvartet med dansk Smørrebrød og Kaffe, som nødes stående. Traktementet var første Klasse; men det havde dog været rarere, om man kunde nydt det i siddende Stilling. Her vekslede Velkomst- og Takketaler, og om Aftenen kom Hedemarkens Storbønder fra Omegnen i flotte Køretøjer og hentede os ud for at nyde deres

storstilede Gæstfrihed. Ja, se det var for mig noget andet end Natteleje i en Høstak eller Granskov; thi allerede på dette Tidspunkt var Bønderne på Hedemarken videre fremme med Udfoldelse af Luksus, end selv vore Bondeproprietærer den Dag i Dag er nået; men Hedemarken er også enestående frugtbar Jordbund, og Landskabets Præg er temmelig ligt Landskabets i en af Danmarks frugtbareste Egne. Dog er der en Ødselhed og Spredthed i Byggemåden, som vi ikke kender Mage til i Danmark.

Fra Hamar sejlede vi med lejet Damper op til Lillehammer, hvor der blev holdt et større Folkemøde, ved hvilket Schrøder, Vonheimlærerne o. fl. talte. Det var særligt det ny Samarbejde mellem Dansk og Norsk på Folkehøjskolens Område, der var Genstand for Behandling; men både her og der, hvor Lejlighed bødes, blev der også talt til Velkomst og Afsked, og jeg mindes særlig, at en Kandidat Sørensen, Redaktionssekretær ved Arvesens »Oplandenes Avis«, ved alle Lejligheder strøede Virak for Ludvig Schrøder, så det blev det danske Selskab og da navnlig Fru Schrøders fine, beskedne Taktfølelse for meget, så hun gav Hr. Sørensen en mild Tilrettevisning, der frugtede.

Fra Lillehammer kører vi med Bøndervogne op gennem den smukke Gausdal, hvor vi bliver indkvarteret hos Bønderne, mens det otte Dages Samvær med Foredrag på Vonheim Højskole står på.

Der er en kendelig Forskel på Bonden i Gausdal og Bonden på Hedemarken. Ingen af dem bestiller synderligt; men Hedemarksbonden er moderne Bedriftsmand, Gausdalsbonden hviler i Sædvanen. Derfra gør Bjørnson på Aulestad og Peder på Bø dog en Undtagelse. Deres Gårde ligger lidt længere oppe i Dalen end Højskolen og tager sig

ud som en Odelsbondes Gård på Hedemarken, og særlig Bjørnstjerne Bjørnson sætter på denne Tid meget ind på at gøre sin Gård til et Fremskridtslandbrug. Han rydder og dræner og tager lejlighedsvis en Hånd i med, som da han en Dag kom til og så den danske Dræningsmester sammen med en svensk Arbejder mase på med at fjerne et Klippestykke, der lå i Vejen for at gennemføre Dræningslinien; thi så gik Bjørnson ned og hjalp med at fjerne Stenen, idet han sagde: »Når Danmark, Norge og Sverrige lægger deres Kræfter sammen, kan de vel fjerne en Hindring«.

Vonheim Højskole leledes på den Tid af den bekendte norske Folkevækker Christoffer Brun, som foreløbig havde slået sig ned her og bygget et ret tarveligt Træhus lidt inde mellem Granerne ved den alfare Vej, og her agtede han at holde Skole, sålænge der kunde blive Tilgang af Dalens Ungdom.

Brun var af en ejendommelig, dybtænkt, kristelig og folkelig Støbning, og der var alt på den Tid opstået en Modsætning mellem ham og Bjørnson.

Dette lagde et vist Tryk over det åndelige Liv i Gausdal, særlig også fordi en af Bruns Medlærere, Christoffer Janson, var gået over til Bjørnsons Standpunkt, og Bønderne deroppe var åbenbart i Vildrede med, hvem og hvad de skulde holde sig til.

Min Vært, hos hvem jeg boede sammen med et Par ældre københavnske Damer, talte om Bjørnson og »Kærringen hans« som om en Eventyrkonge og hans Dronning, om Brun og hans Skole som en Åbenbaring, der tilfældig var falden ned i Dalen.

Forresten befandt man sig godt hos denne Bonde, og man havde ikke det mindste Indtryk af at

være til Ulejlighed, tværtimod, Manden gav tydelig tilkende, at det var ham en kær Adspredelse at have sådanne stadige Fremmede. Hver Dag, når vi kom vandrende op mod Gården fra Skolen, kom han os imøde med den norske Træpibe i Munden, og vel af Høflighedshensyn underholdt han særlig Damerne på Spadsereturen videre ind på Tunet. Men når vi så indenfor var bænket, måtte jeg holde for og fortælle om danske Forhold ud af mit jævne hjemlige Forråd, mens han gengældte med Småhistorier og Oplysninger om hans egne Oplevelser og den hjemlige Bedrift, og noget af det mærkeligste, han der havde erfaret, var sket i samme Forår med en Gris. Den var dreven på Sæteren 5 Mil borte fra Gården sammen med de andre Svin, de 30 Køer, Ungkvæget og Hestene med Undtagelse af den enlige Skydshest. Men næste Dag kom den enlige mærkelige Gris tilbage til Gården.

Hvor en sådan Gausdals Bondebedrift dog var simpel. Kun 5 Tdr. Land var ryddet og dyrket med Ærter, Byg og Kartoffler, men op ad Lien langt, langt op gik 7 Husmænd og skar Græs løs med de kortbladede Leer mellem Klippefremspring og spredte Birketræer. Her havde de Sommerarbejde med at slå, torgøre på Sprinkelværk og indbjærge i de små Træskure, der ligger spredt i Lien, det Hø, som den store Husdyrbestand skal leve af om Vinteren.

Konen i Huset var åbenbar i Begyndelsen lidt forlegen med de to københavnske Damer; thi hun var en sat og — i Modsætning til Manden — trivelig Bondekone, som på en Prik lignede den gammeldags, majestætiske Husmoder i Gårdene på min Hjemegn; men selv en sådan Kvinde kan dog blive usikker i sin Selvfølelse, når hun skal opvar-

te Kønsfæller af den anden Verden med Fladbrød, Myseost, hengemt Mælk og Fløde. Nu, jeg befandt mig godt ved Kosten og Nattelejet i Skindfælderne på det Gæsteværelse ovenpå, der havde en Størrelse som en hel Bondestorstue der hjemme; men hvordan Damerne befandt sig, ved jeg ikke.

Om Søndagen var vi i Kirken, hvor den danske Præst, Frederik Møller, prædikede. Mærkelig nok var det for mig at høre den samme Præst her i den norske Dal, som var vor Nabo og i 64 holdt Avis sammen med min Fader.

Frederik Møller var en hjertelig, dybtænkt Prædikant, og han magtede at gøre så stærkt Indtryk med sin Prædiken, at selve Bjørnstjerne Bjørnson, som på denne Tid var i stærkt gærende Drift bort fra den historiske Kristendom, til vor Forundring viste sig dybt bevæget af Præstens Tale. Iøvrigt så vi intet til Bjørnson på Gausdals-skolen, men når vi en enkelt Gang fik et Glimt at se af den store Digters jævnlige Skydsfart gennem Dalen, var dette Genstand for beundrende Opmærksomhed og Samtale mellem Damerne.

Efter det rolige og indholdsrige Ophold ved Bruns Højskole delte det danske Selskab sig, og hver tog sine egne Veje. Vi slog os fire unge Mænd sammen til en Fjeldtur. Deres Navne må nævnes også af den Grund, at jeg måske var og blev den mindst mærkelige af os.

Der var Søren Peder Knudsen, daværende Fodermester på Schrøders Gård, siden Proprietær på Lille Skovgård pr. Vejen, Murersvend Andersen, senere Storbygmester, Grundejer og Rigmand, så vidt jeg ved, og endelig Lærer Byrjalsen-Madsen, der i rastløs Iver har prøvet de mange Ting; men den øvrige Karakteristik af hver enkelt af mine Rejsefæller har næppe hjemme her, forså-

vidt den ikke fremgår af selve vore fælles Oplevelser på Turen i Norge.

Udstyret med Rejsekort tog vi så på egen Hånd til Fjelds. Vort Mål var Rondene i Dovrefjeld. Stien op gennem Lien er ujævn og knudret; men tager man et Pusterum en Gang imellem og ser ned over Dalen, har man det mægtigste Indtryk af dens Skønhed og Storhed, og med dette går man videre opad, opad, indtil man er kommen på den flade Fjeldmark med de enkelte stejle Granitknuder hvilende på Fjeldmarkens brede Ryg. Her oppe lå Gausdalssanatoriet, og da vi vilde bestige den Højde, som lå i Nærheden af samme, traf vi vor gæve Landsmand daværende Folketingsmand Frede Bojsen, som indlod sig i venlig Samtale med os og viste vor ungdommelige Vandrelyst al påkrævet Interesse, men vi måtte jo videre. Kort efter standsede vi foran en Myr (på dansk en Mose), og nu opstod mellem os den første Uenighed. Skulde vi vove os ud gennem Myren eller omgå den? og i sidste Tilfælde hvad var nemmest enten højre eller venstre om?

Byrjalsen stemte for venstre, vi andre tre for højre; men han vilde ikke bøje sig for Flertallet. Han beholdt sin Frihed og vandrede til venstre, vi til højre. Det viste sig at Flertallet havde Ret; thi Mindretallet måtte løbe for at nå Målet i Tide, mens Flertallet kunde tage det i rask Pasgang og Moro over Byrjalsens forfejlede Egenvilje. Men straks er vor Opmærksomhed rettet på noget andet: Det stolte Syn af en Flok opskræmte Heste, som i strakt Galop farer hen over Fjeldmarken forbi den høje Bjergknode, hvorfra Ekkoet af Hestenes taktfaste Fodslag møder vort Øre.

Et Besøg på en norsk Sæter er en Oplevelse, man erindrer, selv om den ikke hører til de store.

Det er en egen Venlighed og Gæstfrihed, man der møder. Her lever Bondens Datter med Budejen og Drengen i det lille Træhus og passer Kvæg, Får, Svin og Heste. Det vil sige, det passer sig selv, stedvant som det er på de vilde Græsgange; men der skal jo dog holdes Tal og Rede på hver sit, og Køerne skal drives sammen til Malkning, indtil de selv lærer at komme af Vane eller efter Pigernes Kalden. Forøvrigt skal Mejeribruget passes; men Livet heroppe er frit og frisk, og de Kvinder, vi møder, når vi træder ind på Sæterhyttens faste Gulv, er præget deraf. De viser ingen Frygt, idet fire Mand stærk ukaldet træder ind i den snævre Bolig og beder om Forfriskninger af, hvad Huset formår, og endelig efter nogen Betænkning om at få Hvile der om Natten. Jo, der er intet i Vejen. Sengene står der jo opredte i samme Rum, hvor vi nyder vort Måltid, Mælk og Fladbrød, og kort efter forlader Pigerne Hytten for at søge Natteteje i Nabosæteren. Det var en Gæstfrihed i simple nordiske Former.

Idet vi vandrede videre hen over Fjeldmarken, har vi de snedækkede Jøtunfjelde i Vest og ligeså vor Rejses Mål, Dovre, foran os mod Nord. Det ser jo ud for os, som det var så nær, at vi kunde være der inden Aften; men vi går og går og er tilsyneladende lige nær Målet. Så må vi endelig standse foran en stor Fjeldsø, og nu er det Aften.

Heldigvis er der i Sænkningen omkring Søn almindelige Menneskevåninger og blandt disse en Slags Kro eller Færgested; men se hvilken Forskel er der ikke på Boligerne her og dem, vi gæstede på Hedemarken og i Gausdal. Simple Huse tækkede med Grøntørv og derpå lagt løse, flade Sten til at holde Tørven fast, men i Gæstgiverstedet nyder vi en forsvarlig Behandling, og her måtte vi

dvæle længere, end vi ønskede på Grund af stærkt Regnvejr. Endelig blev vi færget over Søen og nu begyndte Opstigningen til Rondene. Hvor uendelig øde og trist er dog ikke en sådan brat stigende Fjeldegn. Kun en enkelt Fjeldbæks hoppende Il nedad Fjeldet giver Livstegn, og man må sande Digterens Ord: ujævn og knudret er al den Vej, som fører op over Fjelde.

Efter at have hoppet og kravlet så lang Dagen var hen over de løse Klippestykker, der danner Fjeldstien, er vi ved Aftenstid oppe i Sneregionen og har de dybe Slugter, der huser tætte Tågeskyer mellem de stejle Granitvægge under os. Noget mere vildt, troldomsagtigt kan man næppe forestille sig. Men her er vinterkoldt, og mødige og trætte, som vi er, virker det hele nedbøjende på Sindet. Der er ikke det pirrende og dragende i denne mægtige, kolde Dødens Stilhed, som der er ved et oprørt Hav eller et mægtigt Vandfald. Uh, hvor man fryser; men godt er det, man ikke er ene; thi da vilde Fristeren tale ud af denne uhyre stendøde Masse og sige: Dødens kolde Ro er jo Livets Endemål, hvorfor så ikke nå Målet straks her, for det var da en Død i Storhed.

Vi måtte samme Vej tilbage. Ud på Natten kom vi til et Hvilested, vel en Slags Sommerbeværtning for Bjergstigere, hvor vi på Opturen havde været inde og meldt os som de, der ønskede Natteleje, når vi kom tilbage. Men nu var Lejerne optagne af et Selskab fra Kristiania, som var for Opstigning, og vi måtte nøjes med at sidde med Hovedet lænet mod Bordet og sove.

I Dagene derefter nåede vi henad mod Gudbrandsdalen og en Nat, da vi havde god Sengeleje, indtraf der en Begivenhed, som i Tiden bragte mine Rejsekammerater stor Moro, og som

jeg véd, Søren Peder Knudsen siden har haft Løjer af i fantasifuld Udsmykning at give til Bedste for sine Venner dernede på Askoveggen. Nu ligger han desværre i Graven, så jeg ikke kan indhente hans Opfattelse af Begivenheden, og jeg nødes til at fremstille den i al sin Nøgenhed. Søren Peder og jeg lå i Seng sammen, og mens han sov hårdt, lå han tungt efter de hårde Strabadser på min Skjorteflig. Idet jeg nu i Søvn brat vender mig for at komme i mere parallel Stilling til Søren Peders Bagdel, rives min Skjorteflig fra, hvilket først kommer til almen Kundskab, da jeg om Morgen står ud af Sengen, bar hvor Fligen burde dække. Jeg savnede her min Moder til atter at fastsy Fligen; men det første jeg gjorde, da vi kom tilbage til Hamar, var at købe en ny stærk Skjorte. Nu, selve Begivenheden burde vel ikke have så stor Plads i en Rejseskildring, hvis jeg ikke vidste, at min brave Rejsekammerat havde anvendt den så godt og derved bevaret mit Navn på Askoveggen.

Vi hastede tilbage for at nå Sagatun Folkehøjskole til den Dag, da et otte Dages Skolemøde dér skulde åbnes; men idet vi nu henimod Aften Dagen før Mødets Åbning kom til et venligt Gæstgiversted og i al Tarvelighed indtog nødvendig Næring, kom det under alvorlig Overvejelse, om vi skulde vandre de 10—11 Mil til Stationen Koppang på den under Arbejde værende Tronhjemsbane eller blive, hvor vi var, om Natten og så gå Glip af Abningsmødet på Sagatun. Jeg holdt på at vove Vandringeren, og Søren Peder kunde som god Askovit og Handlingens Mand ikke undslå sig for at følge. Men Byrjalsen gav Rollen som en stædig Hest. Han var hverken til at lokke eller piske frem. Mureren smilede overlegent under hele

Diskussionen; thi han kendte alt Byrjalsen og vidste, at han nu i ham havde en Sovekammerat for Natten. Men Søren Peder og jeg begyndte Nattevandringen. Det skulde vi imidlertid ikke have gjort; thi dersom vore to efterblivende Rejsekammerater har drømt om vor natlige Færd, må de have leet i Søvn.

Vi kom lykkelig og vel ned i Dalen til Landevejen; men så begyndte det at plaskregne. Vi trak af Sko og Hoser og plaskede frem. Kl. ca. 2 nåede vi en Gård, hvor Vejen delte sig, og vi måtte råbe Manden op for at få at vide, hvilken Vej vi skulde. Han gav os venlig god Besked, og vi ilede fremad efter hans Anvisning. Søren Peder var træt, jeg også; men jeg havde stadig Formonnet, og når jeg halvt i Søvn hørte hans Plask bagved, blev jeg som skræmt. Det var da vel ikke en Bjørn, der forfulgte? Endelig dagedes det, og Regnen hørte op; men nu smed Søren Peder sig på Vejkanten, han vilde eller kunde ikke længere. Jeg fortsatte; men idet jeg Kl. 5 Morgen gik op ad Bakken mod Stationen, skred Toget afsted, og der gik ikke andre Tog om Dagen. Jeg fulgte Søren Peders Eksempel og lagde mig i Græsset, indtil Folk i Byen kom op. Jeg havde allerede fundet et Sted, hvor vi kunde bo og hvile ud til næste Morgen, da min Rejsefælle kom traskende op over Bakken; men vi var ikke særlig godt tilpas den Dag. Dels havde vi Skuffelsen over mislykkede Anstrængelser, og dels pinte det os såre, at Fodtøjet klemte vore valne Fødder, i hvilke det fine Sand under Nattevandringen havde boret sig ind under den opløste Overhud. Men næste Morgen stod vi efter en god rolig Nats Søvn på Stationen i bedste Velgående, og nu kunde vore to efterladte Rejsekammerater med Rette hovre. De var

kommen med et Arbejdstog her til Koppang næsten gratis, og nu var vi alle fire lige vidt.

Mødet på Sagatun var meget interessant. Her talte Bjørnstjerne Bjørnson daglig, og hans Emner var meget pikante. Hans Tale om Grundtvigs Udlægning af Mytherne var en beundringsværdig Hyldest til Grundtvigs åndfulde Syn, men samtidig en omfattende Kritik, som Arvesen ud fra sit særlig grundtvigske Standpunkt dygtigt imødegik. Bjørnsons Foredrag om Sjælevandring var selvfølgelig også fortrinlig holdt; men en sådan Sammensurium af Hypotheser tiltalte i hvert Fald ikke mig eller rokkede min Tillid til Kirkens Dogmer. Men måske gik det andre Tilhørere anderledes, og Bjørnson var netop i det Hjørne, at de skulde rokkes, hvilket vi fik et lærerigt Eksempel for Dagen derpå. Det var Skik på Mødet, at det Emne, der skulde drøftes om Aftenen, blev bekendtgjort på den sorte Tavle om Middagen. Og da så Arvesen efter Middagspausen kom ind i Salen for at holde sit Foredrag, stod der på Tavlen: Helvedesstraffene? Arvesen tog ganske rolig Svampen og viskede det ud.

Men hvad sker? Emnet kom alligevel til Forhandling. Bjørnson, der nok støttedes af Herman Anker, har uvægerlig holdt på: hvad vi skrev, det skrev vi, og Arvesen kunde ikke sprænge Mødet på sligt. Nok er det, Bjørnson indledede med et Foredrag, hvori hans humane Betragtning m. m. dels af filosofisk dels rationalistisk Art førtes op mod Helvedesstraffene og Kirken Dogmetrældom. Arvesen og Hans Bruun, en gammel ærværdig norsk Teolog uden Embede, der levede for at gøre Grundtvigs Tanker kendt i Norge, og har skrevet et omfattende Værk om Grundtvig, tog begge til Genmæle; men Arvesen var mærkbart trykket

af Situationen, og Bjørnson fejede dem overlegent af med, at Begrundelsen af deres Standpunkt kun var theologisk Opkog, som han havde ventet fra den Side. Men så kom der et Indlæg fra den juridiske Professor Lyng fra Kristiania, der på en Måde reddede Situationen. »I alle retsordnede Samfund«, sagde Lyng, »lige fra de ældste til nu har Loven været den, at Brøde kræver Straf, og dette bekræftes tillige af det moralske Menneskes Samvittighed. Er det så ikke i fuld Konsekvents dermed, at den evige Retfærdighed kræver evig Straf for den ikke angrede og sonede Brøde«.

Bjørnson, som på dette Tidspunkt ikke var tilbids at fornægte Gud og hans evige Retfærdighed, havde faktisk intet at sige til dette, og Diskussionen endte forholdsvis fredelig.

Så en Dag havde Stortingsmand Rinde budt hele Mødet ud på Øen i Mjøsen for i den derværende Restaurant at nyde hans Gæstfrihed. Der var lejet en Dampbåd, og Selskabet med Undtagelse af Bjørnson, Anker og nogle Damer stod færdige til at gå ombord til den fastsatte Tid; men de kom ikke. Der gik vel en halv Time, og vi begyndte at blive utålmodige; men så rygtedes det, at Bjørnsons Stok var bleven borte deroppe hos Ankers, at Bjørnson var bleven »sint« og ikke var til at få ud, inden man fandt Stokken. Det forlød dernede, at Damerne før omkring deroppe ude af sig selv for at finde Stokken, hypnotiserede i Forestillingen om, at Digterstokken var en Relikvi. Her må jeg indskyde den Bemærkning, at jeg på hint Møde kom til at foragte de æstetiske Damer, der daglig ændrede deres Toiletter for at tækkes Bjørnson, og efter hvad der kunde skønnes af Samtalerne efter Diskussionerne, var parate til at

ændre deres Kristentro efter hans luftige Anvisninger.

Stokken fandtes, og vi kom ud på Øen, hvor der blev holdt Taler ved Punsen, som jeg intet husker af; men en Ting var der endnu, som, inden Mødet sluttede, lagde Beslag på min særlige Opmærksomhed. Bjørnson havde gjort så stærkt Indtryk på min Kammerat og Rejsefælle, Byrjalsen, at han følte sig lykkelig i Tanken om, at han måske kunde få Plads på Aulestad som Huslærer for en af Bjørnsons Sønner. Han henvendte sig i den Anledning til Digteren, som spurgte, om Byrjalsen mente at turde påtage sig det; thi Drengen var stædиг og i det hele vanskelig at få i Gang. Jo, det turde Byrjalsen, og han blev fæstet og var svært glad derved. Jeg kunde ikke dy mig for at afsvale Glæden, og det viste sig senere, at sligt var på sin Plads. Da Bjørnson først havde ham i Huset, vilde han kende, hvad den unge Seminarist bestod af, om han havde et Standpunkt og turde forsvare det overfor en stor Mand; men i Stedet for lukkede Byrjalsen sig inde i sig selv, og da Bjørnson mærkede dette, blev han stedse mere nærgående og sagde til Byrjalsen: »De har stædиг foresat Dem, at De ikke vil lade Dem påvirke af mig. De vil være Friskolelærer, hvortil De ikke dur mere end »Katti«,« og så var de to så nogenlunde færdige med hinanden, og min Kammerat kom med stadig Uro i Sindet snart atter tilbage til Danmark. Om han duede eller ikke duede til Friskolelærer, blev forsåvidt ikke afprøvet, som han blev Statsskolelærer, og så tør det dog vel antages, at han også kunde have været bedre til Friskolelærer end Bjørnsons Kat.

OPBRUD FRA LUNDBY OG DET STRAN- DEDE FORSØG MED HØJSKOLE I DYBE

I et Par af mine lange Efterårsferier fik jeg Lejlighed til at tjene et andet Par Skilling og gøre visse Iagttagelser i Tilgift.

I seks Uger var jeg Vikar for en Lærer ved Borgerskolen i Frederikshavn. Det er min eneste praktiske Berøring med den offentlige Skole, og mit Indtryk derfra var så som så. Jeg var Lærer gennem alle Klasser i Regning og Dansk, men bl. a. overraskede det mig, at Børnene i de øverste Klasser ofte behandlede Brøker på den Måde, at de lagde Tæller og Nævner sammen Rækken ud. Jeg så straks, at i 6 Uger var der intet at gøre i denne Forvirring og holdt mig til Hovedregning, hvilket huede de sundt begavede Børn godt. Det satte Farten op i Kappestrid.

Mine Medlærere var to gamle, i Tjenesten grå-nede Mænd, Førstelærer Fogh, en Broder til Pastor Fogh i Tørring, der i sin Tid blev bekendt på Lemvigegnen for visse Rivninger mellem ham og den mægtige brejnholtske Familie på S. Vinkel.

Lærer Fogh, Frederikshavn, var en jovial Mand med åbenbar Sans for Velvære, hvilket han selv i denne Efterårstid fandt Udtryk for, idet han betroede mig den Nydelse, det var for ham, at sidde i sin lune Stue om Aftenen og ryge sin Pibe ved den fornære Tjeneste af Lampens Skær.

Fogh indviede mig tillige i sine pædagogiske Hemmeligheder ved at sige: »De skal bruge

Spanskrøret, når Knægtene ikke vil lyde; men hans Råd fulgte jeg ikke, derimod fandt jeg Anledning til at vise min Beslutsomhed og ungdommelige Rørighed, når de store, velnærede Fiskerpiger og -drengene stormede ind i Klassen over hverandre og ikke vilde finde Plads, åbenbart for at prøve, hvor meget de kunde byde deres unge Lærer af Spektakler; thi da før jeg ind mellem dem, tog den første den bedste af Drengene i Kraven og slog til en anden med. Sligt opfatter Børn som mandig Optræden og yder det Respekt mere end Spanskrøret og Formaninger. I hvert Fald fik jeg et godt Vidnesbyrd om, hvor bedragerisk Hr. Foghs Methode virkede. Børnene var strængelig forbudt i Hobetal at hænge og slynge i Rebstige og Tove, fordi derved bragtes Stilladset, hvori de hængte, løs i Jorden; men når så Overlæreren sammen med mig spadserede i Haven i Frikvarteret, slyngede de raskvæk, når vi vendte os fra, så hele Stilladset gyngede, og holdt stille, når vi vendte til. Jeg så det, mens Hr. Fogh i hvert Fald lod, som han ikke så det.

En pro forma Tjeneste havde jeg i Efteråret 1880. Frøken Saugmann, der ledede og drev en Husholdningsskole på hendes Gård i Grænge på Lolland, vilde nok have Del i Statsunderstøtelsen til Folkehøjskolerne; men det kunde nok ikke lade sig gøre, med mindre hun fik holdt nogle Højskoleforedrag for hendes Elever. En Bekendt af mig, daværende Lærer på N. Ørslev Folkehøjskole, senere Folketingsmand Nielsen-Grøn, havde anbefalet mig til Frøkenen, og jeg tog derover.

Pigerne arbejdede flittig med deres Håndarbejde, mens jeg fortalte; men det var tydeligt, at de var lidt overraskede af Forestillingen, og om de egentlig hørte, hvad jeg foredrog, blev jeg al-

drig ret klog på, for de passede deres, og jeg passede mit. For Frøken Saugmann og hendes Medhjælperske, Frøken Nielsen, var min Tilstødeværelse åbenbart også en Skuffelse; thi de havde ventet en Kavalier; men jeg undrog mig deres Selskab, gik i Skoven i det dejlige Efterårsvejr og læste, og om Søndage tog jeg Udflugter og besøgte de enkelte grundtvigske Kredse på Lolland og Falster. Navnlig stiftede jeg Bekendtskab med den dygtige Jyde, Rasmussen, som den Gang var Mejeriforpagter på Højbygård, og som jeg langt ind i et nyt Århundrede traf som Medkollega i Bestyrelsen for det »radikale Venstre« under Navnet Proprietær Rasmussen, Gåbense.

På Højbygård så jeg den nyanlagte Sukkerfabrik i Virksomhed. Det var en teknisk Oplevelse, ligesom det var en Skønhedsoplevelse at vandre fra Maribo gennem den knuthenborgske Park til Bandholm.

På Hjemrejsen fra Lolland besøgte jeg Møens Klint og Fakse Kalkbrud.

* * *

Det var gennem Brevveksling med min Forlovede bestemt, at hun vilde gå mig i Møde ud ad Landevejen, når jeg kom vandrende fra Hobro. Hun opholdt sig på denne Tid i Giver, en By i Nærheden af Ars. Hvordan det ellers var gået til, at jeg var bleven forlovet og netop med hende, Husmandsdatteren fra Grønnerup, hører til de Ting, man selv i Alderdommen ikke føler sig oplagt til at udvikle for Offentligheden. Dertil er en sådan Oplevelse af altfor intim Natur. Men selvfølgelig bliver ens Livsretning betydelig ændret og Udfærdslysten stækket, idet Manden har føjet sin Skæbne, sit Liv og sin Fremtid sammen med en

elsket Kvindes. Jeg gik nu i mit 30. År, og min Forlovede var godt et År yngre, så det kunde i hvert Fald ikke betragtes for Ungdomsletsindighed, om vi nu ønskede at danne Hjem sammen. Foreløbig var jeg dog bundet til Højskolelegeringen i Lundby for et År, og hun tog så Plads hos mine gamle Venner A. S. Hestbechs i Lemvig for Vinteren og derefter for Sommeren på Foranledning af mit Bysbarn og elskelige Kammerat fra Seminarietiden, Friskolelærer P. K. Jensen, Åsted, hos Enkemand Esper Gudiksen, Rissum, som Husbestyrerinde. Her lærte hun mine Landsmænd, Sallingboerne, at kende fra deres bedste Side; thi i Nordsalling er der ikke det Storbondepræg over Befolkningen, som Sydsallings Bønder har Skyld for at bære til Skue. Det var en god Ventetid her hos den jævne Bonde for min tilkommende Hustru. Hun levede i munter Forståelse med hans tre, yndige Småpiger, og til Afveksling kunde hun let besøge Jensens deroppe i Åsted, hvor hun blev venlig modtaget af hans fortrinlige Hustru, Bertine—født Buch—fra Ringkøbing Møllegård.

Imidlertid var det kommet, før jeg egentlig var forberedt derpå, at jeg måtte tage min Bestemmelse, om jeg turde vove at give mig i Kast med den Opgave at gennemføre en selvstændig Højskolelegering på Lemvigegnen. Nogle Karle og Piger fra denne Egn havde besøgt Lundby Folkehøjskole, mens jeg var Lærer der, og navnlig en Søn fra Dybebjerg, Peder Skårup, der ejede et ejendommeligt Initiativ, Mod og Lyst til at binde an med en fantasifuld Opgave sammen med en fra Faderen arvet meget nøgtern Opfattelse af Vejen til dens Løsning. Han sammen med et Par andre Karle fra Lemvigegnen, som besøgte Skolen i

Vinteren 1880, nemlig de senere Husmænd i Dybe, Laurits M. Nielsen og Niels Kr. Madsen, opfordrede mig til at overtage en Folkehøjskole på deres Egn, som de vilde sætte sig i Bevægelse for at få oprettet.

Jeg kendte navnlig Peder Skårup så godt — han havde ligesom Niels Kr. Madsen været på Skolen en Vinter før — at det var farligt for mig at sige Ja, under den Forudsætning, at netop han ikke vilde være i Stand til at gennemføre sin tilsyneladende fantasifulde Plan. — Men Måden? Ja, den måtte jeg naturligvis lade ham og hans Fæller om. Kort sagt, jeg havde mine store Betænkeligheder og rådførte mig med min Forlovede, som ingen Tillid havde overfor Tanken om at binde os til Gerningen i Lundby, men iøvrigt overlod hun Sagen til min egen Afgørelse, og så sagde jeg endelig Ja; men jeg må tilstå uden egentlig Begejstring.

Der var også andre Grunde som skyndede til, at jeg valgte at forlade en Gerning og en Befolkning, som jeg på mange Måder havde fået kær.

Forstander Laursen måtte Gang efter Gang ty til pekuniær Hjælp hos den lille grundtvigske Kreds på Egnen, og det svækkede efter min Mening Skolen. Nu kom dertil, at han i Februar 1881 mistede 2 af sine Børn under en Difteritisepidemi, og navnlig hans ældste Datter, som han havde sat Lid til kunde være en Støtte for Huset, Gerningen og hans svage Hustru. Sorgen over Tabet bidrog til at forøge en vis sygelig Hang hos Laursen til at fremme en Bevægelse for Oprettelsen af en Frimenighed, hvilket på dette Tidspunkt vilde have bragt Splittelse blandt Højskolens Venner og blandt Egnens Befolkning yderligere isoleret Skolen.

Det er imidlertid en ret farlig Sag, når man er groet så fast i en Lærervirksomhed, som jeg var i Lundby, da at forlade den, og ganske særlig vil Vanskelighederne ytre sig, når man i de nye Forhold, man går ind til, møder kritisk Bedømmelse i Stedet for den umiddelbart velvillige, man før var vant til at møde. Når jeg nu i Mindet lader en Række Mænd og Kvinder, som jeg lærte at kende og skatte, mens jeg var på Himmerland, passere forbi mit erindrende Blik, da mener jeg derudfra at turde fastslå, at Himmerboen er mere stærk i den umiddelbare vennesele Hengivelse end i den strænge, nøgterne Bedømmelse af Mennesker, Forhold og Tilstande. Med en vis Lethed drages han til en Person eller en ny åndelig Bevægelse, men med en vis Ligegyldighed kan han også stå udenfor og lade Bevægelsen gå sig forbi uden anden Kritik end et halvbevidst Skuldertræk.

Himmerboen er ikke stærk i et For eller Imod, men alligevel god at holde i Ånde i den Menighed, hvortil han hjertelig har sluttet sig, fordi han er fordringsløs i sit åndelige Omdømme.

Vestjyden vil have det mere i Styrken, kræver mere, og er derfor mindre Menighedsmenneske. Det var derfor kun at forudsætte, at man her på Lemvigegnen vilde spørge, når en Mand som jeg uden andre mærkbare åndelige Ydelser end den, at jeg havde været Friskolelærer i Lemvig: Hvad kan han? og så var da Ulykken, at jeg kunde akkurat det samme overfor Egnens ledende Kræfter, som de kunde overfor mig. Jeg kunde kritisere.

Jeg skrev et lille Stykke i Lemvig Folkeblad, hvor jeg brugte et stort Hvidkålshoved som Billede på opsvulmet, indbildsk Storhed uden tilsvarende Indhold og Næringsværdi. Det skulde jeg

ikke have gjort; thi skønt Stykket havde en meget beskeden Plads i Bladet, og Billedet var anvendt i jævn Almindelighed, måtte jeg dog høre ilde for, at det sigtede på denne Egns grundtvigske Ledere. Disse var jo på en Måde i deres gode Ret, når de så på Folkehøjskolesagen som en så stor Sag, at den krævede større Kræfter end mine.

Jeg havde på Forhånd opgivet at begynde Skolen før Nytår 1882; thi dels var Bygningen ikke helt færdig til November 1881, og dels vidste jeg af Erfaring, at en mindre Højskole ofte fik sit Elevantal betydeligt forøget efter Nytår, og det gjaldt jo om her at begynde nogenlunde anelig.

Gennem de 2 Måneder fra November til Jul var Savnet af min sædvanlige Skolegerning mig en Lidelse, som min unge Hustru måtte bære med mig. Vi havde holdt vort Bryllup i Åsted Friskole hos vore Venner der, og disse sammen med flere af deres Skolekreds og enkelte af mine og min Hustrus Søsken de fejrede den hyggelige Fest med os, alt på min opofrende Ven og hans deltagende Hustrus Bekostning.

Min Moder var kort forinden død, og vi Søsken de havde fulgt hende til Graven på Grinderslev Kirkegård, for at hendes Støv kunde hvile ved Siden af Faders, skønt hun var død i hendes Fødesogn, Rødning; men jeg må på en Måde bebrejde mig selv, at jeg knapt kunde føle i Stillehed, hvad jeg havde tabt ved hendes Bortgang.

Min Hustru har altid haft en sjælden Evne til selv under trange og små Kår at finde sig optaget af at indrette og pleje vort Hjem, og hun var straks i fuld Arbejde med at rydde op og pynte efter Håndværkernes Roderi. Men Hvedebrødsdagene fik hun næppe Lov til at nyde i så fulde

Drag, som hun tilkom, fordi jeg på denne Tid så alt for meget gråt i gråt.

Nu, Tiden led, og ved Juletid kunde jeg meddele min Ven i Åsted, at vi kunde begynde Skolen efter Nytår med en halv Snes Elever.

Han skrev tilbage, at dette måtte betragtes som en meget lovende Begyndelse, hvilket virkede i høj Grad opmuntrende. Sligt kunde også i høj Grad tiltrænges; thi jeg havde fremdeles en ubetinget Fornemmelse af, at hvad, der betød noget her på Egnen i Retning af at yde mit Forehavende intellektuel Støtte, højest viste Medlidenhed med mig og min Hustru, som havde vovet os ind på sligt.

Jeg havde forsøgt at holde nogle Møder omkring i Sognene for på den Måde at komme i en vis Forbindelse med Befolkningen. Disse formede sig ingenlunde som Agitation for min Skole; thi det var historiske Emner af ganske neutral Art, jeg opvartede med, og skønt Møderne var nogenlunde godt besøgte, mærkede jeg godt, at nogen forstående Tilnærmelse mellem mig og mine Tilhørere ikke opnåedes.

Ved Skolens 2 Dages Åbningsmøde havde vi fuldt Hus, og Kapellan Poulsen, Heldum — senere Valgmenighedspræst i Ryslinge — samt Pastor Jessen, Bøvling, holdt Foredrag ved Mødet.

Poulsen, der var en æstetisk begavet og dygtig Foredragsholder, var altid velvillig forstående overfor mig og mit Forsøg. Jessen var nu mere på Afstand; men min gamle Medarbejder, Forstander Laursen, Lundby, var også kommen tilstede og anbefalede os varmt til Egnens Befolkning.

Jeg talte også, men om den franske Revolution

som Indledning til det sidste Arhundredes Frihedsrøre, hvori det nu også gjaldt for Ungdommen at finde sig til Rette. Mine derigennem udtalte Meninger var måske mindre egnede til at virke opmuntrende på den Tilslutning i Egnens Befolkning, som åbenbart var Betingelsen for, at en Folkehøjskole af en Mand af mine Kvalifikationer kunde gennemføres her på Egnen; men hele den Kulde og Ligegyldighed, jeg havde mærket overfor mit Forehavende, havde stemt mit Sind for den kritiske Opgave, det gennem mange År blev min Lod at gennemføre, skønt jeg egentlig, såvidt jeg kender mig selv, var og er af positiv Natur. Denne Dobbeltthed blev altså en Tilskikkelse, en Skæbne, som har haft Indflydelse på min Stilling blandt denne Egn's Befolkning og videre udadtil, hvor jeg har forsøgt at fylde min Plads. Denne Veksling mellem det positive i Sindets Dyb og det tilsyneladende negative i den ydre Ytringsform er det, som har vedligeholdt en vis Spændkraft i mit Liv og min Væren, men det lykkedes jo ikke at få det opbyggende i min Sindsretning til Udfoldelse gennem den påtænkte Virksomhed med en Højskoleungdom; thi Højskolegerningen ebbede efter nogle Års Forløb ganske ud på Grund af manglende Tilslutning. Snart sagt var den eneste Opmuntring jeg fik til Fortsættelse et Brev fra Statens Tilsynshavende, som havde hørt mig foredrage Geografi i Lundby. Han opmuntrede mig til at holde ud, så det kunde blive muligt for ham at medvirke til, at min Skole kunde få Statsunderstøttelse. Men jeg måtte dog bestemme mig til at opgive Forsøget; thi det var jo alt for pinligt År for År at vente forgæves på Tilslutning til Skolen. Sligt ødelægger i Længden Handle-

kraften. Derfor måtte jeg søge at finde anden Anvendelse for denne, og så blev jeg Husmand.

Gennem 3—4 små Parcelkøb nåede jeg at få samlet en Jordlod på godt 4 Tdr. Land. Jorden stod her den Gang i ret lav Pris, uanset som den ny-opdyrkede Fælledjord omkring Bonnet Station endnu var. Små Kautionslån kunde klare Udbetalingerne; men vi skulde jo også leve, og Børneflokken voksede.

Min Ven, Lærer P. K. Jensen, var os til stor Hjælp i kritiske Øjeblikke; men det har stadig været mit Princip under Fattigdommen aldrig at misbruge en Hjælpekilde, så Kilden fandtes lukket for mig i den yderste Nød. »Låne af den ene at betale den anden med, det skal nok gå, Knud«, sagde en gammel Nabo, som jeg ofte søgte for at låne ganske små Beløb, og det gik. Mange Glæder har jeg haft ved at møde velvillig Hjælp og Tillid midt i den yderste Armod. Jo disse gamle Bønder og så min rige Nabo i St. Bonnet, forstod at hjælpe den, der vilde bestille noget og ikke glemte sin Skyld.

Min Hustru forstod at spare uden at Fattigdommen skæmmede Hus og Hjem, og så hjalp vi hinanden ude i Marken om Sommeren, lugede Række efter Række af Roer, mens Barnevognen med den mindste stod ved Agerenden, og når Barnet vågnede og græd havde hun Råd for det ved at yde det en Læskedrik ved det moderlige Bryst.

Jo, det var også en Idyl.

MIN DELTAGELSE I EGNENS POLITISKE RØRE

Udadtil optrådte jeg ofte i den offentlig Debat tilsyneladende temmelig ukaldet; men jeg fulgte en Lyst og Trang til at være med, selv om jeg opfattedes som en Hund mellem et Spil Kegler. Det pinte mig dog noget bagefter for min kære Hustru og min mere fredsommelige Broders Skyld, når det mindre velvillige Referat af min Optræden kom dem for Øje. Referenter burde altid betænke, at de gør Synd ved på den Måde at krænke de sagesløse med hensynsløse Referater.

Min gode, taktfulde Ven, Niels Klausen Sloth, lettede en Sten fra mit Hjerte, da min Hustru en Gang, foranlediget af et Referat, spurgte ham: »Synes du ikke, at Knud hellere måtte holde op med at give Anledning til så megen Misforståelse?« »Nej«, svarede han, »i så Henseende må enhver, som har Trang dertil give sin Mening, som den er«, og jeg vidste, at min Hustru havde ubetinget Tillid til den Mands Udsagn. Jeg måtte dog erkende Faren ved i for høj Grad at være Kritiker også af den Grund, at man dog altid får nogle Meningsfæller på sligt, Venner som ikke aner, at en Mand i en isoleret Stilling kan lade sig hidse ud i det meningsløse og derved tabe i eget og i ædelttænkende Menneskers Omdømme.

Ved Folketingsvalget i Lemvig 26. Juni 1884 ydede jeg sammen med enkelte Meningsfæller,

blandt hvilke må nævnes Peder Råbjerg og Kresten Gadekær i Bøvling, en nærmest passiv Modstand mod Opstillingen af Kresten Høgsgård, Nr. Nissum, Aberg's Modkandidat. På det Tidspunkt havde jeg dog ikke noget bestemt Grundlag for min Modvilje mod denne Opstilling. Jeg var egentlig kun enig med de enkelte indenfor den grundtvigske Kreds, som ydede mig Sympati, om at Kr. Høgsgård ikke var den rigtige Mand. Vi anså ham for at være af for blød og letflyvende Stof, der kunde bevæges hid og did for Vinden.

Jeg havde selvfølgelig ikke på det Tidspunkt det Overblik over den politiske Stilling og de personlige Forhold indenfor Lemvigkredsens Venstre, som jeg senere fik. Tillige førte jeg med mig fra Himmerland en udpræget Forestilling om, at en Moderationsmand egentlig var som skadeligt Ukrudt på en god Venstreager. I så Henseende var jeg ganske enig med daværende Redaktør af Venstrebladet, I. M. Jespersen Lilholt; men skønt han frygtede moderate Tilbøjeligheder hos Kr. Høgsgård, havde han dog loyalt bøjet sig for den Afstemning, der kårede Høgsgård som Venstres Kandidat. Jeg fandt ikke noget følgerigtigt i, at man i sin Tid havde kasseret den dygtige og sympatiske Laurids Skov for hans Moderation og nu kåret Høgsgård; men der lå jo 8 År imellem den første og den sidste Kåring, og i den Tid var meget forandret, som jeg ikke havde haft Lejlighed til at følge på så nært Hold. Ved mine gentagne Besøg på Lemvigegnen i Ferierne fra Lundby fik jeg dog ved en bestemt Lejlighed et Indblik i, hvor stærkt Modsætningen mellem den moderate og den bergske Fløj af Venstre her havde udviklet sig.

Den fordragelige og kloge Bonde, Peder Mad-

sen, Lemvig Møllegård, vilde fejre sin Fødselsdag som en politisk Forsoningsfest og havde i den Anledning indbudt Spidserne fra begge Fløje. Jeg besøgte samme Dag P. Råbjerg, og efter at jeg havde hjulpet til med at få hans sidste Havrelæs kørt hjem, kørte jeg med ham fra hans Gård i Vandborg til Møllegården. Vi blev venlig modtagne og bænkedes ved et godt Bord; men efter Bordet indledede Værten nok så forsigtig en politisk Samtale, som efterhånden mere og mere nærmede sig det kildne Spørgsmål, om Laurids Skov, som sammen med Hr. Jespersen Lilholt selvfølgelig var tilstede, fremdeles kunde samle Venstres Stemmer ved det forestående Valg i 1879. Laurids Skov kunde som god Selskabsmand og Part i Sagen ikke sige ret meget i denne Forbindelse; men P. Madsen var også snild nok til at lægge Samtalen således til Rette, at den i dulgte Former indeholdt et Spørgsmål til Pressens Repræsentant om, hvorledes han nu vilde stille sig til Laurids Skovs Kandidatur. Jespersen Lilholt havde jo hidtil været temmelig tavs; men jeg havde dog mærket, at Samtalen, efterhånden som den nærmede sig det afgørende Punkt, forvoldte ham visse Ryk i Sædet, så Stolen knirkede, og jeg anede en indeklemt Udladning, som P. Madsen med al sin Kunst ikke formåede at afværge. Den kom og indeholdt den mest uforsonlige Tilkendegivelse af, at Folkebladets Redaktør vilde bekæmpe Laurids Skovs Valg til det yderste. Laurids Skov bevarede sin Ro med beundringsværdig selskabelig Pligttroskab, skønt han led under de svære Angreb, der rettedes mod ham. Selskabeligheden var delvis ødelagt, og skønt P. Råbjerg og jeg var enig med Redaktøren i hans politiske Ståde, måtte vi dog på Hjemturen med hinanden beklage det fore-

faldne; thi vi vidste, at P. Madsen havde haft den gode Hensigt at gøre sit bedste for at samle Venstre om den Mand, der i Følge hans gode Bondeinstinkt nu bedst kunde erobre Lemvigkredsen fra Højre. For P. Madsen var Spørgsmålet ikke moderat eller bergsk, men Venstres Sejr.

Små Anledninger har ofte mægtige Følger, og jeg er tilbøjelig til at antage, at dette, at P. Madsens Bestræbelser hin Dag mislykkedes, havde til Følge, at Lemvigkredsens Venstre i en halv Meneskealder måtte kæmpe en forgæves Kamp mod Højremanden Aberg.

De trende Folketingsvalg 1879—80 og 84 er for mit Vedkommende kun interessant ved de Personer, som opstilledes, Pastor Bertelsens Kandidatur i 1879 var et Selvmodsigelsens Tegn; thi i ham var der Stof til en moderne Politiker af den Slags, der tager Politikken som en Art taktisk Sport fjærnt fra deres egentlige Livsgerning og Livsanskuelse. Pastor Bertelsen var den alvorlige Mand på Prædikestolen; men den ikke nøjeregnende, lette Debator, når han stod overfor den stride stærke Bonde Aberg på et Vælgermøde.

Det langsomt bevægelige Gros i en Vælgerbefolkning, der endnu på dette Tidspunkt afgiver sin Stemme i Henhold til: Er Kandidaten Kød af vort Kød og Ben af vore Ben, lod sig ikke indfange af vittige Slagord på et Vælgermøde, og Pastor Bertelsen måtte erkende, at Lemvigegnens Bønder ikke egnede sig for hans politiske Metode; thi Venstres Stemmetal skrumpede ca. 20 pCt. ind, og Bevægelsen fortsattes i samme Tempo nedad med Kr. Gadkærs Kandidatur i 1880.

Det hører til det politiske Livs vittige Kendsgerninger, at Pastor Bertelsen i dette År stod på Valgtribunen i Lemvig og anbefalede Kr. Gadkær

til Vælgerne, som »den uslebne Perle«; thi dette giver Situationens forsorne Virkelighed. Før prøvede man den moderne Politiker i sort Kjole og hvidt Krøs, nu den tilknappede, magre Bonde i simpel blå Vadmæl af Snit Anno 1850. Ja, der er ikke Tvivl om, at Kr. Gadkær, som han var nu, yderst begrænset, skarp og logisk i sin afmålte Tankeverden og Viden, vilde have passet fortrinlig som Rigdagsmand i Bondevennernes Selskab under Tschernings åndfulde, men nøgterne, embedsfjendtlige, sparsommelige Bondepolitik i 1850-erne, men i den bergske mere højtflyvende politiske Tidsalder duede han ikke, og man må virkelig undres på, hvilke Indflydelser indenfor Lemvigkredsens Venstre, der bragte Kr. Gadkær op på Lemvigkredsens Valgtribune, dersom det ikke skyldtes Pastor Bertelsens vittige Forsorenhed og hans Degns (Redaktørens) Følgagtighed. Kr. Gadkær var sagesløs. Hans religiøse Overvejelser havde hidtil præget hans Sind. Han havde været stærkt medvirkende i Oprettelsen af Bøvling Valgmeneighed, skønt hans egentlige kristelige Grundlag var mere Søren Kirkegårds sk end grundtvigsk, og ejendommelig som han var, egnede han sig bedst til at være noget for sig selv, altså ikke i Nutidens Partibåse. Men havde han haft gamle Åbergs Rutine og Sagkundskab, vilde han have været denne jævnbyrdig i den bidske, skarpe Replik. Nu manglede han den udendørs Øvelse.

Nu, Lemvigegnens Venstre var ingenlunde dermed udtømt for brugelige Kandidatemner. Nej, deres Tal kunde på hint Tidspunkt snarere tælles i Dusinvis, og måske netop fordi dette var Tilfældet, valgte Venstre i 1881 at opsøge en Kandidat udenfor Kredsen, og Valget faldt på daværende Gårdejer i Vejrum, Th. Nielsen, der siden af Chr.

Berg antoges som stedlig Leder af det bergske Koldingblads Aflægger i Holstebro og i mange År derefter var en forfaren Redaktør af Holstebro Dagblad; men hvad der her lægges Vægt på er, at med Th. Nielsens Kandidatur oprettedes så nogenlunde Styrkeforholdet mellem Venstre og Højre i Lemvigkredsen fra hin Dag i 1876, da Laurids Skov stod som Venstres Kandidat. Kresten Høgsgårds Opstilling i 1884 bragte samme Styrkeforhold et Hanefjed frem i Venstres Favør; men Sejren lå endnu langt ude i det fjerne.

Mellem Valget i 84 og Valget i 87 ligger de egentlige bevægede Provisorieår, som endnu den Dag i Dag mangler en gyldig historisk Bedømmelse; men at de indeholdt en kraftig politisk Rejsning indenfor Bondestanden: Dette er kun Fabel. Trods de store Møder og Slagordene: »Slutter Kreds og står fast alle danske Mænd«, eller »Gå aldrig på Akkord med Uretten«, så er det en Kendsgerning, at Menigmand tog hele det politiske Postyr med en vis Kulde og Ro; man gav sine Ti- og Femogtyveører til Grundlovsværneforeningen og passede forøvrigt sin Dont, som om intet var sket, og hvad skulde man forøvrigt gøre andet; thi Førerne rådede jo netop til bare Udholdenhed i Kampen, og dette var forsåvidt rigtigt nok, hvis der overhovedet kunde peges på en Kampplads.

Af de spredte Skærmydsler i Hillerød, Jyderup og Holstebro nåede Gnyet os herude i forstærket Form gennem Bladene, men efter nogle Dages Betænkning havde man en flov Fornemmelse af, at der dog intet virkeligt kendtes efter sligt, det estrupske System med de »lyseblå« osv. førtes uhindret videre. Fra den Dag af, da Grundlovsværneforeningens Formand, Jens Lund, Vejstrup, blev

ladt i Stikken med sit Forslag om almindelig Skattenægtelse, hvilket netop kunde have fremkaldt en kundbar Frontlinie gennem hele Bondestanden, havde min Skepsis overfor de store Kampsignaler lagt sig til Rette i mit Sind, som i et roligt forborgent Leje.

Jeg talte ikke med ret mange om Politik i de Dage; thi Snak frem og tilbage om, at Københavnerne nok med Tiden vilde gøre Mudder og sætte Estrup i Skræk, agtede jeg ikke meget på.

Det var jo klart, at Afgørelsen i den politiske Kamp måtte ligge i Bøndernes Hånd; thi Borgerstanden stod på Magthavernes Side, og Arbejderbevægelsen i Byerne var kun i sin Vorden, og i sit Væsen var den fjern fra Bøndernes Erkendelse af Selvstyretanken. Chr. Berg så her ganske rigtig, da han senere i Anledning af Smedestrejken, som fandt Støtte hos Venstrebønderne, advarede imod at gøre sig solidarisk med den moderne Arbejderbevægelse.

Min indeklemte Mistro til det hele fandt imidlertid Udtryk på et stort Venstremøde, der afholdtes på Møllegårdens Toft i det første Provisorieår, og ved hvilket navnlig Berg og Harald Holm var Hovedtalere. Jeg tillod mig at stille det Spørgsmål til Rigsdagsmændene, om det ikke kunde være på Tide at strø lidt mere Peber og Sennop i den Tillavning Oppositionen satte frem for Estrup, så han i hvert Fald kom til at nyse; men Berg masede mig ned under Forsamlingens Bifald. Idet han sagde: »Somm klaurr dem og skåer ett, anner browter og hårr ett«. Jeg fattede næppe i Øjeblikket den logiske Forbindelse mellem dette ravjyske Mundheld og mit Spørgsmål; men ved nærmere Eftertanke skønnede jeg, at navnlig Mundheldets sidste Sætning indeholdt en skarp personlig Bråd.

Dette skønnede også Pastor Bertelsen, som var ædelmodig nok til at sige noget om, at Knud Thøgersen dog var noget i Retning af den »uslebne Diamant«, som ikke burde hamres i Stumper og Stykker; men Pastor Bertelsens Forsvar kom ikke i Avisen. Derimod kom Kr. Høgsgårds blomstrende, sejerstolte Tale der, og den var heller ikke ilde holdt; thi han skildrede, hvordan de Lemvig Højremænd nu gik dernede i Dybet og hang med Næbet uden at turde vove sig ovenfor, herop hvor Venstresolen strålede og Grundlovstroskaben husvælede alle Sind. Denne Tale blev desværre Kr. Høgsgårds sidste politiske Stordåd i Lemvigkredsens Politik. Han gik til de faldnes Brigade.

Ved visse Lejligheder faldt Begivenhederne på de politiske Møder stærkt over i det komiske. Folketingsmand Hansen-Sir talte således en Dag ved et politisk Møde på Jespersens Sal i Lemvig, og ved dette Møde var Højre stærk nok til at vælge den gamle, stivnakkede Højremænd, Prokurator Hjort til Ordstyrer.

Han havde nu sat sig for at røgte Hvervet kongelig, for da Hansen-Sir i en temmelig uskyldig Forbindelse nævnede Kongen, fór den gamle op fra Sædet og erklærede, at han fratog Hansen-Sir Ordet. Nu blev der stor Opstandelse i Salen.

Venstre protesterede, og Højremændene var nærmest lidt benåuede ved Situationen; men Hjort blev ved sit, at han ikke tålte Majestætsfornærmelse, og Enden på det blev, at Venstre forlod Salen for at fortsætte dets Møde på den gamle Rådhusaal på Torvet.

Den Visnepolitik, som var en Følge af den provisoriske Konflikt, havde den Fordel, at der ikke i Statshusholdningen østes Penge ud til Refor-

mer, og at Folket øgede sin Handlekraft ved på egen Hånd at sætte noget i Værk. Årene efter 1885 betegner jo nok en vældig Nedgang i Priserne på næsten alt; men desuagtet har der vel aldrig været arbejdet så godt eller udviklet sig så megen Nydannelse i dansk Erhvervsliv som da. Det er i disse År, at Andelsmejerierne rejser sig rundt i Landsbyerne over det ganske Land.

Landbruget lægges om efter helt nye Driftsmåder. Sukkerindustrien, Cementindustrien og andre på dansk Råmateriale grundlagte Industrier tager vældigt Opsving. Landbrugets Omformning skaffer Arbejde til rimelige Priser. Praktisk og billigt. Dette var Løsenet i alt, hvad der foretoges. Proprietærnykker i Bondestanden fik et vældigt Stød nedad, idet deres Indehavere ikke længere kunde klare den på Lån, og mange Proprietærer måtte derfor gå fra Gårdene. Samtidig måtte opstablede Forretninger i Byen gå Fallit; thi der var nu Fordring om to Ting: Fornuftig Kapitalanbringelse og Arbejde. Renten gik derfor ned, og vest-sønderjysk Kreditforening konverterede sine Obligationer ned til $3\frac{1}{2}$ pCt., og dette blev nu Renteydelsen, hvorefter ny Lån kunde erholdes til Pari.

Den gamle Konservatisme overfor Ændringer i Bedriften var som blæst væk fra Bondestanden af den økonomiske Nødvendighed, der hurtig omformede sig til en landøkonomisk Vækkelse, i hvilken Højskolebevægelsen og den politiske Bevægelse ligesom fandt et Afløb i Handling, der kunde synes fjernt fra alle højere Ideér; men som dog forårsagede, at den demokratiske Retning indenfor Bondestanden fik et dybere og bredere Grundlag i den fælles Agtelse for Arbejdet og den

målbevidste Indsats for at hæve Landbrugsbedrifterne fra de mindste til de største op i det selvstændige Bedriftslivs højere Plan.

Det var for mig en Befrielse og Glæde at være med i dette landøkonomiske Fremskridtsarbejde med mit lille Brug og i dette på en ganske egen Måde at komme til at dele Interesser med Omegnens mange Husmænd. Ligemeget enten de var Missionsmænd, Grundtvigianere eller hvad — ligemeget enten de var Venstremænd eller Højremænd, så vilde de gerne tale med mig på kammeratlig Vis om Sagerne.

Optaget af den ejendommelige Fremdrift i det landøkonomiske Liv skrev jeg Artikler særlig i Tunemændenes Blad, »Vort Landbrug«, hvor jeg navnlig søgte at fremhæve Forbindelsen mellem det landøkonomiske Fremskridt, Arbejdsglæden og Bondens Sjæleliv, og det overraskede og glædede mig, at Redaktionen altid optog mine Artikler på en fin Plads og sendte Honorar pr. omgående. Jeg var forbavset over, at man kunde få så mange Penge for nogle få Timers Fritidsarbejde; men da mine Artikler i V. L. ofte havde nær Forbindelse med Husmandssagen, opfordrede Redaktøren af det ny »Husmandsbladet«, Fr. Oehlerich mig indtrængende til at skrive til dette, og jeg var gennem mange Ar Medarbejder ved dette lille Fjortendagsblad. Men min gode Ven, Hr. Oehlerich var lidt mere Forretningsmand i Bladforetagendet, end jeg syntes om. Han vilde til Tider presse mig til at skrive; men jeg har tidligt mærket, at jeg ikke er Journalist; thi det har aldrig tilfredsstillet mig at skrive pligtskyldigst. Mit Skriveri har jeg med Flid taget som Fritidsarbejde, idet jeg er gået ud fra, at skulde det i nogen

Måde fornøje andre, måtte det først være mig selv til Fornøjelse, idet Skriveriet udløste af mit Sind en Tanke og en Trang.

Min Hustrus og mit hjemlige Arbejde med vor lille Bedrift optog i høj Grad vor Interesse, og det var for os en virkelig Begivenhed, da Landboforeningens Udvalg for Bedømmelse af veldrevne Husmandsbrug tilkendte os første Præmie. De 30 Kroner havde en dobbelt Værd for os, som en første Anerkendelse af vor Væren og Virken her på Egnen og som en økonomisk Støtte; thi i vore små Forhold var 30 Kroner også Penge.

En ret interessant Episode, hvori jeg ret uskyldig blev inddraget, var det første Tilløb her på Egnen til Oprettelsen af en Brugsforening. Det var nu ret i Provisorietiden, og blandt Venstre her på Egnen som vel over hele Landet var den Tanke stærkt fremme, at man dog ikke sådan kunde blive ved at føre det store Ord mod Lovbruddet og samtidig støtte dets Tilhængere, det forretningsdrivende Borgerskab i Byerne. Men hvad skulde man gøre? Nogle Forslag gik ud på at oprette en Folkebank i Lemvig; men Tiderne var for nedadgående, og man frygtede for, at Venstremænd, såsnart de gav sig af med Oprettelsen af en ny Bank, skulde faa deres Lån opsagt i Sparrekassen og Lemvig Bank, som begge lededes af gamle hidsige Højremænd. Så blev det bestemt — vistnok noget på må og få — at få den unge, veltalende Bonde og Folketingsmand Dønnergård herover fra Sjælland for at tale om Brugsforeningssagen. Det kunde vel nok sætte en Smule Skræk i det næringsdrivende Højre. Dønnergård kom og talte varmt for Sagen, og bagefter skulde man så se, om der kunde gøres noget praktisk ud af den her; men det blev til det frygteligste Vir-

var, så Venstremændene røg i den vildeste Kamp-tummel mod hverandre. Der var nemlig en ung Købmand og Venstremand, Bajlum Pedersen i Lemvig, hvis Forretning truede med at gå i Stå, og han tilbød sig uden videre som Forretningsfører for en påtænkt stort anlagt Indkøbs- og Salgsforening med Lemvig som Boplads.

Det Udvalg, som på Mødet med Dønnergård var nedsat for at fremme Brugsforeningssagen, kom, inden noget praktisk i selve Sagen var lagt til Rette, i den heftigste Strid om, hvorvidt Bajlum Pedersen skulde have den Stilling som Forretningsfører, der foreløbig svævede i Luften og heller aldrig kom ned på Jorden. Udvalgs møderne blev snart ganske umulige på Grund af den bitre Strid, og nu førtes Striden over i Lemvig Folkeblad, hvis Redaktør sammen med Lærer Søndberg, Lomborg, der var en ætsende Stridsmand i socialistisk Maner, tog Gårdmændene, som ikke vilde have Bajlum Pedersen, hårdt i Skole. De svarede ikke; men Friskolelærer Eskesen, Bøvling, stod på deres Side og førte Forsvaret i Bladet. Det har vel så foresvævet mig, at Hr. Eskesen gjorde sig lidt for tyk, som Gårdmændenes Drabant, og jeg skrev i den Anledning en lille Notis, som Eskesen siden i al Venskabelighed betroede mig at have ramt ham hårdest; thi sådan var Eskesen: Han mødte selv Modstanden med milde Blikke.

I TJENESTE PÅ NYE OMRADER

Naturligvis var Brugsforeningssagen i den påtænkte Skikkelse ødelagt gennem denne Skærmyd-
sel; men den blev optaget på en hel ny Måde ude
i de små Kredse.

Bøvlingboerne fik med Eskesen i Spidsen en
Brugsforening i Gang. Først ganske i det små;
men snart voksede den sig stor, og så kom For-
eningen i Fjaltring, hvor også Friskolelæreren,
Kirkeby, stod i Spidsen for Ordningen. Samti-
dig udgik en Bevægelse fra Holstebroegnen
med den bekendte idérige Landmand, Mads Ber-
telsen Bjerre, Sir, som Foregangsmand. Denne Be-
vægelse satte Frugt her på Egnen i Oprettelsen af
de to såkaldte Indkøbsforeninger i Nr. Nissum og
Gudum.

Den i høj Grad tiltagende Omsætning indenfor
Landbrugsbedrifterne, som fremkaldtes ved den
ny, intensive Dyrkningsmåde og Oprettelsen af
Fælles- og Andelsmejerierne krævede tillige et
stort Indkøb af fremmede Foderstoffer, og dels for
i Fællesskab at skaffe betryggende Sikkerhed for
Foderstofferne Indhold og dels for at få disse
bragt ind i den hjemlige Omsætning til den lavest
mulige Pris oprettedes så Ringkøbing Amts Ind-
købsforening for Foderstoffer. Vi fik tidlig opret-
tet en Kreds af denne Forening her i Bonnet, og
efter 2—3 Års Forløb med skiftende Formænd blev
jeg i 1889 valgt som sådan. Formanden var tillige
Forretningsfører og Kasserer. Denne sidste Del

af Bestillingen frabad jeg mig imidlertid, og da Proprietær Lind, Knudsgård, drev et Fællesmejeri, hvortil Mælken fra Omegnen væsentlig leveredes, gik han beredvillig ind på at afdrage Betalingen for Foderstofferne på Mælkeleverandørernes Afregninger. Denne Ordning viste sig dog snart ubrugelig, idet Andelsmejerierne i Dybe, Vandborg og Tørring tog Hovedparten af og tilsidst alle Hr. Linds Leverandører, og dermed gled Kassererbestillingen også suksessivt over på mig.

Nu er det virkelig en egen Sag for en Mand, der sidder i stor Armod og med mange Børn, Måned efter Måned at indkassere Tusinder af Kroner for fremmed Regning uden anden Kontrol end en årlig mangelfuld Revision, og jeg må takke min Gud og min nøjsomme Hustru for, at vi dog reddede Æren gennem denne udsatte Stilling. Det er ikke enhver Kvinde, der kan bevare Nøjsomhedens Instinkt i Erkendelsen af Fattigdommen, når hun ser, at Manden hver Aften lægger Masse af Mønt under sin Hovedpude.

Lønnen for mit Arbejde var 2 Øre pr. 100 Pd. Foderstoffer, så det gav ikke meget at falde tilbage på; men man måtte være nøjsom i sine Fordringer, da Andelssagen skulde bryde sig Vej. Stillingen voldte mig mange urolige Timer, og jeg har ofte spurgt mig selv, om jeg ikke kunde have anvendt de 8—10 År af min bedste Manddom bedre. Jeg kan ikke vide det; thi det var dog en Art Livsprøvelse.

Mine største Drengene voksede i samme Tid til. Deres Skolegang var mangelfuld. Jeg underviste dem selv, og når de havde Tid og ikke var ude at tjene, fulgte de mig til Lemvig, hvor jeg 2 halve Dage om Ugen havde Skole med A. S. Hestbechs Børn.

Der var en lille Ekstrafortjeneste ved Budleje for Foderstofforeningen; thi Foderstofferne udleveredes direkte fra Banevognene en Gang om Måned, og så skulde Folk straks underrettes om Afhentningsdagen. Fra Drengenes sjette Ar måtte de hver besørge sin Rute. En gennem Ferring og Vandborg, den anden gennem Engberg, Hygum og Hove. Når deres Moder kaldte på dem om Morgen i Dagbrækningen, at nu skulde de ud på deres Tur, var de straks lysvågne; thi de vidste, at Bønderkonerne tog vel imod dem med Kager, og at sådanne Mænd af den gamle Skole som Laursen Brændgård, Peder Borup osv. ydede dem særlig Anerkendelse med en Drikkeskilling, og så vidste de tillige, at de hver tjente en Kronespenge til Hjemmets fælles Kasse.

Den nuværende Brugsforening i Bonnet tog sin første Begyndelse i Ø. Houmås, Hove, men flyttedes snart til Bonnet, og jeg blev kort efter dens Formand; men 1897 og 98 frasagde jeg begge Formandspladser grundet på, at jeg af flere Grunde fandt det nødvendigt, hvis jeg skulde redde mig ud af Foderstofforeningens Forhold på nogenlunde forsvarligt Grundlag.

Jeg var på denne Tid Formand for Sognerådet, i hvilket jeg var bleven indvalgt ved Husmændenes Stemmer, og de højstbeskattede, som på Forhånd mente, at med min Indtrædelse i Rådet havde den rolige Drøftelse af Sagerne taget en brat Ende, kom heldigvis snart på andre Tanker, hvilket de en halv Snøs Ar senere lod mig tydelig forstå, idet netop Gårdmændene påny satte mig ind i Rådet ved det første Valg efter Indførelsen af almindelig kommunal Valgret, skønt både jeg og min Hustru stemte på Husmændenes Liste.

Jeg har kun gode Minder fra det fordragelige Samarbejde med Kommunens gode Mænd, ligemeget enten de var fra Hus eller Gård, og dette fordi jeg stadig har haft Råd til at agte Mennesket udenom Parti- og Klassehensyn, hvilket atter stadig har ydet mig øget Fornøjelse af at leve sammen med mine Medborgere.

Trods Provisorieårenes Visnepolitik enedes man dog fra alle Sider om en Bevilling til Husmandsrejser, og Husmændene tog den flittig i Brug. Vi fik her mange Besøg af disse rejsende Husmænd.

Først kom de enkeltvis, og jeg måtte så vise dem omkring til de forskellige Husmænd i Omegnen, som med og under beundringsværdig Ihærdighed og Nøjsomhed havde taget de nye Driftsmåder op. Der var noget historisk, banebrydende i dette, og det frydede mig, at det blev erkendt af de fremmede Husmænd, som ved Selvsyn sporedes til at bringe Udviklingen videre. Imidlertid blev det dog en Byrde for vort Hjem Dag efter Dag at være hjem søgt af nye Gæster, der skulde retledes for at få Udbytte af deres Rejse, og der kom et Arbejde i Gang for at ordne Husmandsrejserne i Rejsehold, og jeg var derefter i flere År Fører for sådanne Hold; men da jeg skønnede, at det ny og fremskredne i Husmandsbruget her på Egnen ikke længere havde Nyhedens Interesse, fordi det samme Fremskridt var væsentlig gennemført over det ganske Land, og da Husmandsrejserne tillige kom mere over i officiel Gænge, søgte jeg ikke længere at bevare noget Førerskab på dette Område. Det økonomiske Udbytte for vort Hjem af Fremmedbesøget og Rejseledelsen var så som så; men mit personlige Udbytte var det Indblik i Husmandslivets Væsen og Husmandstankegangen, der kunde fremkalde den Sammenligning, som

fører til Erkendelsen af, at Husmændene stod betydelig tilbage for Gårdmændene i åndelig Frigørelse og personlig borgerlig Selvfølelse, selv om Husmændene var rykket frem til fuld Jævnbyrdighed i økonomisk Dygtighed og forud i Arbejdssomhed og huslig Begrænsning.

Efter at jeg omkring Arhundredskiftet var bleven fri for samtlige Formandsbestillinger, fik jeg ganske uventet et helt nyt Virkefelt, idet jeg Tid efter anden fra forskellige Egne i Nordjylland fik Opfordring til at medvirke ved de såkaldte Landbrugskursus. Jeg havde jo læst og skrevet en Del om landbrugsfaglige Emner, havde også holdt Foredrag her og der i Landboforeninger særlig om Ting, der angik Husmandsbruget; men dette at være Lærer ved et Fjortensdagskursus var noget helt andet.

Den første Øvelse fik jeg ude hos Forstander Nielsen, Klank, — senere Borris — det var et meget livligt Kursus med Diskussioner, i hvilke jeg ivrig deltog. Jeg fik Småg på Sagen, og det var mig siden til stor Glæde og Opmuntring at modtage Indbydelse som Lærer ved lignende Kursus.

Mit faste Fag ved disse Kursus var Landbrugsregnskab, som jeg gennemførte efter et System af egen Opfindelse — min eneste — Systemet viste sig egnet til at vække Interesse hos Kursusdeltagerne og gav en Forståelse af Regnskabsføringens Betydning for det praktiske Landbrug, og der arbejdedes med forbavsende Ihærdighed både af unge og af ældre Mænd indtil 60-70 Årsalderen på at sætte sig ind i Sagen, så den Kendsgerning, at den jyske Bonde er en fortrinlig Regnemester, fandt ny Bekræftelse, ligesom også at den gamle jyske Almueskole i særlig Grad har udviklet dens Evne i Bondestanden; men det som gør, at jy-

ske Bønder dog ret nødig kaster sig over gennemført Regnskab i egen Bedrift, er dette, at han elsker Frihåndsoverslaget, ligesåmeget som han hader den systematiske Bundethed på langt Sigt, og den må jo til, for at et ordnet årligt Driftsregnskab kan gennemføres.

Iøvrigt holdt jeg helst fri Foredrag ved disse Kursus, hvor jeg altså benyttede samme Måde, som jeg havde anvendt i skriftlig Fremstilling, nemlig at knytte de landbrugsfaglige Spørgsmål til deres personlige, hjemlige og sjælelige Forbindelser. Jeg var i Reglen ved et sådant Kursus i Samarbejde med en Landbrugskandidat, som så systematisk gennemgik et Stykke teoretisk Landbrugslære, og om Aftenen ved Forhandlingsmøderne var han det videnskabelige, og jeg sammen med Bønderne det folkelige Element. Man oplevede mange morsomme Ting ved disse Kursus, sålænge de var ny og Liv, og så fik man et særligt Indblik i de forskellige Egenes Folkekarakter og i enkelte udprægede Mænds skjulte Evner. En mindre Gårdmand fra Skarpsalling på Himmerland holdt således ved mit første Kursus i Års et Foredrag om Rodfrugtdyrkning, som var et Mesterværk af Liv og Lune, holdt i uforfalsket Brug af det lette, flydende Himmerbomål med teatralisk Effekt, som holdt Forsamlingen fangen i lattermild Opmærksomhed hele 3 Kvarter.

Jeg har ved flere Kursus været sammen med den bekendte, fremragende dygtige Landmand, Anton Sørensen, Haubro; men han er ikke Himmerbo på den Måde, at han nøjes med en »bette Kuen«, ret sådan Pø om Pø hver eller hver anden Gang, som Himmerboerne i Almindelighed. Der-til var han for afgjort i sine Meninger og Påstande. Så skete det ved et Kursus i Fjerritslev i Han-

herred, at Anton med stor Kraft advarede Folk imod at dyrke Spergel, hvoraf der fra gammel Tid er dyrket en Del på disse magre Egne, og han stemplede Spergelen som en ligefrem skadelig Ukrudtsplante; men derefter var der en lun Smed derude fra Klitten, som tog Ordet og sagde: »Ja, det siger Anton Sørensen nok; men se a havde nu sådan en Sandbrink, vel en Td. Sæde, hvori a såede Spergel og avlede 1100 Pd. Frø, hvorfor a fik 11 Øre Pundet. Det var flere Penge end Jorden var værd, og så havde a endda den gode Halm til mine Køer. Hvad sejer Anton Sørensen til det?« Overfor denne Kendsgerning kunde der næppe anføres nogen Imødegåelse.

I de samme Dage var der oparbejdet en stærk Reklame for Foderplanten Ru Kulsukker, og en Aften blev det draget ind i Forhandlingen, hvilke økonomiske Vidundere man kunde vente sig af denne Nyhed. Vor Smed fra Klitten var der igen med følgende korte Bemærkning: »Ja, Ru Kulsukker gror vist nok godt, når den plantes i en Mødding og hver Dag vandes med Ajle«. Se, Smedens Bemærkning er Udtryk for den nøgterne Jydes kortfattede Begrænsning værget med Lune og Kendsgjerningernes Logik; men han er tillige Hanherredsboen fra den Egn, til hvilken Skjoldborgs første Fortællinger med Forherligelsen af Husmandens Brydningsarbejde er knyttet. »Stik Fingeren i Jorden og lugt, hvor du er«. Det er netop Ordet, som Hanherredsboen må skrive sig bag Øret, fordi hans Landskab med Klitten, Mosen, Lyngen og de oversvømmede Fjordenge lægger så mange Hindringer for moderne Eksperimenter.

Dog i intet Land har jeg været med på så mange Kursus og haft så megen Fornøjelse deraf som

i Thy; thi Thyboen spiller ikke, men er overlegen, og det er morsomt en Gang imellem at være den underlegne. Det vil sige, når Overlegenheden, som man står overfor, ytrer sig i en gemytlig Form; men netop denne Ytringsform er den gode Thybo medfødt.

Hvilken Væsensforskel var der ikke mellem de to udmærkede Mænd, Søren Overgård, Sennels, og Laurids Kristensen, Hurup, og dog gjorde Hæderlighedens og den dybe, alvorlige, usminkede, personlige Grunddannelses Stempel dem ens af Arten: Danmarks gode Mænd. Jeg har ikke i mit lange Liv truffet Bønder, for hvem jeg så umiddelbart kunde bøje mig i Underlegenhed; thi det var jo på en noget anden Vis, man måtte tage Hatten af for en Mand her fra Egnen som Tovborg Jensen, idet Evnerne og det kloge Omdømme hos ham ligesom var i Forgrunden for den smukke Sjæl. Det er mig dog en Glæde og en Bekræftelse på mit Syn, at Tovborg Jensen satte særlig Pris på Laurids Kristensen. De var jo i sin Tid Naboformænd for hver sin Landboforening nordenfjords og søndenfjords, men deres Veje skiltes i Politik, da Laurids Kristensen blev Landstingsmand.

Nu, det er jo Thy og Thyboer, der her skal leve i mit Minde, og det var en Oplevelse at gæste Laurids Kristensens Hjem i den gamle lerklinede Forpagterbolig ved Hurup Præstegård og mærke Inderligheden og Kraften i den Kærlighed, som bandt denne betydelige Mand sammen med en elsket Hustru og deres Børn under det lave Stråtag, og det var også en Oplevelse ved Slutningsfesten for vort Kursus på Thisted Afholdshjem, at se Søren Overgård, Enkemanden, sammen med hans huslige, fordringsløse voksne Døtre og mær-

ke den hjemlige Harmoni fra Gården i Sennels igennem hans og deres fælles Sang til den enes Klaverspil.

Søren Overgård stammede vel fra Mors, og i hans ejendommelige Følelsesliv var dette kende- ligt; men Thyboerne har Ære af at have optaget ham i deres nyere Historie som én af deres Egne, skønt han næppe nåede at bruge deres ejendommelige Landskendeord: »der er Moänn om er«. Ja, for dette Monn — Månn — som det er mig ligeså umuligt at skrive som at sige rigtig, ja endog med min grammatikalske Viden umuligt at henhøre til en bestemt Ordklasse, skønt jeg her uden Thyboernes Tilladelse har skrevet det med stort og stavet det M-o-å-n-n. Dette er Thyboernes »Shibolet«, som jeg hermed overlader til kyndige Sprogmand; men det falder morsommere i Thybosproget end vor Egns: »Herr o Law« og er Udtryk for noget stærkere, forborgent i Thyboens folkelige Grunddrag.

Thyboen er Thybo, hvad enten han er Missionsmand eller Grundtvigianer, Højre- eller Venstre- mand, for »der er Moänn om er«, at han ikke skulde være det. Særlig ved vore Diskussioner Kursusaft- nerne og ved vore Slutningsfester lærte jeg Thyboerne at kende i Alvor og Gammen, som de mest ejendommeligt prægede af jyske Bønder. Selv- sikkerhed er afgjort, men begrænset i det overkommelige, det han kan forstå og magte, og derfor ikke stødende.

Man var forhen tilbøjelig til at regne Thy blandt de døde Egne, fordi Thyboerne i det længste lod sig repræsentere på Rigsdagen af Højremænd; men så kunde man med samme Ret regne vor Egn blandt de døde, fordi den næsten et Arhundrede ud lod sig repræsentere af Chr. Aberg,

og dog er det en Kendsgerning, at der her var mange Gange mere folkelig og politisk Interesse og Forståelse end f. Eks. på Himmerland, hvor man fra Tidernes Morgen altid valgte Venstremænd. Nej, Sagen er den, at det konservative Instinkt fordrede Betænkning, inden det overlod sig i den ny, demokratiske Strøm, og i Thy som her var det et Grunddrag i Folkekarakteren, at man mente sig sådan kørende, at man vel kunde nå frem i Tide uden derfor just at følge Strømmen; thi det at stemme imod Strømmen for netop i det rette Øjeblik at give sin fulde Kraft i den rigtige Retning er Jydens Opgave i dette Land, den er ikke misundelsesværdig. Lad derfor Thyboerne have Æren for at være naturlig indstillede til dens Røgt.

EGNENS POLITIK NOK EN GANG

Det er med politiske Modsætningers Sammenstød som med Limfjordens Isflager efter Tøbrud. Isen løsnæs fra Land, løftes og brydes, Strømmen fører en Flage i Øst, Vinden en anden i Nordvest. De tørner sammen og skrues af hinanden op som hele Isbjerge, der om nogle Dage med fortsat Tø er slettede ud til det bare Vand.

Man tænker tilbage på den hidsige Kamp i 80-erne og 90erne mellem »moderate« og »bergske« Venstremænd, men ser ingen Ting. Ingen varige historiske Kendsgerninger øjnes som dette Sammenstøds Følger; men dog har det her i Lemvigkredsen sin Værdi for en medlevende, idet Kampen stiller tvende Rækker af Egnens ledende Mænd overfor hinanden og til en vis Grad åbenbarer deres stærke og svage Sider.

I 1887 var Harmen mod Provisorierne og det estrupske Styre endnu stærk nok til at forene alle Venstremænd i et fælles Krafttag for at skaffe en Grundlovssejr til Veje ved Valget her i Lemvig.

Såsnart Kandidaten var funden og proklameret var alle enige om, at det var et meget heldigt Valg. Den unge i alle Måder sympatiske Redaktør af »Århus Folkeblad« sad inde med alle de Egenskaber, der passede for Forholdene her. Man bekymrede sig ikke om, enten Kandidaten var Landmand eller Bymand; thi det var ikke Reformspørgsmål, det drejede sig om, men det poli-

tiske Magtspørgsmål, hvorvidt Estrup skulde kunne regere videre udenom Folkets grundlovshjemlede Rettigheder.

En Mand som N. Johan Laursen var netop understøttet af den Talens Gave, som er i Stand til at sætte en ulmende Valgstemning i fuld Glød og drager alle Vælgerne op af Søvn og Dvale for at møde ved Valgbordene.

Ved et Møde på Warmdahls Hotel, hvor Laursen var tilstede og havde talt, stod flere af Egens Venstremænd frem og anbefalede hans Valg; men blandt disse mindes jeg særlig nu afdøde Gårdejer Søren Knorborg, Hove. Høj og langarmet, som han var, stod han der på Talerstolen og med enfoldige, stærke, varme Ord priste han Venstres Lykke og Held med at have fundet en så udmærket Kandidat, mens han sluttelig strakte sine lange Arme velsignende ud over den forholdsvis lille N. Johan Laursen, som stod nedenfor til Venstre for Talerstolen; men denne i al sin Simpelhed udførte Tilkendegivelse var netop betegnende for den Tillid, man indenfor den jævne Venstrebefolkning her i Kredsen nærede til Sejren ved den fremmede, unge Kraft, som var tilført os i N. Johan Laursen. Selv Kvinderne — hvilket den Gang ellers var ukendt — mødte frem ved Vælgermøderne for at give den almindelige Hyldest og Håb en Skønhedens Farve, og så kom Valgdagen den 28. Januar 1887 med sin mægtige Spænding. Venstre i Håb, Højre i Frygt. Ventetiden, indtil Stemmerne var talt, var næsten pinlig for de mange Mennesker, der fyldte Gaderne og Beværtningernes Lokaler, og Rygterne svirrede rundt snart forhåbningsfulde, snart skuffende, men endelig kom Resultatet: Åberg 1047, Laursen 1041. »Seks Stemmers Forskel!« — »Seks Stemmers

Forskel!« lød det ligesom undrende fra Mund til Mund. Så lidt skulde altså betyde så meget som Knusning af et stort, sammentrængt Håb. Det kunde, det måtte ikke være rigtig fat, der måtte skaffes Omvalg; men Omvalget kom ikke. Hvad, der derimod kom, var en dybtgående Splittelse af Egnens Venstre.

Valget i 1887 havde vist ud over Landet, at Estrups resolute Politik havde stærkere Tilslutning end forventet. Han sad med et fyldt Skatkammer, og det var tydeligt, at det mere og mere blev Vane, at man forsonede sig med Provisoriregimentet. Stemningen mod den golde Visnepolitik fandt et mægtigt Udtryk gennem Agrarforeningen, til hvilken en Masse Venstremænd sluttede sig sammen med Højremænd og krævede Reformers.

Jens Busk, den radikale Bonde — sådan gik Sagnet — sad i Grevens Lænestol og forhandlede om Forlig. Hørup var i Smørpolitiken »det rene Lands« slagfærdige Våbendrager, sikkert i den politiske Hensigt på gamle I. A. Hansens Vis at forene »store og små Bønder« for derigennem at skaffe rent Land fri for Militær- og Embedsvælde. Berg, som efter overstået Fængsling for Holstebroaffæren var kommen lidt ud af Ledelsen, satte ind med afgjort Modstand mod alle Forsoningsnykker, og Hørup svarede med at titulere Berg som Rumlepotte. Alt dette Hurlumhej måtte selvfølgelig give Efterdønning i en så politisk vågen Kreds som vor; men de fleste af Egnens førende Mænd søgte så vidt muligt at holde en politisk Strid mellem Egnens Venstremænd så tilpas nede, at den ikke skulde ødelægge Kredsens Hovedopgave at samle alle Venstrevælgere om et sejrende Valg. Dette sidste lykkedes dem ikke,

skønt ædle og trofaste Venstremænd som Grundlovsværneforeningens Formand, Peder Brask, Nees, arbejdede ihærdigt derfor.

»Lemvig Folkeblad« var jo blevet Aflægger af Kolding-Bladet, Bergs særlige Organ, vel fordi »Horsens Folkeblad«, Lemvigbladets flerårige Forbindelse, var for meget i Familie med den bojsenske »Moderationspolitik«. Dette medførte, at Redaktøren af vor stedlige Aflægger kom i en ret vanskelig Stilling, og I. M. Jespersen Lilholts Natur stod ikke til at holde sig afventende i en sådan. Han var ivrig Beundrer af Berg, og han var jo henvist til enten at tie bomstille eller give den »rene Venstrepolitik« fra Kolding, som forkyndtes i hans Blads forreste Spalter, sin Tilslutning; thi at Aflæggeren førte én Politik æ-for og en anden æ-bag i sine Spalter, vilde dog være for latterligt. Det gjaldt nu om for »Lemvig Folkeblad«s Redaktør at få en Folketingskandidat frem til Valget i 1890, som hyldede Bergs Politik. Men her var gode Råd dyre; thi Vælgernes Flertal vilde ikke slippe deres forrige Kandidat, og denne vilde ikke erklære sig som afgjort Tilhænger af nogen af de stridende Parter indenfor Landets Venstre.

Man gik til Valget den 21. Januar i Stridens Tegn. Begejstringen og Håbet fra 87 var bortvejet. Venstremænd skelede til hverandre på Valgdagen og spurgte: »Mon han vil stemme, eller mon han ikke vil stemme?«

»Lemvig Folkeblad« havde vel som stedligt Blad ikke just modvirket Laursens Valg, da hans Kandidatur var fastslået; men Skriveriet fra Kolding lød jo på: Enten for eller imod Bergs Politik, og Bladets Holding var en indirekte Opfordring til at forholde sig surmulende ved dette Valg. Re-

sultatet blev selvfølgelig derefter. Afstanden mellem Venstres og Højres Stemmer voksede fra 6 i 1887 til 351 i 1890.

Jeg tror, jeg hin Valgaften gav Udtryk for en dyb Stemning indenfor tænkende Venstremænds Kreds, når jeg udtalte, at sådan kunde man ikke blive ved at køre omkring med Småfolks demokratiske Følelser og Instinkt efter Fløjt fra så denne, så hin Manøvre af politiske Førere, og heldigvis har Tiden vist, at det nu ikke så let lader sig gøre.

Harmen over det skete var stor, og denne måtte have sit kundbare Udtryk. Men i Harmen handler man sjældent klogt. Imidlertid blev der indvarslet til et Vælgermøde på Højskolehjemmets Sal oppe ved Valgmenighedskirken.

Det var først hen mod Foråret, Mødet holdtes. P. Brask var altid den kloge, forsigtige Mand og holdt vel ikke af, at Mødet skulde blive alt for hedt. Imidlertid lød Dagsordenen alligevel på Udstødelse af tvende Medlemmer: Redaktør J. M. Jespersen og Gartner S. Knudsen.

P. Brask indledede med en i Formen beroligende Tale, men dog henholdende sig til de bedrøvelige Kendsgerninger, der gjorde det umuligt at fremme et Venstrevalg her i Kredsen, når Pressen og visse fremtrædende Medlemmer af Venstreforeningen stillede sig så tvetydig og modvillig til den af Foreningen antagne Kandidat, som sket var ved Valget i Januar.

Derefter fremstod flere Vælgere, som i mere hidsige Udtryk fordømte Venstrebladets og dets Meningsfællers Taktik, og blandt disse var også jeg. Den angrebne Part måtte nu frem og særlig Hr. Jespersen Lilholt. Han gjorde sig Umage for at tale behersket og undskyldende, hvorved han, som ikke var øvet Taler, famlende indviklede sig

i en Imødegåelse af nogle Historier om, hvad han havde sagt her og der for at modvirke Laursens Valg. Denne Famlen gav visse Afbrydere i Forsamlingen Lejlighed til ret nærgående og ufor- skammede Tilråb til Taleren, så han måtte forlade Talerstolen uden at have vundet anden Stemning i Forsamlingen end den, der blev fæstnet i hans tavse Meningsfællers Sind ved den Behandling, han var Genstand for, og hans og Knudsens Eksklusion blev vedtaget. Men Begivenheden havde fra et videre historisk-politisk Synspunkt kun negativ Værd; thi en afgjort Understrøm i Lemvigkredsens Vælgerbefolkning førte henimod Tilslutning til den »rene bergske Venstrepolitik«. Valget her i 1890 og dets Efterspil er altså væsentlig at betragte som en Episode. Nabokredsene her i Amtet var nemlig ved samme Valg gået over fra det »moderate« til det bergske Parti, hvilket, som Forholdene lå, måtte bidrage til at hæve Understrømmen op til at blive den beherskende Strøm i Egnens Venstrepolitik. Der blev også snart dannet en Vælgerforening på den »rene« Politik, og den gamle Forening sygnede hen, skønt den modnedes til at blive en erklæret moderat Forening og fik sit eget Aflæggerorgan i »Lemvig Dagblad«, der havde så begavede stedlige Redaktører som Povlsen og Olsen.

Peder Bech, Dybe, der en Tid var i Forgrunden som »Moderationen«s Leder her i Kredsen, spurgte mig, da »Lemvig Dagblad« skulde startes, om jeg ikke kunde være at formå til at være dets stedlige Leder; men jeg svarede, som sandt var, at jeg ikke egnede mig dertil, for jeg var kun egnet som politisk Fribytter, og derved måtte det have sin Forbliven. P. Bech var egentlig noget af samme Surdej; men han forstod, at man ikke

kunde få Aftræk på en partipolitisk »Bejt Brød« med den Surdej, for det vilde smuldre. Nu det moderate Parti smuldrede alligevel her i Kredsen. En lille Del af det gik ved Valget i 1892 til Højre; men det rene Venstre var ved dette Valg førende. Dog opnåedes der kun 906 Stemmer for Venstres Kandidat, Augustinus Sørensen fra Dons. Jeg var ordførende Stiller for ham, skønt jeg vel vidste, at denne jævne, skikkelige Bondemand ikke vilde være i Stand til at erobre Kredsen fra Åberg. Valgets Udfald var derfor ingen Skuffelse trods Højres 1235 Stemmer, og Venstre var i sjældent godt og fredeligt Humør ved Afskedsgildet for den faldne Kandidat Valgaftenen. Man var ved at forsones sig med den Tanke, at der blev ikke noget Venstrevalg her i Kredsen, så længe Åberg levede. Berg var jo død, efter at han i Forening med Hørup havde ført den hidsige Kamp mod Sukker- og Øllovene og deres Tilknytning til Alderdoms-, Syge- og Fattigloven; men Bojsens Politik fuldførte Forliget, så Finansloven atter vedtoges på lovlig Vis, og det moderate Mindretal her i Kredsen havde altså en virkelig Realitetspolitik at støtte sig til, mens det rene Venstre kun havde Kritikken af samme at bruge; thi nægtes kan det jo nu ikke, at dette med Udholdenheden i Kampen mod Provisorierne ikke var en Realitet, når Kampen faktisk døde hen. Men Slagordet: Gå aldrig på Akkord med Uretten! stod der stadig igen som en ædel Opstrammer, og dets Magt blev ikke mindre for Vestjyderne, fordi Berg var gået i Graven med det. Derfor var Modsætningen mellem moderate og rene Venstremænd her i Kredsen vel på sit højeste, da vi i 1895 atter stod over for et Valg, og der var Udsigt til, at to Venstrekandidater kom til at stå overfor hinanden på Valgtribunen.

Vi var så en Del Venstremænd fra begge Sider og fra ingen af Siderne, der mente, at dette burde afværges ved, at der slet ingen Valgkandidat stilledes op mod Åberg, men i Henhold til Valgloven stemtes Nej. Dette gennemførtes dog ikke uden Modstand, og navnlig var det atter hos Venstrebladet, det holdt; thi hvordan skulde det gå til, at de to Blade, »Lemvig Folkeblad« og »Lemvig Dagblad«, der til daglig lå i Hårene på hinanden, i skøn Enighed og fyldig Harmoni kunde virke kaldende og opmuntrende for at få Vælgerne til at møde i Lemvig og stemme: Nej. Det gik heller ikke; thi såsom et radikalt Blad altid må bevare Forspringet med Hensyn til de ophøjede rene politiske Linier, måtte »Lemvig Folkeblad«s Redaktør melde Pas i dette Spil med fordægtige Makkere; men det gik alligevel. 928 Venstrevælgere mødte frem og stemte Nej, mens Åberg kun fik 1113 Stemmer.

Et ret morsomt Afbræk fik Tilrettelægningsen af Nejstemningen, idet man kom i Tanker om, at Højre kunde opstille en »Lækat« ved Siden af Åberg og derved hindre, at Venstre kunde stemme Nej. For at sikre sig mod dette måtte vi komme Højre i Forkøbet og have vor »Lækat«, der skulde melde sig i behørig Tid og så trække sig tilbage, når det viste sig, at Åberg var uden Følge af sin »Lækat«.

Husmand Lars Mortensen, Fjaltring, påtog sig dette mindre lystelige Hverv. Men Valgdagsmorgen viste det sig, at han havde misforstået Stillingen og mente, at i det Tilfælde, han ikke længere var »Lækat«, men virkelig måtte gennemgå Valgdagens Møje som Venstres Kandidat og blev valgt, var han ikke pligtig straks at nedlægge det for Tilfældet givne Mandat. Der blev ikke nogen

varig Vanskelighed i det Spørgsmål; thi i det samme, som det behandledes henne i Dyrslæge Kalle-søes Gæstgiveri i Vestergade, hvor Venstremænd på den Tid søgte til Huse, kom et Medlem af Valgbestyrelsen og meldte, at Åberg ingen »Lækat« havde i Følge, og Lars Mortensen kunde så trække sin Kandidatur som sådan tilbage. Jeg havde den Opgave gennem Spørgsmål at slå ned på Højres Politik, så godt jeg kunde, for derigennem at mane Vælgerne til at stemme Nej; thi der måtte jo ikke efter Valgloven holdes egentlige Taler af Oppositionen, når den ingen Kandidat havde at anbefale; men gamle Borgmester Lund var liberal, han lod mig knytte alle de Begrundelser til Spørgsmålene, jeg kunde overkomme, og det gik ganske godt.

Efter Valghandlingen blev der straks begæret skriftlig Afstemning; thi alt var forud i lovebefalet Orden fra Venstres Side til at fuldføre dette Skridt. Derefter stemtes Ja og Nej til den eneste opstillede Kandidat.

Forskellen mellem Ja- og Nejstemmerne var ikke større end, at man derefter drøftede, hvad der vilde have sket, dersom Egnens mest udbredte Blad med Kraft havde støttet Eksperimentet; men ingen tænkte dog på at gentage det, og det vilde vel også have været en Skam, om den gamle, grundhæderlige, dygtige og saglige Bonde af den gamle Skole, Åberg, skulde være falden på den Måde efter at have repræsenteret Lømvigkredsen i en Menneskealder.

DET DÆMRER FOR DET NYE ÅRHUNDREDE

Folketingsmand Åberg døde den 10. Oktober 1897.

Det begynder ligesom at dæmre for et nyt Århundrede. Også for mit personlige Vedkommende stundede et Afsnit af Livet mod nye Tider, mere Ro i Sindet, inderligere Længsel efter at finde Fodfæste for Livet i Fædrenes Tro og Evighedshåb.

Vor tredie Søn, et kært Barn på 8 År, der ejede en særlig Evne i Hengivelsen til Hjem, Forældre og Søkende, døde pludseligt, og der er noget forunderligt dragende mod Evighedens ukendte Strande i at have sådan et uskyldsrent Barn vindende på den anden Side Graven.

En anden Begivenhed virkede ligeledes fornyende: En Aften ved Midnatstide kom jeg tværs over Marken fra Brugsforeningen, hvor Uddeler Kr. Mågård og jeg havde været optaget af Bestillinger hos en Rejsende. Jeg støder mod Mosen tæt østen for mit Hjem. Den er tillagt med Is, og jeg aner ikke, at den ude på Midten har haft åbent Vand Dagen forud. Jeg tager rask Fart på den stærke Is ved Land og plumper igennem, så snart jeg er på den svagere. Her er favnedybt Vand, og min første Tanke var : Her kommer du ikke levende fra! Hvad vil Hustru og Børn i deres

Sorg og Fortvivlelse tage sig til, når de i Morgen finder dit Lig?

Sådan var Øjeblikkets forfærdende Virkning, idet jeg med ét følte mig magtesløs overfor den uanede tilintetgørende Tilskikkelse. Men jeg fik igen Hovedet oven Vande, og idet jeg kom så vidt, at jeg kunde lægge begge Arme ind over den skøre Is, kunde jeg lige holde det ovenfor og råbte om Hjælp; men der kom ingen, og jeg mærkede, at Kulden gjorde Stemmen svagere, så dette Forsøg måtte opgives. Nu var det mit Held, at jeg kendte Mosens Dybdeforhold, fordi jeg selv i Årene forud havde haft den tørret for Vand og bjærget dens Tørvejord. Pludselig rejste sig igen Håbet og Viljestyrken. Jeg måtte dog se at redde mig selv ved at bryde den svagere Is hen til et Sted, hvor jeg kunde bunde; men for hver Gang jeg brød, gik jeg bagover og fik Hovedet under; men det var, som det ikke havde andet til Følge, end at jeg atter kom på ret Køl og tog ivrigere fat. Endelig kom jeg så vidt, at jeg kunde bunde; men med det samme var jeg mod den stærkere Is, der ikke lod sig bryde.

Jeg forsøgte at slå Hul med den ene Træske for at få fat og hæve mig op, men forgæves. Dog var dette Forsøg måske min Redning; thi det Par Pund lettere gjorde, at jeg kunde hæve mig så meget på Albuerne, at jeg kunde lægge det ene Ben ind på Isen og derefter rulle hele Kroppen ind. I Iveren for at bjerge mig frem og op havde jeg mærket ligeså lidt til Kulden, som når jeg står i min tørre Lo og bruger Plejlen; men da jeg var reddet, væltede Kulden ind på mig, så jeg var så afmægtig, da jeg stod ved min Gangdør, at jeg ikke kunde styre Armen og få Nøglen i. Min Hustru blev både forskrækket og glad,

henholdsvis som hun så mig, og som hun erfarede om min Redning.

Jeg sov ikke den Nat af Spænding og Kuldegysning, skønt min ældste, kraftige og varme Søn lå tæt ind til min Ryg for at holde den varm.

Der var noget forunderligt fornyende i dette i fuld Bevidsthed at have set Døden i Øjnene og sagt: se, nu er der ingen anden Råd, nu tager den mig, og så dog komme tilbage til Livet. Jeg vilde gerne se en Guds Styrelse i dette og et Vidnesbyrd om, at en god Gerning endnu var forbeholdt mit Liv her på Jorden, og dermed blev de økonomiske Vanskeligheder, der lå for, lettere at overvinde.

Ja, jeg gik ind i det ny Arhundrede lettet for megen Tyngde, som til et nyt Afsnit af mit Liv. Dog står det gamle Arhundrede endnu i den Grad i Bevidstheden som mit, at jeg ofte umiddelbart, ubetænkt kan skrive 1831 for 1931; thi i det gamle Arhundrede ligger Slægtsforbindelsen, den jævnaldrende Kammeratforbindelse, Hjemmets Dannelsen, Børnenes Fødsel, Hustruens opofrende Indsats og vor fælles Kamp og Møje.

Det nye Arhundrede betegner for os den beskedne, rolige, ligevægtige Fremgang i alt ligetil Evnernes Tilpasning for den Anvendelse, Livets og navnlig Hjemmets Krav stiller. Jeg blev stadig valgt som Formand og ansvarlig Tilsynsførende for Brugsforeningens Regnskab. Med Foreningens stærke Vækst gav det efterhånden en ret pæn lille Fortjeneste, og desuden havde jeg i andre af Egnens Andelsvirksomheder Medarbejde, som gav lidt. Med vore huslige Fordringer kunde den økonomiske Stilling bedres lidt efter lidt.

Jeg kom i Forbindelse med mange Mennesker fra Nær og Fjern, og navnlig blev jeg viden kendt

derved, at jeg hvert År repræsenterede vor Brugsforening på den mægtige Generalforsamling i »Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger«, hvori årlig deltog alle Andelssagens Spidser fra det ganske Land, og fra Udlandene med, foruden de ca. 1500 Repræsentanter for lige så mange Brugsforeninger.

Selv om jeg ikke altid havde den bedste Ørenlyd for mine Særmeninger på dette talrige Møde, så tog jeg dog Ordet for at gøre dem gældende, og en enkelt Gang måtte Bestyrelsen for »Fællesforeningen« dog vedgå at have lagt et Forslag fra »Bonnet Brugsforening« til Grund for en betydelig finansiell Reform.

Mine Indlæg om Andelssagen i dennes særlige Organ, »Andelsbladet«, har ofte givet Anledning til livlig Meningsudveksling, som altid har været mig til Fornøjelse, fordi jeg altid har yndet at være med i sådan ublodig Holmgang og aldrig haft synderlig Svie af dens Følger.

Andelssagen er i sin Oprindelse som historisk dansk Foreteelse en Bondebevægelse, opstået som et påkrævet Medfølge til den Udvikling af dansk Landbrug, som har sin Rod i det egendommelige Initiativ, den Nyskabelse, der var en Følge af, at Landbruget — som alt omtalt — i 1880-90'erne måtte gå over til nye og stærkt udvidede Omsætningsformer. Andelsbevægelsens Formål må derfor være at tilvejebringe den solideste, bedste og billigste Forløb af den Omsætning, som den personlige Indsats i Landets selvstændige Virksomheder fra de mindste til de største har Brug for.

Andelsvirksomheden skal ikke vokse sig stor for at kunne slå det private Initiativ i Handel og Vandel ihjel, men for at danne et kraftigt Medfølge til dette for derved på alle Leder at hindre, at

den personlige Bedrift i de frembringende Erhverv utilbørlig udnyttes. Andelssagen bør ikke være en Slags Forgård til den socialistiske Stat, hvori Funktionarismen og Styrevælden opsuger Marven og Kraften gennem den opbyggede Centralisations vidtforgreneede Ledninger. Men i så Henseender er der meget at påtale, og Tiden vil vise, om jeg ikke havde nogen Ret, når jeg påtalte det.

Fra denne Udflugt med egen Person fra det ene Århundrede ind i det andet, må jeg atter vende tilbage til Egnens politiske Historie for at forsøge også at føre den over Århundredeskiftet.

Men så er der en Mand fra forrige Århundrede, som ofte er nævnt i Forbindelse med Venstrepoliken her i Kredsen. Mandens Indflydelse på dennes ejendommelige Forløb er dermed ikke udtømt. Nej, først må man kende Manden nærmere; thi hans Indflydelse er i nøje Forbindelse med hans Naturel.

I. M. Jespersen Lilholt kom lidt hovedkulds ind som Redaktør af Egnens Venstreblad. Det var hverken lysteligt eller lønnende først i Halvfjerterne at lægge Navn til og røgte denne Stilling, og særlig måtte det volde en Mand med et letpåvirkeligt Sind, der let kom i Oprør, megen Uro. Gamle Lilholt har ofte fortalt mig, at han i den første Kamptid tit lå vågen om Natten og spekulerede over, hvad der skulde svares på et Angreb, indtil det så brændte på, at nu havde han det, og da rejste han sig af Sengen og lod Pennen løbe. Han skrev bedst, når Sindet førte Pennen; men selvfølgelig kunde han ikke under disse Forhold altid vare sig for Blottelser. Derfor var det ikke ganske uden Føje, hvad Mads Agger, Kølhed, sagde til ham den Dag, de førende Venstre-

mænd nede hos Værtshusholder Bruusgård ved Aen overlod ham Bladet i Eje: »De må se at tage Dem til Hovedet, Jespersen, inden De sætter Pen-
nen til Papiret«.

Det var ikke noget flot Aktiv disse Mænd overdrog hin Dag; thi de var nemlig alt trætte af at ofre Penge derpå; men Lilholt havde Tro til Sagen og sig selv, og det gik.

Nu, dette med Selvtilliden havde dog en bestemt Baggrund nemlig Overbevisningen om at være i en stor Sags Tjeneste: Venstresagen, der atter var personliggjort i Chr. Berg. Dertil og ikke længere, og ingen Afstikkere til Siden for at imødekomme Stemninger i Kredsen. Da Berg døde, forandredes Lilholts Holdning noget. Han levede nu politisk mere i Savnet, og Bladvirksomheden toges mere forretningsmæssigt. Gamle Lilholt havde en stærk Trang til Venskab, og derfor tog han ofte Venner for ubeset, hvilket ofte måtte volde ham Skuffelse, som han vanskelig bar med den Sindsligevægt og Overlegenhed, der passer bedst for en Bladmand. Jeg var jo ofte på politisk Afstand fra ham, men det hindrede dog ikke, at når vi atter mødtes, havde jeg hans Fortrolighed og Hjælpsomhed.

Som Referent blev han aldrig Bladmand, fordi hans personlige Egenhed, gjorde det ham for vanskelig at følge anden Tankegang, end den, der var ligeløbende med, hvad der lå fast og urokkelig i hans Bevidsthed som det rette.

Men gamle Lilholt havde det Held, at det frembrydende Arhundredes Mænd fulgte den Politik, der blev betragtet som en Fortsættelse af Bergs og blev den sejrende her i Kredsen og for Landet.

Det var Kr. Tovborg-Jensen, Povl Povlsen, Bøvling, der fandt den Mand ovre i Nees, om

hvem Venstrevælgerne kunde samles i så stort Tal, at Kredsen blev en sikker Venstrekreds.

Den Slægtled, som nu skulde tage Arven efter den gamle stridende faste Stok af Mænd, havde den mægtige Fordel at have en Mand i Spidsen, som ragede så højt op over det almindelige i Evner og fremfor alt i taktisk Klogskab, at ingen uden at gøre sig selv latterlig kunde forsøge at gøre ham Rangen stridig. Det var den gamle — ja, lad mig sige Tylvt — af Venstrelederes uheldige Lod, sådan som Situationen lå, at ingen af Tylvtene ragede så højt op over de andre, at han uden at støde kunde sige: »Der må Skabet stå«; men det var netop dette, Tovborg-Jensen ved sin første Optræden sammen med den yngre Slægt var naturlig udrustet til, ganske bortset fra, at hans Stilling som grundmuret og dygtig Bonde gav ham et Fortrin.

Der var ingen højlydt Knurren, da den forholdsvis ukendte Elias Sandbæk på de unges Initiativ var udpeget til Kandidat for Venstre ved Suppleringsvalget 1897 efter Åbergs Død; men hverken Stillingen eller Kandidaten var endnu moden for en Venstresejr.

Der var noget så håndfast i Højres Forsvarsstilling ved dette Valg, at Venstre nødvendigvis måtte nøjes med en beskeden Fremrykning; thi Højre havde formået den selvsikre, af Slægtsfølelse og halvbondsk Tradition støttede Proprietær J. S. Brejnholt til at være dets Kandidat. Det måtte ikke tales, at et Medlem af den brejnholtske Slægt, der gennem et halvt Århundrede havde været Foregangsslægt på forskellige økonomiske Områder og tillige spillet en betydelig Rolle i Politik, skulde tabe Lemvigkredsen til en jævn Bondemand fra Nees.

Ikke så få af de nordre Sognes større Bønder af Venstrekulør indså dette og stemte på Brejnholt; men han hverken var eller blev Politiker, hvilket han klogelig erkendte, idet han i det Halvår, han sad inde med Folketingsmandatet, mest holdt sig herhjemme og passede sin sædvanlige Dont, mens han lod Rigsdag være den, den var. Hans naturlige Herskerinstinkt egnede sig kun for de hjemlige Forhold, og han mærkede vel også nok, at den parlamentariske Bølge var stærkt i Færd med at vælte hen over Højres gamle Magtstilling, så han vilde selvfølgelig ikke stille sig oftere.

Alt i Alt var det klart, at Borgerskabet ikke længere ydede Højres Politik den ubetingede Støtte, som havde holdt den oppe under Estrups lange Regering. Der var indtrådt en Slappelse, som klogt udnyttedes af Venstres nye Fører J. C. Christensen, idet det nydannede Venstrereformparti under hans Ledelse overfor skiftende Højreregninger atter bemægtigede sig Finansloven og derigennem langsomt undergravede Højres Magtstilling, og tiltrods for, at Lemvigkredsens Højre havde opstillet en så nobel og anset Mand som Kammerherre Barner, Eskildstrup, ved Folketingsvalget i 1898, måtte vort hjemlige Højrefolk dog dele Skæbne med Højrepartiets almindelige Forfald og afgive Lemvigkredsen til Venstre, der ved Valget opnåede over Hundrede Stemmers Flertal.

FRA DEN MODNERE ALDERS OPLEVELSER

Der var ved Århundredskiftet Strid om, enten det nye Århundrede begyndte med Tallet 1900 eller 1901. Figurlig er det første Tal det rigtige, aritmetisk det sidste. For mig personligt også. Det står nemlig nu klart for mig, at med min 50-Årsdag, som falder i 1901 samtidig med det politiske Systemskifte, forbedredes i manges Sind — som i mit — en ny Orientering til de fra forrige Århundrede overleverede Sager. For mit Vedkommende skønner jeg, at 50-Året i min Tilværelse er skelsættende.

Man søger nu mere end før Sammenhængen i Livets Foreteelser og indretter sin Holdning og sit Syn derefter. Andelssag, Politik, Husmandssag og den almene Interesse, som knytter sig dertil, bedømmes mere end før efter deres blivende historiske Værd. Ligeså de ledende Personers Forhold og Stilling til Sagerne. Barndommens, Ungdommens og den ungdommelig prægede Del af Manddommens Oplevelser, som afsluttes med Halvtreds-året er i Mindet for den, der er nået op mod de 80, hvorimod den Del, der følger efter, er i Erfaringens Lysskær.

Hvad Andelssagen angår, henholdt jeg mig til den Erfaring, jeg ved mit Arbejde i de hjemlige Kredse indhøstede, at Andelssagen af Flertallet opfattes som en Form for Forretning, der kan og

skal bringe Medlemmerne økonomiske Fordele og Sikring mod al Forfalskning af Varerne. Dette udelukker dog ikke at Sammenholdet, som er Betingelsen for, at selve det forretningsmæssige kan nyde bedst muligt Fremme, også har en social Værdi, der tangerer det ideale. Mit Syn på Sagen i Henhold til dens ejendommelige danske Udvikling i Tilknytning til Landbruget har jeg haft fri Adgang til skriftlig at fremhæve og hævde i »Andelsbladet« og praktisk ved med lige Interesse at gøre Tjeneste i Brugsforeningssagen og i »Ringkøbing Amts Indkøbsforening«, samt med lige Respekt for de to Retningers Førere: Severin Jørgensen og Mads B. Bjerre. Jeg vilde gerne mene, at såsom den danske Andelssag viden om, hjemme og ude bedømmes som et Størværk af den danske Bondestand, skulde den også kunne magte et stærkt Sammenhold i Bondestanden. I så Henseende må jeg bekende i høj Grad at være bleven skuffet. Jeg er derfor tilbøjelig til at give Tovborg-Jensens Betragtning Medhold, da han advarede imod Oprettelsen af særskilte Foreninger for Husmænd, idet han som daværende Formand for Landboforeningen deri så en unødig Spaltning af de landøkonomiske Fællesinteresser, et Kraftspild, som kunde undgås ved, at Husmændene søgte Ligestilling med større Jordbrugere ved at melde sig ind i Landboforeningen og varetage deres Tarver. Men overfor dette måtte jeg den Gang hævde, at Husmændene helst måtte vinde Forståelse af deres særlige Forhold i Fællesskab med deres jævnlige, for så jævnbyrdige at kunne gøre sig gældende, hvor større landøkonomiske Anliggender lå for med ligelig Interesse for mindre og større Landbrugere.

Nu er det forresten temmelig ligegyldigt, hvad

vi den Gang mente om Husmandsforeningers Oprettelse; thi den vilde være kommen alligevel, også om Tovborg-Jensen og jeg havde slået os sammen om at hindre det; thi Sagen var alt på den Tid i anden Agitations Vold på stor Afstand fra, hvad der hører ind under almene landøkonomiske Interesser. Husmændenes såkaldte kulturelle Stade lå netop i en Plan, som et rullende Fortov. Følelsen af Fremskridt ligger dem i Blodet uden klar Bevidsthed om, i hvad Retning Bevægelsen går, og hvilket Ærinde den har.

På dette Stade er der Plads for Agitationen. — Den har aldrig ligget for min Natur. Derfor gjaldt det for mig om, at Bevægelsen ikke fik et goldt, politisk Partipræg, men bevarede den levende, historiske Forbindelse med Husmandshjemmenes økonomiske Frigørelse, sådan som den var bragt til Veje gennem trofast og tillidsfuldt Arbejde, for at gøre Husmandsbedriften til en virkelig betydende Faktor i dansk Erhvervsliv.

Kort og godt var min Stilling til Husmandsbevægelsen og dens agitatoriske Førere givet i min afgjorte Modstand mod, at Husmandsbevægelsen skulde få nogen Art af Forbindelse med den socialistiske Klassekamp.

Mit Arbejde indenfor denne Egn's Husmandsforening har uden Modstand været præget af mit Syn på Husmandssagens Værdi som Led i den fælles Rejsning af den danske Bondestand, og hvis Husmændene her i vor hjemlige Kreds havde udeladt at vælge mig ind på den store Arena, Husmandsmødet i Århus, vilde jeg måske endnu have stået som Medlem af den hjemlige Forening; men det Indblik, Deltagelsen i Sendemandsmøderne gav mig i den agitatoriske Klassemoral, som der

var rådende, påbød, at jeg officielt måtte være udenfor.

Dette har dog ikke hindret, at jeg efter Indbyggelse ofte har haft Lejlighed til at tale i de hjemlige Husmandsforeninger. Ja, jeg blev endog tildelt den Opgave at skrive »Vestjysk Husmandsforening«s Jubilæumsskrift i Anledning af 25-Aaret for Foreningens Oprettelse under dette Navn. Jeg kunde måske have udført dette Arbejde bedre, hvis jeg havde turdet slået mig frit løs i en kritisk Sammenligning mellem det jævne Arbejde, som er øvet her i Foreningen, og de luftige Udenoms-resolutioner, som har været Hovedresultatet af de store Sendemandsmøder. Men jeg fandt, at Betimeligheden heraf først ligger for, når Halvhundredårs Jubilæumsskriftet kan skrives. Der er nemlig bedre Kår for en uhildet Beskrivelse af et Foreningsvirke i Halvtredsåret fra dets Begyndelse end i Femogtyveåret. Dette havde jeg alt erfaret, da det i 1906 var mig overdraget at skrive Jubilæumsskriftet til Lemvig og Skodborg-Vandfuld Herreders Landboforenings 50-Arsdag; thi i Landboforeningens Virke igennem de 50 Ar var der en afklart Linie at følge, en Udvikling præget af den selvbevidste Bondestands Fremrykning til Deltagelse i det landøkonomiske Foreningsliv og svarende til selve det praktiske Landbrugs store Fremskridt dels i en afsluttet dels i en indledet Landbrugsperiode, men adskilt fra hinanden ved en Landbrugskrise. Når så dertil kommer, at Landboforeningens Ledelse gennem de 50 Ar har været i ejendommelige, særprægede Personligheders Hånd, så var det en let og tiltalende Opgave at skrive Landboforeningens Historie for de forløbne 50 Ar.

Den var betegnende nok begyndt 1856 med en typisk Adelsmand, Baron Rosenkrantz, som Formand, og stod med en typisk Bonde, Kr. Tovborg-Jensen, som Formand i 1906. Den sidste samlevede jeg med i den landøkonomiske Interesse.

De to Formænd imellem Baronen og Bonden, Proprietærerne Neergård og Jørgensen, havde jeg haft Lejlighed til at kende, og Baronens interessante, selvgivne Tegning af hans Tilkomst og Ophold som Borgmester i Lemvig var mig velvillig overdraget af hans Søn, Forfatteren Palle Rosenkrantz, mens den eneste efterlevende af Landboforeningens Stiftere, Hr. Landstingsmand Brejnholt, ligeså velvillig ydede sit Bidrag til Landboforeningens Historie.

Har jeg i nogen Henseende Æren af at være en omstridt Personlighed, så er det, fordi jeg i fem Ar—og kun i fem Ar—var Medlem af »det radikale Venstre«, ja, endog det meste af Tiden repræsenterende Ringkøbing Amt i Partiets Bestyrelse. Det er det største Landområde, jeg nogensinde har repræsenteret, men næppe flere Mennesker end jeg repræsenterede som Formand for Bonnet Brugsforening.

For mig personlig er Afstikkeren til og fra »det radikale Venstre« ikke mere mærkelig end, at en Sammenligning mellem den og Afstikkerne i min daglige Dont kan tåles. Når jeg er færdig med eller træt af den ene Ting, går jeg til en anden, som fordrer Indsats af andre Organer end de, der forud har været i Virksomhed, f. Eks. fra at svinge Plejlen til at skrive på nærværende Erindringer.

Da Systemskiftet var gennemført og efterfulgtes af de store Skattereformer, kunde jeg aldeles ikke indse, at dette Reformarbejde var af tilsva-

rende Nytte, som det pustedes op til at skulle være, og jeg kan heller ikke indse det endnu, skønt Grundskatten af min lille Ejendom ved disse Reformers fulde Virkning er stegen til over det tyvedobbelte.

Jeg indså af denne og flere andre Grunde, at i Reformpartiet var jeg ikke hjemme. Den politiske Interesse, jeg nærede, var der absolut ingen Arbejdsmark for indenfor det kompakte Flertalsparti. Min Interesse for Husmandssagen fandt mere Medhold i »Køgeresolutionen« end i de store Skattereformer. Trangen til at have en Mening og til ved Lejlighed at gøre den gældende fører derfor ganske naturlig til, at jeg går med ved det radikale Partis Dannelse i Forventning om, at der gives Plads for ovennævnte Trang.

Jeg kom derved det politiske Partivæsen på nærmere Hold og indhøstede Erfaringer, som jeg næppe havde behøvet de fem År for at få nok af.

Alt det stiftende Landsmøde i Odense 1905 var på sin Måde erfaringsmæssig rigt. Jeg traf her flere af de mest idealt udrustede Kendinger fra min Højskoleungdom. Lærer Ravn, Lemvig, mødtes ved samme Lejlighed med sin Seminariekammerat fra Gedved, Højskoleforstander Tang, Elev Folkehøjskole. Han udbød, da han hilste på Ravn: »Herregud, er du også Rebel!« Dette Udbrud var betegnende; thi sådan kunde vist manges Undren ved at træffes på den nye politiske Arena passende udtrykkes.

Ved de senere Landsmøder var de kendte Ansigter fra min Højskoleungdom væsentlig borteblevne, og uden Skade kunde jeg vel også fjærnet mit.

På det stiftende Landsmøde blev jeg indvalgt

i det Udvalg, som skulde gennemgå og mulig stille Ændringer til Programmets Paragraf angående Skolen. Paragraffen krævede Enhedsskolen, mens jeg sammen med et Par andre, hvoraf den ene — en Præst — hurtig faldt fra, hævdede, at et Friskolestandpunkt måtte have Plads i et Frihedsprogram.

At jeg blev totalt overstemt var mig den første Mindelse om, hvad senere blev en personlig Nødvendighed. Uagtet min eneste Medvirken på Landsmødet var Opposition mod de københavnske Førere, valgte man mig dog ind i Bestyrelsen. Om af taktiske Grunde, af Hensyn til Husmændene, skal jeg ikke kunne afgøre; men som Bestyrelsesmedlem åbnedes der mig Adgang til Iagttagelser af en egen blandet Art.

Det var særlig Personerne indenfor Partistyrelsen, der interesserede mig. Hr. Rodes Energi som den egentlige Leder af Bestyrelsens Forretningsgang måtte man uvilkårlig beundre. Han formåede at være Sjælen i det hele.

Jørgen Hald var nok valgt som Bestyrelsens Formand. Vel mest af taktiske Grunde. Han var jo Bonde og en sympatisk, ældre Mand, der med ikke ringe Veltalenhed og sikkert også Ærlighed kunde holde en Indledningstale på et Landsmøde, idet hans Emne var givet i hans udtalte Tro på, at det radikale Venstres Politik var en Opstandelse af den gamle bergske; men i Sligt kunde Hr. Rode ikke hvile. Han undersøgte og optog Mulighedernes Tråde for en ny radikal Politik, sådan som han forefandt dem ud over det ganske Land, og havde bedømt deres Værd til taktisk Brug med sjældnen 'Omhu. Mig opmuntrede han ivrigt til at hive frem til Partiet i den Tråd, som førte ned til Husmændene; men når jeg så svarede, at mit Syn

på Husmandssagen forbød, at jeg kunde virke politisk agitatorisk blandt dem, fik jeg det Svar tilbage, at jeg ikke var Demokrat. Men der var altid noget ærligt og smukt i Hr. Rodes Vrede trods Taktikeren.

Kejser Nielsen, den joviale, nøgterne Præstemand, betjener Hr. Rodes Opbygning af et radikalt Venstre ved at hjælpe til med Mørtelen, mens Rode lægger Sten på Sten. Kejser Nielsen har nemlig en solid kommunal Sagkundskab, der holder passende igen på Rodes Fantasier i det landlige kommunale Livs Muligheder som Byggeemne for Radikalismen.

Hr. Zahle og de øvrige Rigsdagsmænd af Partiet tager en Gang imellem Del i vore Bestyrelsesmøder.

Det er Øjeblikket, der træder forstyrrende ind i Planerne på længere Sigt. Zahle er stadig syselsat med at opsøge og fremstille Mulighederne for J. C. Christensens og hans Ministeriums Fald. Overfor den idelige Gentagelse om dette Emne tilod jeg mig det Indskud, at det kunde være tidsnok at tinge om Huden, når Bjørnen var fældet. Hr. Slengerik yndede åbenbart ikke en så respektløs Udtalelse overfor hans politiske Høvding; men hans Slagfærdighed ude fra Vælgermøderne gav sig aldrig tilkende ved vore Sammenkomster. Her stillede han sig beskedent bag Hr. Zahle, åbenbart noget uforstående overfor det bredere Grundlag for Partiets Stilling i Landet, som Hr. Rode med så stor Iver søgte at tilvejebringe.

For Slengerik som for Zahle gjaldt det sikkert mere i Øjeblikket at udnytte Løjtnantslønningerne i Forbindelse med Militærspørgsmålet agitatorisk.

Kr. Pedersen, den senere Minister i det radikale

Ministerium, mindes jeg kun for hans altid så venlige Goddag. Den kloge, lidet talende Hr. Heilbuth var på sin Måde ligeså interessant som Hr. Rode på sin. Han sad ved Partiets Kasse, der nok for det meste var slunken, så der var gyldig Grund for nybagte Redaktører af de nye radikale Blade til at hylde Heilbuths store Offervillighed for den radikale Politik. Han måtte så mere deri kunne finde Opfordring til selv at fylde i og dele ud, hvor der trængtes.

Heilbuth tog Hyldesten som Vand på en Gås, men opsogte gerne i Stilhed et af vi menige Bestyrelsesmedlemmer for nærmere at udforske vor og vor Hjemegns Stemning. Ved en sådan Lejlighed faldt Samtalen mellem ham og mig på Militærspørgsmålet, og jeg indskød en Bemærkning om, at i Grunden kunde ingen vide, om et større eller mindre Forsvarsberedskab var det formålstjenligste for vort Land, fordi Spørgsmålets rette Besvarelse var afhængig af den historiske Fremtid, som ingen af os var Herre over.

Hans Svar var betegnende for Manden — måske for Jøden — det lød som så: »Det har De sku Ret i; men derfor behøver De ikke at sige det«.

Da jeg ved Landsmødet i Kolding 1908 nægtede at tage mod Valg til Bestyrelsen, spurgte Heilbuth mig: hvorfor? og tilføjede: »Vi sætter Pris på at have Dem i Bestyrelsen, og De får jo altid Lov til at sige Deres Mening«. Hvortil jeg måtte svare: »Ja, godt nok, men når der intet Hensyn bliver taget til den, betragter jeg mig som færdig«.

Det forundrede mig, Edvard Brandes, der ellers gik så stille og forskende omkring, når han var til Stede ved vore Møder, ved en bestemt Lejlig-

hed kom hen til mig og med et let Smil sagde: »Må jeg hilse på Dem?« Jeg havde nemlig lige forud været fremme i en Forhandling og udtalt, at der nok kunde være Forskel på den officielle politiske Radikalisme og den personlige; thi denne sidste bestod vel deri, at man ærlig og frit sagde sin Mening uden partimæssige eller andre Hensyn. Jeg var derfor på Stedet noget i Tvivl, om Brandes' Hilsen kun var en ironisk Opmærksomhed. Hans senere Stilling i det radikale Parti kunde tyde på lidt mere.

Tillægget til mit radikale Eventyr blev min radikale Kandidatur på Mors ved Folketingsvalget i Maj 1909. At jeg tog mod Opfordringen til at stille mig som radikal Kandidat, skønt jeg alt var på Udfærd fra alt politisk Partivæsen, grundede sig på, at jeg kendte Morsingboerne som åndeligt Frisinds Foregangsfolk i det bedste, jeg ungdommeligt havde oplevet, og derfor kunde vente en fri Drøftelse af Sagerne blandt dem.

Det politiske Ansvar overfor Partiet tog jeg mig ikke nær, da jeg vidste, jeg ikke kunde blive valgt. Jeg fik Bud om Formiddagen den 6. Maj om at være til Stede ved det første Vælgermøde i Nykøbing samme Dags Aften.

Det kunde ikke nåes på anden Måde end, at jeg måtte dumpe ind mod Mødets Slutning uden at have hørt de foregående Talere og uden at kende Mødets Karakter.

Da jeg endelig fik Ordet, skulde jeg have været forberedt på at affyre en Raket mod de foregående Talere; men det kunde jo vanskelig udføres virkningsfuldt, da jeg ikke havde hørt dem. Jeg måtte jævnt og ligetil — men famlende som altid i Begyndelsen efter det rette Spor i min Tanke-

gang — begynde med at præsentere mig for Vælgerne; men så blev jeg afbrudt med Spørgsmål som: »Hvor mange Grise har du så?«

Jeg mærkede så, at Mødets Karakter ikke gav Plads for en frisindet Drøftelse af noget som helst og sluttede af, så hurtigt det kunde gøres med nogenlunde Anstand.

Det bed sig med Erfaringen fra dette Møde vel yderligere fast i min Bevidsthed, at jeg måtte være en Fremmed i et Parti, der ikke evnede at bestå uden Makkerskab med den Ånd og de Principper, der er rådende i den socialistiske Lejr. I hvert Fald formede min Deltagelse i de stærkt besøgte Vælgermøder ud over det ganske Morsland sig nærmest som en politisk Indsats mod Socialismen.

Valget skulde jo ellers stå om Militærspørgsmålet; men mit Instinkt påbød, at jeg så vidt muligt holdt mig udenfor det, som jeg intet forstod mig på. Dette kunde så meget lettere lade sig gøre, som min dygtige Medhjælper under Valgkampen, den selvhjulpne Bondeproprietær Sørensen, Peterslund, grundigt havde sat sig ind i Forsvarskommissionens Betænkning, og mens han og mine Modkandidater svævede i Tanken omkring Flakfortet og andre Kommissionsparadokser, kunde jeg hvile. Samme min gode og opofrende Kammerat under Valgkampen og senere Efterfølger som radikal Folketingskandidat på Mors gav mig forøvrigt det Skudsmål i »Morsø Folkeblad« umiddelbart efter Valget, »at jeg var den mest sympatiske af de fire Valgkandidater«. Hvis det var sandt, var den Valgsejr mig nok, at jeg kunde føre en nogenlunde nobel Forhandling.

Den socialdemokratiske og det splittede Venstres Kandidat, henholdsvis Husmand Christensen

og Gårdmand Markvorsen begge fra Lødderup, værgede hver for sig med unødig Bidskhed sin Partitue, uden at det gik videre ud over mig, og Højremanden Gramstrup Andersen fra Vestervig var naturlig indstillet for menneskelig Imødekommenhed bagom Partihensyn, så med ham var jeg snart på kammeratlig Fod, ligeså med Redaktøren af Venstrebladet, Hr. Bårris, hvis Pen ellers nok kunde stryge én en slem Visker.

Desuden mødte jeg Velvillie og tilsvarende Ro og Ørenlyd for, hvad jeg havde at sige ved alle Møder på Landet. Når jeg ved hvert fjerde Møde efter Tur skulde holde Indledningsforedraget, tog jeg hver Gang et nyt politisk-socialt Emne op til Behandling for at belyse det, så godt jeg formåede i Henhold til Dagens Spørgsmål.

Ved det sidste Vælgermøde, Eftermiddagen før Valget, var jeg Indleder med et Foredrag om politisk Korruption i Henhold til Albertiaffæren. Gårdejer Kr. Frøstrup, forhen Mejeriejer i Nees, Bøvling og Fjaltring, var Ordstyrer. Han lod mig tale frit ud om, hvor slemt manglende Menneskekundskab og psykologisk Sans sammen med Partihensyn kunde spille mægtige Partiførere et Puds.

Så kom der en ung Kapellan fra Nykøbing og fortsatte i mit Spor. Han blev stanset af Ordstyreren, men han protesterede under Hensyn til, at han ikke havde sagt noget mere udæskende, end jeg havde sagt, og Forsamlingen sluttede sig til hans Protest, så det truede med Mødets Opløsning. Gramstrup Andersen og jeg blev efter Forslag Opmænd i Striden, og vor Kendelse, som jeg ikke husker, var så salomonsk, at Mødet kunde fortsættes.

Sådan kunde ind imellem de kedsommelige Gentagelser fra Møde til Møde 14 Dage i Træk dog fal-

de noget afvekslende ind. Ellers er det ligefrem afskrækkende at erfare den stupide Andløshed, der grænser til Frækhed, idet Påstande, der er slået grundig til Jorden ved 10 Møder, lige fripostig holdes fast på det elvte Møde.

O, hvilken ynkelig Forskole for unge, vordende Politikere er ikke disse Vælgermøder. Det var dog trods alt et friskere Element, når det socialistiske Mundlæder fra Nykøbing faldt ind med sine Remme af den socialistiske Hud strakt ud gennem en overraskende Ordstrøm, der hverken tog det nøje med Logikken eller med den socialistiske Læres teoretiske Forudsætninger, så Gramstrup Andersen og jeg havde Fornøjelsen af at præsentere Ordgyderne Misforholdet mellem deres springske Slutninger og deres anerkendte danske og udenlandske Føreres socialistiske Grundsætninger.

En Banemand fra Nykøbing, der sekunderede den socialistiske Folketingskandidat ved Mødet i Hvidbjerg, var i Færd med at fremmane Kapitalismens Spøgelse for, når han havde det fremme ved Navns Nævnelse, at slå det grundigt for Panden; men så vilde Hukommelsen ikke følge Tempoet i Ordstrømmen, der ikke kunde stanses, og en komisk Navneforandring blev Følgen. Kapitalismens Molok blev i Farten omnævnt til Kapitalismens »Mamalukker«, uden at Manden tilsyneladende selv agtede derpå, før en lystig Latter og ironiske Blikke mødte ham og fremkaldte »Mamalukkerne« i hans Erindring. Men Hr. Bår- ris var hurtig til at notere det nye Navn, og næste Dag stod en omhyggelig og vittig Sproggranskning over Navnet i »Morsø Folkeblad«, og i Stedet for at stikke Forløbelsen af deres Partifælle under Vesten mødte Socialisterne ved næste Møde i stort

Tal for at kræve Hr. Bårris til Regnskab, hvilket i høj Grad øgede Latteren.

Valgdagsmorgenen samledes jeg med mine Stil-
lere, blandt hvilke nogle spagfærdigt henstillede,
at jeg kunde trække min Kandidatur tilbage til
Fordel for den socialistiske Kandidat, da derved
opnåedes større Mulighed for at vælte Venstrebon-
den, Markvorsen. Jeg sagde uden Betænkning: Nej
tak! og tog Valgdagen uden Iver eller Begejstring;
thi var det radikale Parti også her efter min Ind-
sats for en anden Erkendelse ikke andet end en
Hjælpetrop til Socialdemokratiet, vilde jeg mindst
af alt være Hjælpers Hjælper.

Hverken Stemmetal — 252 — eller andet kunde
bidrage til at hæve min politiske Anseelse, så jeg
kunde ret ubemærket i Stilhed og Enrum gøre
mig færdig til at forlade det radikale Parti.

I vor hjemlige Kreds havde jeg jo alle Dage
givet Rollen som politisk Fribytter, og den er mig
naturbestemt til min Dødsdag. Dette har dog ikke
udelukket, at min politiske Interesse er lige le-
vende, og at jeg ved afgørende Lejligheder har
gjort den gældende med Mund og Pen. Dog er det
ikke de positive Frugter af slig Deltagelse, der er
Omtale værd, men derimod den Erfaring, som
fæstner Billedet af de Mænd, jeg mødtes med i den
politiske Debat.

Det er dog ikke de fremmede Storheder som
Stauning og Ove Rode, der har gæstet Lemvig
på Valgagitationens Vegne, jeg særlig har beri-
get min Alderdoms Erfaring ved at møde i den
offentlige Debat på Hjembyens Grund, skønt Hr.
Rode her i Lemvig har vist den samme smukke
Bevægelighed i Debatten, som den jeg satte Pris
på hos ham i det radikale Venstres Bestyrelse.

Nej, det er mine Erfaringer fra Sammentræf

med to så vidt forskelligt særprægede Bønder som Elias Sandbæk og Tovborg-Jensen, der ofte i Forbindelse med vor hjemlige Politik har givet mig noget at tænke på. Elias Sandbæk levede længe nok til, at han som Partimand kunde hævde og vise en sand og klædelig Selvstændighed, idet han valgte sig et begrænset politisk Område, hvorpå han indtil de yderste Grænser vilde være grundig hjemme. Hans hjemlige Erfaringer som Kommunalmand dannede Udgangspunktet for hans Hjemmevanthed på det politiske Område, der var hans særlige, overensstemmende med hans Evne og Natur. Den storpolitiske Debat smagte ham ikke. Her henholdt han sig til sine Papirer, forberedt som han var på det værste, men kort afvisende lig hans tidligere Modstander, C. Aberg.

Det er en ubetinget Berigelse i nogen Måde at have lært to så sikkert begavede og typisk stærke vestjyske Bønder at kende i den politiske Debat som Folketingsmanden fra det nittende Århundrede, C. Aberg, og Elias Sandbæk, der som Bonde hører samme Århundrede til, men som Folketingsmand for Lemvigkredsen mest det tyvende.

Mens Typen er fuldendt samsvarende med den politiske Handling som Venstremand i Elias Sandbæk, kan dette ikke siges om Tovborg-Jensen. Ved mit sidste Møde med ham i den politiske Forhandling havde han Opgaven at forsvare Ministeriet Zahles Politik under Krigsperioden. Han var det radikale Venstres Kandidat til Folketingsvalget, og ved et Vælgermøde i Bonnet udtalte han, at jeg havde været hans politiske Læremester, men nu var bleven for gammel til at følge den Linie, jeg selv havde anslået. Den sidste Anklage måtte jeg selvfølgelig lade stå ved sit Værd, da ingen selv kan bedømme, hvad Indflydelse Alderen —

rent talmæssig bestemt — har på ens Anskuelser. Derimod måtte jeg fralægge mig alt Ansvar som Læremester i Politik. Men det væsentlige i Sagen, og det, hvorfor den her er nævnt, er dette, at min Modpart tog fejl af sig selv ved at erklære mig som hans Læremester. Han fornægtede nemlig sin egen typiske Selvstændighed som Bonde, den jeg ved så mangen Lejlighed havde taget Lære af, anerkendt og beundret. Men Gensidighed ud fra hver sine Forudsætninger for Selvstændighed havde altid været min Betragtning i mit Samarbejde og Meningsudveksling med Tovborg-Jensen, og dette udelukker Stillingen som Læremester. Det er Alsidigheden i Tovborg-Jensens Interesser og Evne, der var væsentlig Årsag til det Modsætningsforhold, der i hans sidste Levetid opstod mellem ham og hans Standsfæller, og derfor er hans Død en tragisk Tilskikkelse; thi den udelukker, at Misforholdet kunde finde sin rette Forklaring og mulig Udjævning, og dermed den endelige Dom over, hvorvidt Modsætningsforholdet var i harmonisk, sjælelig Samklang med hans oprindelige Væsen og Karakter som typisk Bonde.

Det siges, at Verdenskrigens Gru har sjælelig mærket Menneskene i alle Kultursamfund. Påstanden kan ikke gælde direkte og heller ikke alle. Derimod har Krigen påvirket Samfundene økonomisk og dermed de enkelte Mennesker. Der er sikkert dræbt og lemlæstet ligeså mange Mennesker ved Bilulykker, Borgerkrig og andre Ulykker som Følge af den moderne Teknik siden Krigen som under Krigen, men de enkelte Tilfælde som den samlede Statistik derover fremkalder intet Krav om Trafiks og andre tekniske Hjælpemidlers Afskaffelse. Ulykkerne betragtes som Skæbne, Men-

neskene om end indirekte påfører sig selv, således også med Krigen.

Mit Håb til Krigens Udfald overskyggede Afskyen for dens Rædsler og Død, som jeg intet kunde gøre ved. Derimod kunde jeg med Livets og Sandhedens Ret håbe, at min hjertelige Længsel efter folkelig at forenes med fraskilte Landsmænd indpodet gennem Barndom og Ungdom endelig nu måtte vorde opfyldt til Bod for Nederlaget i 1864 og Skuffelsen 1870 med derefter følgende brutal Ophævelse af Artikkel 5 i Pragerfreden og Forsøg på at kvæle al dansk Folkelighed i Sønderjylland. Bod for Længselen bragte Krigens Udfald i det væsentlige.

Hvad Krigen iøvrigt har bragt indenrigs og verdenshistorisk, er endnu langt fra afklaret; men der er tvende Begivenheder, der står i Sammenhæng med Forholdene efter Krigen her til Lands og vakte min Beundring for Madsen Mygdal og J. C. Christensen.

Jeg var i 1919 som Bestyrelsesmedlem i Ringkøbing Amts Indkøbsforening med til at stille Forslag om den såkaldte Foderstofcentralers Afskaffelse. Lejligheden for Forslagets Fremkomst tilbød sig, idet samme År afholdtes en Andelskongres i Århus. Her var Mads B. Bjerre som Formand for vor Forening Ordfører for Forslaget; men det lod til, at Forsamlingen tog noget ligegyldigt på Sagen, så daværende Indenrigsminister Ove Rode skulde få let Spil i hans Fastholden af Centralens Nødvendighed. Men så tog Madsen Mygdal fat, og med den for ham egne Grundighed og Begrænsning i Replikkerne påviste han, at Centralen kun kunde virke som en Hæmsko på, at fri Omsætning bragte Priserne ned. Hr. Rode blev dreven til den

Erklæring, at Ministeriet selvfølgelig vilde rette sig efter en så kompetent Forsamling som den, han stod overfor, og skønt han fik Støtte af en så betydelig Autoritet på Foderstofhandelens Område som Direktør Chr. Nielsen, »Jysk Andelsfoderstofforening«, vedtoges Forslaget om Centralens Ophør.

Fremtiden viste, at Madsen Mygdal havde set rigtigt, og hvis det rigtige ikke var blevet vedtaget, vilde det upåtvivlelig skadet Landbruget for Millioner af Kroner.

Jeg havde ved Lejlighed offentlig taget til Orde mod den Mangel på Hensyn, der vistes fra Statsmagtens Side overfor den fri Omsætning under og efter Krigen, og derfor var det mig en særlig Glæde, at der nu på et så vigtigt Område var brudt Hul.

Der var meget opsparat Harme over, at Indskrænkningerne i Omsætningsfriheden tilsyneladende unødigt opretholdtes År og Dag efter Krigens Afslutning. Så meget mere måtte denne Harme give sig Luft hos den for frit Erhvervsliv indstillede Borger og Bonde, som det tydelig fremgik af radikal-socialdemokratiske Udtalelser, at Indskrænkningerne i Erhvervsfriheden dannede en Slags Indledning til et Statsformynderskab i socialistisk Ånd. Pludseligt og ret uventet stod Landet ved Påsketid 1920 overfor nyt Folketingsvalg, men tillige overfor Trudselen om en Generalstrejke med politiske Formål. Da var det, at J. C. Christensen under Rådslagningen hos Kongen med Rigets gode Mænd erklærede: »Lad os så hellere tage Stødet straks!« Disse Ord er åbenbart Ord af en Statsmand, der i det givne Øjeblik skuer frem og samtidig øjner, at hans Folk netop nu er indstillet

for en Afgørelse i det store statsborgerlige »Enten — eller«, som foreligger i ethvert moderne Samfund: Er frit borgerligt Selvstyre muligt, eller kan Massebrutaliteten som Organisation trykke den i Knæ?

SLUTNING

Ved at se tilbage på Livets Tilskikkelser giver man Fædrene Ret, når de i småt og stort udlede-
de alt, hvad der timedes dem enkeltvis i Slægt og
Samfund som Guds Villie. Man siger nok, at det
f. Eks. af Soldaterbrevene fra Treårskrigen og fra
1864 fremgår, at det var en Skæbnetro, der gaves
til kende; men det passer nok ikke; thi en vis Sky-
hed for at nævne Gud som den bestemmende godt-
gør ikke, at det dog var det der lå bagved, når
Tilskikkelsen og den øjeblikkelige Stillings Farer
tilsyneladende indskødes under Skæbnen.

Sandt at sige giver dette, som var Fædrenes så-
kaldte Forsynstro ikke i kristelig Forstand noget
personligt Gudsforhold; men der er mere Hvile
i det i Modgangens Dage end i at stampe imod en
ond Skæbne. Dog i Henhold dertil tør man dog
ikke betragte sig som særlig gudbenådet, når Til-
skikkelserne kommer uventet som glædelige Over-
raskelser; thi her er Mellemstadiet ofte Menneskers
Godvilje, og uden nærmere at granske dens Op-
rindelse må jeg her med Tak mindes og nævne
tvende Overraskelser, som blev mig og vort Hjem
til Del. Først ved vort Sølvbryllup og sidst på min
70-Års Fødselsdag. Det var store Ting, som der
blev ydet af Egnens Befolkning dels i Form af
festlig Deltagelse og anerkendende Ord, men og-
så i Form af Gaver.

På 70-Årsdagen var både Hyldest og Gaver
overvældende; men ved Sølvbryllupsfesten var

alt, skønt i mindre Stil, velkomment. Vi stod den Gang endnu i ret vanskelige Kår, og min offentlige Fremtræden var ikke særlig egnet til at skaffe mig Popularitet, så det blev en overmåde behagelig Overraskelse for os, at så mange kunde være med til at berede os en stor Glæde og en værdifuld Støtte, som netop forårsagede, at vi siden denne Festdag var befriet for det værste økonomiske Tryk.

Den overvældende Opmærksomhed, som blev os vist på 70-Årsdagen, har bragt mig til at spørge: »Hvad har du egentligt udrettet på denne Egn, der berettiger til at modtage og nyde så megen Velvillie af dens Beboere?« Det, jeg selv kan se, er jo kun dette, at jeg med Guds Hjælp har søgt så ærlig og redelig, som jeg formåede, at være i Overensstemmelse med min Livstrang. Men dette er jo på en Måde en selvisk Indsats, som ingen skylder én Tak for.

Ofte er det bleven sagt mig, at jeg kunde søge Embede, da jeg havde min Eksamen; men såsom det ikke stemmede med Livstrangen, lod jeg det være, da hun, som bar de økonomiske Savn med mig, heller aldrig opfordrede dertil. Nu drister jeg mig derfor til at eje Forvisningen om, at den Lysning og Glæde, som Medborgere med anerkendende Velvillie og venlig Takt, har tilført vor Alderdom, hvad angår min Person, ikke var en Hyldest til særlige Evner og deres fortrinlige Brug, men ganske særlig et Bevis for, at det endnu kan vinde righoldig, medborgerlig Forståelse, at man selv under højst beskedne Kår sætter Villie, Kraft og Evne ind på at være frit, selvhjulpent Menneske midt iblandt sit Folk.

Hvor mange Minder med Indtryk på Barnesjælen fra et kristeligt Hjem og fra en efter Barne-

sindets hjemlige Afstemning forholdsvis god Skole samt Minder fra éns Ungdoms glade Lyst til den kristne Forkyndelse i Menigheden — navnlig i Bøvling Valgmenighed under Pastor Jessens Prædikestol, så er det vel i sin historiske Orden ikke at afslutte nærværende Erindringer uden at medbringe en Tilståelse for, om det Liv, som derudfra måtte stå i Håbets, Forventningens og Fremgangens Tegn, virkelig bekræfter Tegnet. Her må man da først bekende, at éns varme Tilslutning til Menighedens Forkyndelse og Liv i Samling om Døb og Nadver tillige rummede Begejstringen for Idealet: Kristendom og Folkeligheds lykkelige Forening overensstemmende med Grundtvigs profetiske Syn.

Folkehøjskolen havde ganske vist gjort et stort Arbejde for at klare dette Syn for Ungdommen, og derigennem give det historisk Virkelighed i Ånd og Sandhed. Men den Folkelighed, som Grundtvig og hans Fortolkere så som den ideale skikket til at gå i Spænd med Kristendommen, var hverken i Politikken eller i Æstetikken, sådan som Udviklingen efter Grundtvigs Død tog Skikkelse i dem. Der var ingen, der havde Andsmyndighed til at sætte Tingene på deres rette Plads overensstemmende med Grundtvigs profetiske Syn. Der var nok, der talte og skrev mod de falske Alliancer og imod den fremmede naturalistiske Retning i Literaturen; men der var også nok til at påvise, at deres Modstand var hildet i gamle, national-liberale Anskuelser, som ikke var Grundtvigs og heller ikke var brugelige i den Frihedsudvikling, der skulde bringe Fyldestgørelse af hans ideelle Tanke i Liv og Dåd.

Jeg må tilstå, at jeg ikke som mange andre sundede mig på hele Bulderet og knyttede min Sjæl

og åndelige Sans inderligere til Kristendommen og Menighedslivet, men umodent kastede mig ind i det Røre, som Tidens Strømninger førte med sig. Dog aldrig mere indfanget end, at Andens Røst gennem Ordet, Salmesangen og Sakramenternes Forvaltning med Deltagelsen deri for mig indeholdt den dybeste Alvor og Vedligeholdelse af Trangen til Befæstelse i det evige Livs Håb.

Der er mange, som vil mene, at det er den materielle Stræben og Sans for Fremskridtene indenfor Bedrifterne, der har kølnet Livet og den åndelige Sans indenfor de såkaldte grundtvigske Kredse, så også Menighedslivet sygner. Det stemmer ikke med min personlige Erfaring. Tvertimod. Havde jeg ikke haft Livskampen for eget Hjem Beståen gennem Udnyttelsen af de til Rådighed stående materielle Hjælpekilder, hvilket giver en Samhørighed i Familien, der er en naturlig Forudsætning for Samhørighed i det åndelige i Henhold til Skaberens Bud og Bønnen: Giv os i Dag vort daglige Brød — ja, så aner jeg, at det var gået værre i Fortabelse, end det gik. Derfor angrer jeg ikke, at jeg også udadtil har virket for Dygtiggørelse og grundig Omtanke i, hvad der angår de materielle Behov.

Og idet jeg nævner Angeren, er det givet dermed at fortælle et Tilfælde, der for mig viste, at Samvittighedens Krav om Anger lå Alderdommen nærmere end jeg før havde tænkt. Det var ved et Vælgermøde i Lemvig, vistnok forud for sidste Valg, at forhenværende Redaktør i Holstebro, nu Folketingsmand P. Andersen, Svendborg, inden Mødets Slutning måtte forlade det, vel fordi han skulde deltage i Valgagitationen for det socialdemokratiske Parti et andet Sted. Jeg havde med et lille Indlæg taget Del i Diskussionen og sad nu

på forreste Bænk for — tunghør som jeg er — at følge dens videre Løb. Rejsefærdig kom Hr. Andersen hen og bød mig Hånden til Goddag og Farvel, idet han samtidig kort bemærkede: »De har forandret Standpunkt siden forrige Dage«. Skulde jeg give et Svar i Skyndingen, måtte det falde umiddelbart, og jeg svarede: »Man kan jo angre!« »Nu angre!« sagde han, og dermed Farvel. Jeg måtte spørge mig selv bagefter: »Var det ikke en utidig Tilståelse?« Ja, måske overfor Andersen, men ikke overfor mig selv; thi har ens Ord været egnet til at opøgge Had, er de som Tanken på den utilbørlige Handling, der, af hvad man kalder Omstændighederne eller af Samvittighedens Stemme, blev afværget, dog Synd.

Selv i Drømme bliver man mindet derom, og vågen Sysselsættelse med éns Minder og Erfaringer, giver, når Samvittigheden får Lov at tale frit, Angeren det Råderum i Bevidstheden, hvor Frelsens Evangelium er det eneste Bod for Savn og Adgang til Fred, hvis man ikke kan lyve sig fra Samvittighedens Stemme. Her har den Linie i Kristendommens Hævdelse, som går fra Augustin — Pascal til Søren Kirkegård, og som selvfølgelig også er tilstede i Grundtvigs profetiske Syn, været mig en Tankens Værn mod Frafald fra Fædrenes Tro, som var, er og bliver en og den samme til alle Tider i Menigheden og i den enkeltes Tilegnelse ved Andens Hjælp. Det er jo åbenbart kun en forpligtende Villieakt, der som Arv fra Fædrene sætter Tanken i Virksomhed til Forsvar for Troen. Troens Væsen og Indhold er Underet til Frelse, forklaret og tilegnet ved Andens Hjælp i Inderlighedens Enfold.

Ens egne Erfaringer derinde i Sjælens evige Afstamning, som længes mod evigt Liv, har intet

Ærinde i en Beskrivelse af de rent menneskelige Træk, der forelægges en Offentlighed. Men hvad der foran er nævnt, tjener kun til Forklaring for, at jeg alle mine Dage har set med en vis Ligegyldighed på, hvad der bragtes ind i Forhandlingen om den danske Kirkes ydre Tidstelning. Kun en eneste Gang, såvidt jeg mindes, havde jeg taget Ordet i »Højskolebladet« i Anledning af den i 1881 dér drøftede »Lundbysag«, og jeg havde den Tilfredsstillelse gennem Pastor Povlsen, Birkedals Efterfølger, at erfare, den gamle Præst syntes godt om dette Indlæg, fordi »der var And i det«. Men såvel Askovadressen som kirkelige Love og Kommissioner har lige så lidt som de ydre Forhold indenfor de Valgmenigheder her på Egnen, hvori min Hustru og jeg stadig har været Medlemmer, givet mig Anledning til Indblanding.

Så skete det, at der som Følge af et Opbrud fra Valgmenigheden i Lemvig, som vi tilhørte, blev Uro i Sindene indenfor denne. Nogle vilde følge Præsten i Opbruddet, andre ikke, og deriblandt var vi. For mig personligt vilde en Overgang fra Valgmenighed til Frimenighed være en ren og skær verdslig Demonstration, og for min Hustru et uforståeligt Opbrud. Vi var da enige om at lade den Sag gå sin Gang, og under Forudsætning af, at Valgmenigheden i Lemvig ophørte som sådan, søge Optagelse i Bøvling Valgmenighed. Så viste det sig, at der var mange i Valgmenigheden, der som vi ømmede sig ved Opbruddet, og jeg fik Indbydelse til at mødes med et Udvalg af disse i Lemvig.

Mine nærmeste Venner og Medlemmer af Valgmenigheden her i Nærheden opfordrede mig til sammen med dem at give Møde, og så brød jeg min Bestemmelse om at holde mig udenfor al Afgørelse

i denne Sag. Fordi det for mig og mange andre vilde være en verdslig Demonstration uden kristeligt Indhold, har jeg aldrig ment, at det ikke kunde være en Samvittighedssag for Valgmenighedens tidligere Præst og de, som fulgte ham, at gå over fra Valgmenigheden til Frimenighed. Men Adskillelsen mellem de, som vilde blive i Lemvig Valgmenighed, og de, som ikke vilde, blev grundigt fastslået ved et senere Møde i Lemvig. Et Møde uden kristeligt Hygge.

Efter dette Møde samledes de tilbageblivende af Valgmenigheden sig for at vælge et nyt Menighedsråd til at ordne de nye Forhold og finde en Præst, der var villig til at tage mod Menighedens Valg og yde den kristelig Betjening. At jeg blev valgt til Formand i Rådet, var en mindre kærkommen Overraskelse. Men min Uskikkethed på visse Områder blev taget med broderlig Takt af mine Kolleger i Rådet, og det blev mig en i høj Grad kær Oplevelse, at vi i Endrægtighed havde ventet det gode Udfald af vort Virke for Valgmenighedens Fremtid og endelig kunde indstille til dens Valg en Præst, der under glad Fortrøstning valgtes enstemmig.

At jeg kan slutte disse Erindringer med Omtalen af dette mit Livs mest fredfyldte Deltagelse i den Egns Liv, hvor jeg fandt min Manddoms og Alderdoms Hjemsted for mig og mine, er mig et godt Varsel for Alderdommens endelige Fredlyst-hed.
